

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Навчальний практикум

Колектив авторів

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента
К. Р. Резворович

Дніпро
2022

УДК 347
Ц 58

*Затверджено навчально-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 1 від 21.09.2022)*

РЕЦЕНЗЕНТИ

Алексєєнко І. Г. – завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат юридичних наук, доктор політичних наук, професор;

Нестерцова-Собакарь О. В. – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Колектив авторів:

д-р юрид. наук, доц. **Резворович К. Р.** (загальна редакція);
канд. юрид. наук, доц. **Юніна М. В.**; канд. юрид. наук **Ділігул А. С.**;
Нагорна О. О.; **Мітусова К. С.**; **Логінова М. В.**

Ц 58 **Цивільне право** : навч. практикум / кол. авт. :
К Р. Резворович (заг. ред.), М. П. Юніна, А. С. Ділігул та ін.
Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 220 с.

ISBN 978-617-8032-81-4

Навчальний практикум підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Цивільне право» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ і на основі норм Цивільного кодексу України. Практикум призначений для опрацювання та закріплення отриманих під час вивчення теоретичної частини навчальної дисципліни «Цивільне право» знань здобувачів вищої освіти.

Практикум підготовлено для здобувачів та викладачів закладів вищої освіти, які можуть використовувати запропоноване видання у навчальному процесі.

ISBN 978-617-8032-81-4

© Автори, 2022
© ДДУВС, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
Тема 1. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ. ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	10
1.1. Методичні рекомендації	10
1.2. Питання для самостійного опрацювання теми	12
1.3. Тестові завдання до теми	16
1.4. Практичні завдання до теми	18
Тема 2. ФІЗИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	20
2.1. Методичні рекомендації	20
2.2. Питання для самостійного опрацювання теми	23
2.3. Тестові завдання до теми	26
2.4. Практичні завдання до теми	29
Тема 3. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	31
3.1. Методичні рекомендації	31
3.2. Питання для самостійного опрацювання теми	33
3.3. Тестові завдання до теми	36
3.4. Практичні завдання до теми	39
Тема 4. ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	41
4.1. Методичні рекомендації	41
4.2. Питання для самостійного опрацювання теми	43
4.3. Тестові завдання до теми	46
4.4. Практичні завдання до теми	48
Тема 5. СТРОКИ ТА ТЕРМІНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ. ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ	51
5.1. Методичні рекомендації	51
5.2. Питання для самостійного опрацювання теми	54
5.3. Тестові завдання до теми	56
5.4. Практичні завдання до теми	58
Тема 6. ПРАВОЧИНИ	61
6.1. Методичні рекомендації	61
6.2. Питання для самостійного опрацювання теми	63
6.3. Тестові завдання до теми	66
6.4. Практичні завдання до теми	68

Тема 7. ПРАВО ВЛАСНОСТІ. РЕЧОВІ ПРАВА НА ЧУЖЕ МАЙНО	71
7.1. Методичні рекомендації	71
7.2. Питання для самостійного опрацювання теми	74
7.3. Тестові завдання до теми	77
7.4. Практичні завдання до теми	79
Тема 8. ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ІНШИХ РЕЧОВИХ ПРАВ	81
8.1. Методичні рекомендації	81
8.2. Питання для самостійного опрацювання теми	83
8.3. Тестові завдання до теми	86
8.4. Практичні завдання до теми	88
Тема 9. ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	90
9.1. Методичні рекомендації	90
9.2. Питання для самостійного опрацювання теми	93
9.3. Тестові завдання до теми	96
9.4. Практичні завдання до теми	99
Тема 10. ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	101
10.1. Методичні рекомендації	101
10.2. Питання для самостійного опрацювання теми	104
10.3. Тестові завдання до теми	108
10.4. Практичні завдання до теми	110
Тема 11. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	112
11.1. Методичні рекомендації	112
11.2. Питання для самостійного опрацювання теми	115
11.3. Тестові завдання до теми	119
11.4. Практичні завдання до теми	120
Тема 12. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР	122
12.1. Методичні рекомендації	122
12.2. Питання для самостійного опрацювання теми	124
12.3. Тестові завдання до теми	127
12.4. Практичні завдання до теми	130
Тема 13. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ	132
13.1. Методичні рекомендації	132
13.2. Питання для самостійного опрацювання теми	134
13.3. Тестові завдання до теми	137
13.4. Практичні завдання до теми	139

Тема 14. ДОГОВІР ДАРУВАННЯ	141
14.1. Методичні рекомендації	141
14.2. Питання для самостійного опрацювання теми	143
14.3. Тестові завдання до теми	146
14.4. Практичні завдання до теми	148
Тема 15. ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ	150
15.1. Методичні рекомендації	150
15.2. Питання для самостійного опрацювання теми	152
15.3. Тестові завдання до теми	155
15.4. Практичні завдання до теми	158
Тема 16. ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ). ДОГОВІР ПОЗИЧКИ	160
16.1. Методичні рекомендації	160
16.2. Питання для самостійного опрацювання теми	166
16.3. Тестові завдання до теми	169
16.4. Практичні завдання до теми	171
Тема 17. ДОГОВОРИ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ	173
17.1. Методичні рекомендації	173
17.2. Питання для самостійного опрацювання теми	177
17.3. Тестові завдання до теми	180
17.4. Практичні завдання до теми	182
Тема 18. ДОГОВІР ПІДРЯДУ.....	183
18.1. Методичні рекомендації	183
18.2. Питання для самостійного опрацювання теми	186
18.3. Тестові завдання до теми	189
18.4. Практичні завдання до теми	191
Тема 19. НЕДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	193
19.1. Методичні рекомендації	193
19.2. Питання для самостійного опрацювання теми	196
19.3. Тестові завдання до теми	198
19.4. Практичні завдання до теми	201
Тема 20. СПАДКОВЕ ПРАВО	203
20.1. Методичні рекомендації	203
20.2. Питання для самостійного опрацювання теми	206
20.3. Тестові завдання до теми	209
20.4. Практичні завдання до теми	211
Рекомендовані джерела	212
Авторський колектив	219

ПЕРЕДМОВА

Цивільне право є однією з фундаментальних навчальних дисциплін, без вивчення якої неможливе становлення майбутнього юриста. Саме тому її вивченню приділяється велика увага у вищих навчальних закладах, що готують майбутніх правознавців та правоохоронців.

Важливе значення цивільного права як галузі права полягає в тому, що його нормами регулюється велика кількість суспільних відносин, зокрема, майнові та особисті немайнові відносини, учасниками яких є фізичні особи, юридичні особи, держава та інші публічно-правові утворення. Кількість таких відносин настільки велика, що кожна людина в своєму житті обов'язково стає учасником відносин, врегульованих нормами цивільного права, та стикається з необхідністю здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків.

Тобто можна стверджувати, що відносини, врегульовані нормами цивільного права, є найбільш поширеними у суспільстві. Метою їх виникнення та регулювання є забезпечення свободи особистості, що є однією з головних умов її розвитку.

Особливістю цивільних правовідносин є те, що їхні учасники самостійно приймають рішення щодо вступу в такі відносини з метою задоволення своїх потреб та охоронюваних законом інтересів. У таких правовідносинах учасники є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Саме навчальна дисципліна «Цивільне право» забезпечує особистий і професійний розвиток здобувачів вищої освіти та спрямована на формування у них комплексу знань стосовно реалізації прав та виконання обов'язків учасників цивільних правовідносин.

Цивільне право є провідною галуззю права приватного, тобто головна мета існування цивільного права – захист приватних інтересів. Держава та державні органи, що наділені владними повноваженнями, виступаючи учасниками відносин, що врегульовані нормами цивільного права, вказані повноваження не застосовують. Наразі відносини, що засновані на підпорядкуванні (кримінальні, адміністративні, бюджетні), нормами цивільного права не регулюються, якщо інше не встановлено чинним законодавством.

Сучасні соціально-економічні умови характеризуються стрімким розвитком та постійно реформуються під впливом європейських прагнень України. Саме тому сьогодні зростає роль цивільного права як регулятора суспільних відносин у сфері товарно-грошового обігу.

Під час вивчення навчальної дисципліни «Цивільне право» здобувачі вищої освіти опанують основні положення та досягнення науки цивільного права, навчатися аналізувати та тлумачити норми чинного цивільного законодавства, а також застосовувати їх на практиці шляхом вирішення практичних завдань, запропонованих в даному навчальному посібнику.

Навчальний посібник «Цивільне право» підготовлений відповідно до робочої програми навчальної дисципліни з дотриманням навчально-методичних вимог та оптимального викладення навчального матеріалу. У посібнику пропонується використання різних методик навчання, що допоможе здобувачам вищої освіти активізувати самостійну навчальну діяльність для ефективного пізнання правових категорій та інститутів цивільного права.

Структура навчального посібника відповідає логіці викладення матеріалу, а його побудова має на меті допомогти здобувачам вищої освіти отримати необхідні теоретичні знання з цивільного права та навички застосування норм цивільного законодавства у процесі вирішення практичних завдань. Навчальний посібник передбачає розгляд основних тем цивільного права, зокрема: цивільне право в системі права України. Цивільні правовідносини (включає розгляд загальних положень щодо визначення місця цивільного права в системі права України та специфіки цивільних правовідносин), фізичні особи як суб'єкти цивільного права (включає розгляд особливостей правового статусу фізичних осіб як учасників цивільних правовідносин, особливості право- та дієздатності фізичних осіб), юридичні особи як суб'єкти цивільного права (включає розгляд особливостей правового статусу юридичних осіб як учасників цивільних правовідносин, особливості їх право- та дієздатності, порядку створення та припинення юридичних осіб), об'єкти цивільних прав (включає дослідження правової категорії «об'єкти цивільних прав» та дослідження їх видів та особливостей), строки та терміни в цивільному праві. Позовна давність (включає дослідження правових категорій «строк», «термін», «позовна давність» та їх

особливості), правочини (включає розгляд загальних положень щодо правочинів, їх видів та умов дійсності), право власності. Речові права на чуже майно (включає розгляд загальних положень щодо права власності, його видів та форм, підстав виникнення та припинення, а також особливостей речових прав на чуже майно), захист права власності та інших речових прав (включає розгляд загальних положень щодо охорони та захисту права власності), право інтелектуальної власності (включає розгляд загальних положень щодо особливостей права інтелектуальної власності та його видів), зобов'язальне право. Забезпечення виконання зобов'язань (включає розгляд загальних положень зобов'язального права, та також дослідження дефініції «зобов'язання», його видів, підстав виникнення та припинення та способів забезпечення належного виконання зобов'язань), цивільно-правова відповідальність (включає вивчення дефініції «цивільна відповідальність», її умов та підстав застосування та звільнення), цивільно-правовий договір (включає розгляд загальних положень щодо особливостей цивільних договорів, характеристику їх ознак, умов, порядку укладення та зміни), правове регулювання зобов'язань купівлі-продажу (включає розгляд загальних положень щодо особливостей укладення договорів купівлі-продажу та порядку захисту прав споживачів під час укладання зазначених договорів), договір дарування (включає розгляд загальних положень щодо особливостей договору дарування та його видів, а також умов та порядку укладення), договір довічного утримання (включає розгляд загальних положень щодо особливостей вказаного договору, а також умов та порядку його укладення), договір найму (оренди). Договір позички (включає розгляд загальних положень щодо особливостей вказаного договору, його видів, а також умов та порядку його укладення), договори про надання послуг (включає розгляд загальних положень щодо особливостей договорів про надання послуг, а також умов та порядку їх укладення), договір підряду (включає розгляд загальних положень щодо особливостей договорів про виконання робіт, а також особливостей окремих видів таких договорів), недоговірні зобов'язання (включає розгляд загальних положень щодо особливостей недоговірних зобов'язань та їх відмінностей від договорів), спадкове право (включає розгляд загальних положень спадкового права та дослідження правових категорій «спадщина», «спадкодавець», «спадкоємець», «заповіт» тощо). Таким чином, зміст

тем, запропонованих до вивчення в навчальному посібнику відображає основні концептуальні положення науки цивільного права та сучасні тенденції розвитку цивільного законодавства в Україні.

Структурними елементами навчального посібника є методичні рекомендації до кожної теми, питання для самоконтролю, тести для перевірки знань та практичні завдання для закріплення знань. Також у кінці посібника подано навчальну літературу, яку здобувачі вищої освіти можуть використовувати під час вивчення цивільного права та підготовки до семінарських та практичних занять із навчальної дисципліни. Запропоновані методичні рекомендації та практичні завдання для перевірки отриманих знань дозволять здобувачам вищої освіти систематизувати теоретичні знання з навчальної дисципліни «Цивільне право» та набути навичок практичного застосування норм цивільного права, а також виробити вміння тлумачити та застосовувати норми чинного цивільного законодавства, грамотно давати оцінку юридичним фактам цивільно-правового характеру. Автори навчального посібника намагалися подати матеріал доступно, лаконічно та змістовно для того, щоб здобувачам вищої освіти було нескладно опанувати основні правові інститути, категорії та поняття цивільного права і законодавства.

Тема 1

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ.

ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

1.1. Методичні рекомендації

Під час вивчення теми здобувачам вищої освіти слід пам'ятати, що система права України складається з права публічного та приватного. Публічне право базується на субординації, тобто відносини між суб'єктами, що врегульовані нормами публічного права, базуються на принципі ієрархії або підпорядкуванні. Зокрема, приватне право будується на рівності суб'єктів та регулює відносини на засадах координації їх дій. Також на відміну від публічного права більшість норм приватного права є диспозитивними, тобто передбачають можливість обрання суб'єктами правовідносин варіантів поведінки у межах, встановлених законом. Цивільне право належить до галузей саме приватного права. Як галузь приватного права цивільне право є системною сукупністю правових норм, що регулюють майнові та особисті немайнові відносини на засадах юридичної рівності сторін, вільного волевиявлення та майнової самостійності учасників.

Відтак, визначення дефініція «цивільне право» використовується в науковій та навчальній літературі ще у декількох значеннях.

Так, цивільне право як галузь законодавства визначається як сукупність нормативно-правових актів, що містять норми цивільного права.

Цивільне право як наука – це системна сукупність знань, теорій, ідей, за допомогою яких досліджується виникнення цивільного права як галузі права та законодавства, призначення їх у суспільстві. Це наука про засоби отримання нових знань, необхідних для подальшого удосконалення цивільного права, про цивільно-правове регулювання суспільних відносин, про засоби ефективності такого регулювання.

Цивільне право як навчальна дисципліна – це впорядковані та систематизовані дані щодо основних цивільно-правових категорій та постулатів. Предметом цивільного права як навчальної дисципліни слід вважати вивчення цивільного права та науки цивільного права, теоретичних і законодавчих категорій цивільного права, що розкривають зміст інститутів і підгалузей цивільного права та практики

застосування цивільно-правових норм.

Також здобувачам вищої освіти слід пам'ятати, що критеріями поділу права на галузі є предмет та метод правового регулювання.

Метод правового регулювання визначається як сукупність прийомів та засобів впливу на учасників відносин, що регулюються нормами відповідної галузі права. Для цивільного права є характерним диспозитивний метод правового регулювання, сутність якого полягає у наданні учасникам цивільних правовідносин можливості діяти на власний розсуд, вирішуючи питання щодо прав та обов'язків у цих відносинах.

Предмет правового регулювання становить певна частина суспільних відносин, що регулюються нормами окремої галузі права.

Для цивільного права предметом правового регулювання слугують дві групи відносин: особисті немайнові та майнові відносини. Ст. 1 Цивільного кодексу України визначає характерні ознаки цих відносин: юридичну рівність, вільне волевиявлення та майнову самостійність їх учасників.

Особисті немайнові відносини – це відносини, що виникають з приводу немайнових благ, за допомогою яких відбувається індивідуалізація особистості громадянина чи організації через оцінку їх моральних і інших соціальних якостей.

Майнові відносини – це конкретні відносини товарного виробництва, об'єктивні за змістом і вольові за своєю формою відносини, які засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Таким чином, цивільно-правові відносини можна визначити як саме суспільні відносини, що регулюються нормами цивільного права, учасники яких є юридично рівними носіями суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, відокремленими один від одного в майновому плані.

Підставами для виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин є юридичні факти та їх сукупності (юридичні склади).

Елементами цивільних правовідносин є суб'єкти, об'єкти та зміст.

За ст. 2 Цивільного кодексу України суб'єктами цивільних правовідносин можуть бути фізичні та юридичні особи, держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

Суб'єкти цивільно-правових відносин можуть бути активними (тими, кому належать права, тобто уповноваженими) та пасивними (такими, які мають обов'язки, тобто є зобов'язаними).

Все те, із приводу чого виникають правові зв'язки між суб'єктами,

називають об'єктами цивільних правовідносин. Ними можуть бути матеріальні та нематеріальні блага. Так, у ст. 177 Цивільного кодексу зазначається, що до об'єктів цивільних правовідносин відносяться «речі (зокрема, гроші й цінні папери); інше майно, наразі майнові права та обов'язки; результати робіт, послуги та дії; результати інтелектуальної діяльності; інформація; інші матеріальні та нематеріальні блага».

Зміст цивільного правовідношення складають суб'єктивні права та обов'язки його учасників.

Суб'єктивне цивільне право – це міра дозволеної поведінки суб'єкта цивільного правовідношення, тобто все те, що може робити суб'єкт відповідно до норм чинного законодавства.

Суб'єктивний цивільний обов'язок – це міра належної поведінки (активної чи пасивної) зобов'язаного суб'єкта, тобто все те, що має виконувати суб'єкт добровільно чи за законом, або ті дії, від здійснення яких суб'єкт повинен утримуватись.

Таким чином, основними поняттями, що мають бути засвоєні здобувачами вищої освіти є: цивільне право, предмет і метод цивільно-правового регулювання, цивільне законодавство, джерело цивільного права, дія цивільних законів у часі, у просторі та за колом осіб, прогалини в законодавстві, зворотна сила законів, склад цивільних правовідносин, об'єкт цивільних правовідносин, суб'єкт цивільних правовідносин, зміст цивільних правовідносин, суб'єктивне право, суб'єктивний обов'язок, юридичний факт в цивільному праві.

1.2. Питання для самостійного опрацювання теми *(надайте розгорнуту відповідь)*

1. Що включає в себе поняття цивільного права?

2. Що входить до предмета регулювання цивільного права?

3. Який метод є характерним для цивільного права?

4. Що є основними джерелами цивільного законодавства?

5. Які функції притаманні цивільному праву?

6. Які принципи характерні для цивільного права?

7. Що таке цивільні правовідносини?

8. Які існують види цивільних правовідносин?

9. Які елементи входять до складу цивільних правовідносин?

10. Що є підставами виникнення цивільних правовідносин?

1.3. Тестові завдання до теми (оберіть правильну відповідь)

1. Що входить до предмета регулювання цивільного законодавства?

- а) особисті немайнові та майнові відносини учасників цивільних правовідносин;
- б) майнові відносини суб'єктів цивільного права;
- в) будь-які відносини, що виникають між суб'єктами цивільного права;
- г) організаційно-правові відносини.

2. Об'єктом особистих немайнових відносин є :

- а) честь, гідність, ділова репутація, твори науки, культури, мистецтва, авторські винаходи, фірмове найменування, торгівельні марки;
- б) особисті дані особи;
- в) будь-які суспільні відносини, що не мають ознак майнових;
- г) суспільні відносини, що не мають майнового вираження.

3. Суб'єктивне цивільне право це:

- а) міра дозволеної поведінки суб'єкта цивільного правовідношення;
- б) право суб'єкта привласнювати та відчужувати матеріальні блага;
- в) здатність суб'єкта цивільних правовідносин захищати свої порушені права та інтереси;
- г) будь-яке право суб'єкта, що відповідає його цивільній правоздатності.

4. Методом цивільного права є:

- а) імперативний метод;
- б) диспозитивний метод;
- в) компаративістський метод;
- г) у цивільному праві для регулювання цивільних правовідносин використовуються всі вказані методи.

5. Що є підставами виникнення цивільних прав та обов'язків?

- а) норми права;
- б) юридичні факти;

- в) дії сил природи;
- г) юридичний склад.

6. Учасниками цивільних правовідносин є (вказати найбільш повну відповідь):

- а) фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, міжнародні організації;
- б) громадяни України, АР Крим, територіальні громади, юридичні особи, органи державної влади;
- в) фізичні, юридичні особи, держава Україна, АР Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права;
- г) будь-які особи, які перебувають на території України.

7. Юридичний зміст цивільних правовідносин складають:

- а) сукупність фізичних та юридичних осіб, які вступають у цивільні правовідносини;
- б) система норм права, що регулюють виникаючі правовідносини та забезпечують дотримання прав учасників правовідносин;
- в) суб'єктивні права та юридичні обов'язки;
- г) об'єктний склад учасників.

8. Цивільне право належить до:

- а) публічного права;
- б) приватного права;
- в) конвергентного права, поєднуючи в собі елементи та ознаки приватного та публічного права;
- г) континентального права.

9. Майнові відносини – це (найбільш повна відповідь):

- а) суспільні відносини, що мають майновий характер, регулюються нормами цивільного права та ним охороняються;
- б) відносини, що складаються між учасниками цивільно-правових відносин із приводу виготовлення, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ, якими вони володіють, користуються та розпоряджаються;
- в) відносини, об'єктом яких є майно, що охороняється Законом та є об'єктом цивільно-правових угод;
- г) відносини, що дозволяють їх учасникам набувати та відчужувати майно.

10. Елементами цивільних правовідносин є:

- а) суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона;
- б) вина, протиправне діяння (дія чи бездіяльність), наявність причиненої шкоди, причинний зв'язок між діянням та шкодою;
- в) суб'єкт, об'єкт, зміст;
- г) юридичний факт, юридичний склад, суб'єкт, об'єкт.

1.4. Практичні завдання до теми

(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача № 1. Громадянин Самохвалов уклав із приватним підприємцем Іванченком договір про виконання робіт, за умовами якого протягом п'яти років передавав останньому керамічний посуд, що виготовляв на своєму підвір'ї. Після закінчення строку дії договору гр. Самохвалов звернувся до Іванченка з проханням щодо видачі довідки про розмір заробітної плати, отриманої ним протягом строку дії договору між ними, та трудової книжки. Іванченко відмовив Самохвалову, вказавши, що трудові відносини між ними відсутні, гр. Самохвалов не є його найманим працівником, тому трудова книжка відсутня і довідку про заробітну платню він, відповідно, видати не може. Також Іванченко запропонував гр. Самохвалову звернутись до Центру обслуговування платників державної податкової інспекції для отримання відомостей про сплачені ним податки за цей період.

Якими галузями права врегульовані відносини між гр. Самохваловим та Іванченком, відносини між гр. Самохваловим та податковою інспекцією? Визначте, які з них врегульовані нормами приватного та публічного права?

Тема 2 ФІЗИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

2.1. Методичні рекомендації

Під час вивчення цієї теми здобувачам вищої освіти варто пам'ятати, що фізичні особи є основним суб'єктом цивільних правовідносин. За ст. 24 Цивільного кодексу України фізична особа – це людина, яка є учасником цивільних правовідносин. Наразі не має жодного значення громадянство, національність цієї особи, а також будь-які інші якості, окрім віку та можливості розуміти значення своїх дій.

Для того щоб бути учасником цивільних правовідносин особа має бути правоздатною та дієздатною. Правоздатність фізичної особи визначається як здатність мати цивільні права та обов'язки. Таку здатність мають всі фізичні особи. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження і припиняється у момент її смерті.

Характерними рисами правоздатності є рівність правоздатності фізичних осіб, їх невідчужуваність від особи та неможливість їх обмеження, окрім як у випадках та порядку, передбачених законом.

Також здобувачам вищої освіти слід пам'ятати, що у цивільному праві обсяг правоздатності фізичних осіб визначено відповідно до принципу приватного права: «дозволяється все, що прямо не заборонено законом».

Цивільна дієздатність фізичної особи за ст. 30 Цивільного кодексу України визначається як здатність фізичної особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Наявність дієздатності у особи означає її можливість особисто здійснювати різноманітні юридичні дії: укладати правочини, заповідати, видавати довіреності тощо, а також відповідати за спричинену шкоду.

Дієздатність фізичних осіб у цивільному праві поділяється на види

залежно від наступних критеріїв: віку особи, її психічного стану, оскільки під час здійснення цивільних прав та обов'язків особа має розуміти значення та можливі наслідки своїх дій. Так, залежно від віку фізичної особи дієздатність поділяється на часткову (цивільна дієздатність фізичної особи, яка не досягла 14 років (малолітніх), неповну (цивільна дієздатність фізичної особи у віці від 14 до 18 років (неповнолітніх) та повну (цивільна дієздатність осіб, що досягли 18 років, або осіб, які набули повну цивільну дієздатність до досягнення 18 років на підставах, встановлених ст. 35 Цивільного кодексу України).

Наявність проблем із психічним здоров'ям та психічний стан особи чи зловживання спиртними напоями, наркотичними або токсичними речовинами чи азартними іграми може стати підставою для обмеження особи у дієздатності або визнання її повністю недієздатною. Таке обмеження дієздатності або визнання особи недієздатною можливе лише за рішенням суду у випадках, встановлених законом.

Отже, за ст. 36 Цивільного кодексу України «цивільна дієздатність фізичної особи може бути обмежена за рішенням суду, якщо буде визнано, що вона страждає на психічний розлад, який суттєво впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище».

Також за ст. 39 Цивільного кодексу України «фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу нездатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними».

У житті можливі випадки, коли фізична особа тривалий час відсутня в місці постійного проживання. Виникає невизначеність у правовідносинах за участю відсутнього. Слід вжити заходів зі збереження її (особи) майна, задоволенню вимоги його кредиторів тощо. У разі смерті відсутнього, правовідносини з його участю повинні припинити свою дію. Його майно за правом спадкоємства переходить до спадкоємців.

Зазначені дії можна вчинити за допомогою двох цивільно-правових інститутів: визнання фізичної особи безвісно відсутньою і оголошення фізичної особи померлою. Під час вивчення теми здобувачам вищої освіти слід згадати підстави та порядок такого визнання та оголошення. Зокрема, за ст. 43 Цивільного кодексу

України фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, з наступних підстав: протягом року особа відсутня в місці її постійного проживання; протягом того ж строку в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування; невідомість місця перебування не можна усунути за допомогою відповідних заходів.

Стаття 46 Цивільного кодексу України закріплює підстави для оголошення фізичної особи померлою. Такими підставами є: відсутність фізичної особи у місці постійного проживання протягом 3 років; відсутність відомостей про місце її перебування протягом того ж строку; вжиті заходи для виявлення місця перебування особи не дали позитивних наслідків. 3-річний строк скорочується до 6 місяців, якщо особа пропала безвісті за обставин, що загрожували смертю, або є підстави припускати її загибель від певного нещасного випадку. Інший строк встановлено для військовослужбовців або інших громадян, які пропали безвісти у зв'язку з військовими діями. Вони можуть бути оголошені померлими не раніше, ніж після закінчення 2 років з дня припинення військових дій.

Так само, як і обмеження дієздатності та визнання особи недієздатною, визнання людини безвісно відсутньою або оголошення померлою відбувається у судовому порядку.

Також під час вивчення цієї теми здобувачі вищої освіти повинні пам'ятати, що з метою захисту прав та інтересів малолітніх та неповнолітніх дітей, недієздатних фізичних осіб та осіб, дієздатність яких обмежена, над ними може бути встановлено опіку або у визначених законом випадках піклування (ст.ст. 55-79 Цивільного кодексу України).

Таким чином, основними поняттями, що мають бути засвоєні здобувачами вищої освіти є: фізична особа, правоздатність, дієздатність, особа, обмеження дієздатності, визнання особи недієздатною, визнання особи безвісно відсутньою, оголошення особи померлою, індивідуалізація фізичної особи, опіка, піклування.

2.2. Питання для самостійного опрацювання теми
(надайте розгорнуту відповідь)

1. Хто такі фізичні особи?

2. Що таке правоздатність фізичних осіб та коли вона виникає та припиняється?

3. Що таке дієздатність фізичних осіб?

4. На які види поділяється дієздатність залежно від віку фізичних осіб?

5. Яким є обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб віком до 14 років?

6. Яким є обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб віком від 14 до 18 років?

10. Що є підставами для оголошення фізичної особи померлою?

2.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. Фізичною особою визнається:

- а) людина, як учасник цивільних відносин;
- б) суб'єкт, правоздатність та дієздатність якого не обмежена;
- в) особа, яка досягла 14 річного віку;
- г) будь-яка біологічна істота.

2. Цивільну дієздатність може мати особа, яка:

- а) досягла 18-річного віку та не притягалася до кримінальної відповідальності;
- б) усвідомлює значення своїх дій та може ними керувати;
- в) яка фізично та психічно здорова;
- г) подала заяву про надання цивільної дієздатності та отримала згоду органу опіки та піклування.

3. Цивільну дієздатність може мати особа, яка:

- а) досягла 18-річного віку та не притягалася до кримінальної відповідальності;

- б) усвідомлює значення своїх дій та може ними керувати;
- в) яка є здоровою фізично та психічно;
- г) подала заяву про надання цивільної дієздатності і отримала згоду органу опіки та піклування.

4. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи здійснюється:

- а) органами опіки та піклування;
- б) органами місцевої влади за поданням лікувальних закладів чи органу опіки та піклування;
- в) судом;
- г) лікувальними закладами.

5. Над майном особи, визнаною безвісно відсутньою, встановлюється:

- а) піклування, з призначенням відповідальної особи за його збереження;
- б) опіка, з призначенням опікуна, який здійснює дії з управління цим майном;
- в) опіка на підставі нотаріального опису майна, яке передається під охорону держави;
- г) заборона відчуження.

6. Визнання особи померлою має такі правові наслідки:

- а) над майном померлого встановлюється опіка, яка триває три роки з моменту її встановлення, після чого майно передається у власність держави;
- б) відкривається спадщина, укладений померлим шлюб визнається розірваним, настають всі інші наслідки, які мають місце при смерті особи;
- в) з моменту визнання особи померлою спадщина відкривається через 5 років, а шлюб визнається розірваним зразу ж з моменту винесення такого рішення;
- г) припинення укладених особою правочинів.

7. Повна цивільна дієздатність у фізичної особи виникає з:

- а) 18 річного віку;
- б) 16 річного віку;
- в) 20 річного віку;
- г) 14 річного віку.

8. Цивільна дієздатність фізичної особи може бути обмеженою в таких випадках:

а) особа страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними; особа зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, чим ставить себе та свою сім'ю у скрутне матеріальне становище;

б) особа систематично зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, внаслідок чого не може усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними;

в) особа страждає на психічний розлад, внаслідок чого не в змозі утримувати себе та осіб, які відповідно до закону знаходяться у неї на утриманні;

г) засудження до позбавлення волі більш як на 1 рік.

9. Особа, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно може здійснювати такі дії:

а) вчиняти дрібні побутові вчинки, самостійно розпоряджатися заробітком, стипендією, іншими соціальними виплатами;

б) вчиняти дрібні побутові вчинки, вносити на своє ім'я внески до банківських та кредитних установ та самостійно ними розпоряджатися;

в) вчиняти лише дрібні побутові вчинки;

г) вчиняти угоди, сума яких не перевищує трьох неоподатковуваних мінімумів громадян.

10. Визнання фізичної особи недієздатною здійснюється в такому випадку:

а) особа внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними;

б) особа страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними;

в) особа внаслідок вроджених фізичних вад не може самостійно відстоювати та представляти свої інтереси;

г) особа скоїла злочин у стані неосудності.

Тема 3 ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

3.1. Методичні рекомендації

Метою вивчення цієї теми є формування у свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про специфіку та характер участі юридичних осіб в цивільних правовідносинах, зокрема, через аналіз визначення поняття юридичної особи; здійснення класифікації основних видів юридичних осіб; встановлення моменту виникнення, припинення та обсягу правоздатності і дієздатності юридичних осіб; з'ясування особливостей процедури державної реєстрації юридичної особи; визначення правового статусу філій та представництв, а також порядку припинення юридичної особи.

Так, визначення юридичної особи міститься у ст. 80 Цивільного кодексу України, відповідно до якої юридична особа – це організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку, наділена цивільною правоздатністю і дієздатністю, яка може бути позивачем і відповідачем у суді.

У науці цивільного права визначаються такі ознаки юридичної особи:

- організаційна єдність, що визначається, як наявність у юридичної особи певної структури, елементами якої є органи цієї юридичної особи з відповідною компетенцією та визначеним порядком функціонування;
- обов'язкове створення та реєстрація юридичної особи у встановленому законом порядку;
- наявність цивільної правоздатності і дієздатності, тобто здатності виступати в цивільному обігу від свого імені;
- наявність найменування, що використовується для індивідуалізації юридичної особи;
- наявність у юридичної особи майна, що відокремлене від майна її засновників та інших суб'єктів правовідносин, тобто майнова самостійність юридичної особи;
- самостійна відповідальність юридичної особи за взятими на

себе зобов'язаннями;

– можливість самостійно захищати свої права в суді, тобто виступати у суді у якості позивача та відповідача.

Класифікація юридичних осіб може бути проведена за різними критеріями. До основних критеріїв класифікації юридичних осіб слід віднести: мету створення; порядок створення; тип участі засновників у діяльності юридичної особи та відповідальності учасників; кількість засновників; форму власності тощо. Також у ст. 83 Цивільного кодексу України встановлена можливість створення юридичних осіб в організаційно-правових формах установи та товариства. Окрім цього вказана стаття допускає можливість створення юридичних осіб в інших не заборонених законом формах.

Що стосується право- та дієздатності юридичних осіб, то ці дві якості, на відміну від осіб фізичних, виникають у юридичних осіб одночасно з моменту їх створення і припиняється з дня внесення запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань запису про припинення їхньої діяльності. У ст. 91 Цивільного кодексу України зазначається, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, що за своєю природою можуть належати лише людині (наприклад, право на життя)¹. Тобто юридична особа має загальну правоздатність. Установчі документи такої юридичної особи містять невичерпний перелік видів діяльності, які можуть здійснюватись такою юридичною особою. Якщо ж в установчих документах (статуті) закріплені вичерпний перелік таких видів діяльності, це означає, що така юридична особа має спеціальну правоздатність і може здійснювати лише ті види діяльності, що передбачені установчими документами.

Що стосується цивільної дієздатності юридичної особи, то Р. Майданик визначає її, застосовуючи аналогію з дієздатністю фізичної особи, як «здатність юридичної особи набувати власними діями цивільні права і брати на себе цивільні обов'язки»². Цивільну дієздатність юридична особа реалізує через свої органи, що входять до її структури та діють відповідно до нормативних актів та установчих документів.

Порядок створення юридичної особи за ст.ст. 87-89 Цивільного кодексу України складається з декількох етапів: проведення загальних зборів засновників юридичної особи та розроблення ними установчих

¹ Тетарчук І., Дяків Т. Цивільне право України : навч. посібник для підгот. до іспитів. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 202 с.

² Майданик Р. Цивільне право. Загальна частина. Том 1. Вступ в цивільне право : навч. посібник. Київ : Алерта, 2012. 472 с.

документів в письмовій формі за підписом всіх засновників та державна реєстрація юридичної особи. Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі.

Загальні правила припинення діяльності юридичних осіб встановлюються у ст. ст. 104-112 Цивільного кодексу України. Таке припинення можливе у двох формах – правонаступництва (реорганізації) та ліквідації юридичної особи. правонаступництво може мати наступні форми: злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення. Ліквідація юридичної особи – це повне припинення юридичної особи без виникнення правонаступництва. Юридична особа вважається такою, що припинила існування, після внесення запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб про її припинення.

Таким чином, основними поняттями, що повинні бути засвоєні здобувачами вищої освіти є: юридична особа, комерційне найменування, філія, представництво, установчі документи, керівний орган, банкрутство, господарське товариство, організаційно-правові форми юридичних осіб, ліквідація, реорганізація.

3.2. Питання для самостійного опрацювання теми *(надайте розгорнуту відповідь)*

1. Що таке юридична особа?

2. Із якого моменту юридична особа вважається створеною?

3. **Що таке правоздатність юридичних осіб та коли вона виникає та припиняється?**

4. **Що таке дієдатність юридичних осіб і яким чином (через що) юридична особа її реалізує?**

5. **Що означає ознака організаційної єдності юридичних осіб?**

6. На які види поділяються юридичні особи залежно від організаційно-правової форми?

7. У якому порядку створюються юридичні особи?

8. Чим відрізняється філія юридичної особи від її представництва?

9. У якому порядку відбувається припинення юридичних осіб?

10. Чим відрізняється реорганізація від припинення юридичної особи?

3.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. У відповідності з ЦК України юридична особа – це:

а) організація, яка володіє відокремленим майном, може від власного імені набувати майнових та особистих немайнових прав та

нести відповідальність, бути позивачами та відповідачами в суді, господарському чи третейському суді;

б) організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку;

в) організація, яка юридично визнана та зареєстрована органами державної влади;

г) самостійний суб'єкт господарювання.

2. *Ознаками юридичної особи є:*

а) організаційна єдність, майнова відокремленість, самостійність в цивільному обігу, здатність бути позивачем та відповідачем у суді;

б) державна реєстрація органами державної влади, майнова відокремленість, наявність органів управління юридичною особою;

в) організаційна єдність, державна реєстрація, корпоративний поділ статутного фонду, наявність правління та ревізійної комісії;

г) цільове призначення, майнова відповідальність, суб'єктний склад, управлінський характер відносин.

3. *Юридична особа вважається створеною:*

а) із дня її державної реєстрації;

б) із дня прийняття рішення про створення юридичної особи;

в) із дня затвердження установчими зборами юридичної особи статутних документів юридичної особи;

г) із дня отримання свідоцтва про державну реєстрацію.

4. *Від імені юридичної особи цивільні права та обов'язки набувають:*

а) засновники;

б) генеральний директор;

в) органи юридичної особи;

г) акціонери.

5. *Філією юридичної особи визнається:*

а) відокремлений підрозділ юридичної особи, що самостійно здійснює господарську діяльність;

б) відокремлений підрозділ, що здійснює представництво майнових прав та інтересів юридичної особи поза межами населеного пункту, де розташована юридична особа;

в) відокремлений підрозділ, розташований поза місцем розташування юридичної особи, який виконує всі або частину її

функцій;

г) самостійна структурна одиниця, яка здійснює господарську діяльність.

6. Юридична особа може припинити своє існування шляхом (найбільш повна відповідь):

а) ліквідації;

б) реорганізації;

в) як шляхом ліквідації, так і реорганізації;

г) шляхом саморозпуску.

7. Із якого моменту юридична особа вважається такою що припинилася?

а) із моменту внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення;

б) із моменту підписання та затвердження ліквідаційного балансу;

в) із моменту прийняття на загальних зборах рішення про припинення юридичної особи;

г) з моменту втрати повноважень органів правління юридичної особи.

8. Господарським товариством вважається:

а) товариство, яке займається господарською діяльністю;

б) юридична особа, діяльність якої підпадає під правове регулювання Господарського кодексу;

в) юридична особа, для якої господарська діяльність являється домінуючою у статутній діяльності;

г) юридична особа, статутний капітал якої поділений на частки між учасниками.

9. Власником майна, переданого учасниками товариству, вважається:

а) саме товариство;

б) учасники товариства;

в) знаходиться у спільній сумісній власності товариства та його засновників;

г) знаходиться у спільній частковій власності товариства та його учасників.

10. Акціонерним товариством визнається:

а) товариство, статутний фонд якого складається з вкладів

акціонерів;

б) юридична особа, статутний капітал якої поділений на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями;

в) товариство, учасники (акціонери) несуть ризик діяльності товариства лише в межах внесених вкладів;

г) товариство, учасники якого несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном.

3.4. Практичні завдання до теми *(виконайте завдання у письмовому вигляді)*

Задача № 1. Семенченко та Липовий зареєстрували ТОВ та відкрили мережу кав'ярень. Однак під час карантину мережа майже не працювала та не приносила прибуток. Для того, що підтримати ТОВ Семенченко оформив договір позики на один рік на суму 1 млн грн та перерахував гроші на рахунок ТОВ. Через 6 місяців мережа кав'ярень запрацювала належним чином та почала знову приносити прибуток.

Через рік настав час повертати борг. Кредитор звернувся до Семенченка, але він відмовився повертати борг і запропонував звертатися до ТОВ, оскільки гроші позичались для його діяльності, зараз воно працює, кав'ярні приносять прибуток. Саме тому, на думку Семенченка, борг потрібно вимагати не з нього, а з ТОВ. Кредитор звернувся до суду.

Чи відповідає юридична особа за зобов'язаннями засновника? Що потрібно зробити для того, щоб ТОВ законно сплатило борги засновника?

Задача № 2. Щодо ТОВ «Аскона» була порушена справа про банкрутство. Колишній працівник ТОВ Іванченко звернувся до суду з вимогою до ТОВ про виплату йому заборгованості, яка складалась із неотриманої заробітньої плати та авторської винагороди у загальній сумі 35 тис. грн. Суддя заяву прийняв, але пояснив заявникові наступне: оскільки ТОВ «Аскона» ліквідується через банкрутство, активів підприємства може не вистачити для задоволення вимог Іванченка, адже загальна сума заборгованості ТОВ перед кредиторами 1 млн. грн, а вартість активів – 800 тис. грн. Через це, перш за все, будуть задоволені вимоги перед бюджетом (податки, збори тощо) на суму 180 тис. грн., потім – всі інші.

Чи правомірними є пояснення судді? Як вирішити справу? В якій черговості повинні задовольнятися вимоги кредиторів у випадку ліквідації юридичної особи?

Тема 4 ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

4.1. Методичні рекомендації

При вивченні даної теми здобувачам вищої освіти слід згадати, що під об'єктами цивільних прав розуміють будь-які матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини.

Класифікація об'єктів цивільних прав (правовідносин) можлива за різними підставами.

Цивільний кодекс (ст. 177) містить класифікацію об'єктів цивільних прав за такими критеріями, як характер благ та оборотоздатність.

Оборотоздатність об'єктів цивільних прав – це можливість здійснення стосовно них правочинів та інших юридичних дій.

Класифікація об'єктів відбувається залежно від ступеня оборотоздатності. Всі об'єкти цивільних прав поділяються на три групи:

- об'єкти, що перебувають у вільному обігу. Такі об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином;

- об'єкти, обмежені у цивільному обігу (обмежено оборотоздатні). Суть обмеження оборотоздатності полягає у тому, що певні об'єкти можуть належати лише учасникам цивільного обігу, що відповідають встановленим законодавством вимогам, або їх придбання (відчуження) допускається лише на підставі спеціальних дозволів. Види об'єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обігу або перебування яких у цивільному обігу допускається за спеціальним дозволом, встановлюються законом. Наприклад, до таких об'єктів належать надра, мисливська зброя, боєприпаси, психотропні речовини, лікарські засоби, газова зброя, табак, алкоголь;

- об'єкти, вилучені з цивільного обігу. Вилученими з цивільного обігу вважаються об'єкти, які не можуть бути предметом правочинів. Види об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обігу не допускається, мають бути прямо встановлені у законі. Наприклад, до

таких об'єктів чинне законодавство відносить державні природні заповідники, державні природні заказники, національні природні парки, бойову зброю, наркотичні засоби, ядерну енергію тощо.

Таким чином, можна стверджувати, що ступінь оборотоздатності об'єктів цивільних прав є основним критерієм їх класифікації. Адже щодо вилучених з цивільного обороту об'єктів взагалі не можуть виникнути цивільні правовідносини. Саме тому всі інші поділи об'єктів на види повинні проводитись з урахуванням цього критерію.

Залежно від характеру благ об'єкти цивільних прав поділяються на такі види:

– речі, які за ст. 179 Цивільного кодексу України визначаються як предмети матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки. Найбільш важливими з них є правовий режим (за цим критерієм речі поділяються на оборотоздатні, обмежені з обігу та вилучені з цивільного обігу), можливість пересування у просторі (за цим критерієм речі поділяються на рухомі та нерухомі), здатність зберігати при поділі своє цільове призначення (подільні та неподільні), можливість індивідуалізації (родові та визначені індивідуальними ознаками), характер використання споживчих якостей (споживні та неспоживні), господарське призначення (головні та другорядні). Також особливим видом речей є гроші, які являють собою особливий різновид рухомого майна та найчастіше виступають як законний платіжний засіб в оплатних договорах. До речей також належать цінні папери, які у ст. 194 Цивільного кодексу України визначені як документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа, іншим особам.

– дії (послуги), які визначаються як діяльність, здійснювана з метою виконання цивільного обов'язку і не пов'язана зі створенням матеріального блага.

– результати дій (роботи), які мають правове значення;

– результати інтелектуальної, творчої діяльності (твори літератури, мистецтва, науки);

– інформація – задокументовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі;

– особисті нематеріальні (немайнові) блага: життя і здоров'я фізичної особи, честь, гідність, ділова репутація, ім'я, тощо;

– інші матеріальні і нематеріальні блага.

Таким чином, основними поняттями, які повинні бути засвоєні здобувачами вищої освіти є: речі, майно, оборотоздатність, нерухомість, рухомі речі, подільні та неподільні речі, цінні папери, групи та види цінних паперів, акції, облігації, тварини як особливий об'єкт цивільних прав, підприємство як єдиний майновий комплекс, гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних прав, результати робіт та послуги як об'єкти цивільних прав, результати інтелектуальної, творчої діяльності як об'єкти цивільних прав, інформація як об'єкт цивільних прав, особисті немайнові блага як об'єкти цивільних прав.

4.2. Питання для самостійного опрацювання теми *(надайте розгорнуту відповідь)*

1. Що може бути об'єктом цивільних правовідносин?

2. Що таке річ?

3. Що таке оборотоздатність речей?

4. На які види поділяються речі залежно від їх оборотоздатності?

5. На які види поділяються речі залежно від способу їх індивідуалізації?

6. Що таке майно?

7. Що таке особисті немайнові блага як об'єкти цивільних правовідносин?

8. Що таке цінні папери?

9. Чи належать тварини до об'єктів цивільних правовідносин? В чому особливість їх правового становища?

10. Що таке інформація?

4.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. Що визнається об'єктами цивільних прав?

- а) все те, з приводу чого виникають цивільні правовідносини;
- б) все те, що підпадає під предмет цивільно-правового регулювання;
- в) речі матеріального світу які слугують задоволенню потреб громадян;
- г) будь-які предмети, які необхідні людині для життя.

2. Що означає оборотоздатність об'єктів цивільних прав?

- а) здатність задовольняти потреби та інтереси людини;
- б) можливість бути об'єктами цивільних правовідносин;
- в) здатність вільно відчужуватися та переходити від однієї особи до іншої;
- г) здатність мати економічну вартість.

3. Відповідно до ЦК України речами вважаються:

- а) предмети матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки;
- б) предмети, які мають мінову вартість;
- в) предмети, які можуть переходити у власність від одного суб'єкта до іншого;
- г) предмети, які становлять інтерес для суб'єктів та мають тілесне вираження.

4. Споживними речами вважаються:

- а) речі, які можуть бути використані у споживання;
- б) речі, які мають споживчу вартість;
- в) речі, які споживаються без збереження їх цілісності;
- г) речі, які внаслідок їх одноразового використання знищуються або припиняють існувати у первісному вигляді.

5. Рухомими речами вважаються:

- а) речі, які можуть перебувати в цивільному обігу;
- б) речі, які не обмежені в цивільному обігу;
- в) речі, які постійно перебувають у цивільному обігу;
- г) речі, які вільно можуть переміщатися у просторі.

6. Подільними вважаються речі, що:

- а) можуть ділитися на складові частини;
- б) можуть ділити інші речі, при цьому зберігаючи своє первісне призначення;
- в) можуть бути об'єктом поділу;
- г) які можна поділити без втрати ними цільового призначення.

7. Ділова репутація – це:

- а) рівень професійних знань, вмінь та навиків, якими повинна володіти особа для здійснення своєї професійної діяльності;
- б) особиста оцінка особою своїх ділових, професійних якостей, у

відповідності з якими відбувається оплата її праці;

в) суспільна оцінка професійних, ділових якостей особи, якості та своєчасності виконання особою взятих зобов'язань та завдань;

г) оцінка рівня виробничої, професійної чи трудової діяльності юридичної особи чи фізичної особи-підприємця.

8. Підприємством визнається:

а) самостійний господарюючий суб'єкт який здійснює господарську діяльність;

б) різновид юридичних осіб, який створюється та діє з метою отримання прибутку;

в) єдиний майновий комплекс, що використовується для здійснення підприємницької діяльності;

г) структурний підрозділ юридичної особи.

9. Інформацією як об'єктом цивільних прав є:

а) відомості нематеріального характеру, що мають цінність для людини;

б) документальні чи публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце в суспільстві чи державі;

в) документальні, публічно чи іншим чином оголошені відомості, що мають комерційний інтерес та ринкову цінність;

г) відомості документального характеру про продії, що мають місце у суспільстві.

10. Що з переліченого належить до подільних речей?

а) яблуко;

б) будинок;

в) колекція монет;

г) мобільний телефон.

4.4. Практичні завдання до теми

(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача № 1. При розлученні подружжя Петрових постало питання про розподіл спільного майна, до якого належали: меблевий гарнітур, колекція марок, яку збирав чоловік, ювелірні прикраси дружини, автомобіль та квартира.

Дружина вимагала залишити за нею право власності на прикраси,

Тема 5

СТРОКИ ТА ТЕРМІНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ. ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

5.1. Методичні рекомендації

Юридичною наукою визначено, що строки у цивільних правовідносинах встановлюють цивільний обіг, стабілізують цивільні відносини, сприяють якісному задоволенню потреб громадян, забезпечують всебічний захист цивільних прав. Однак для досягнення мети та виконання строками свого належного призначення актуальним є дослідження саме юридичної природи строків та термінів у цивільному праві, визначення їх зв'язку із суб'єктивним правом учасника цивільних правовідносин та особливостей застосування в залежності від виду та призначення.

Актуальність теми обумовлена тим, що сучасність викликає зростання кола суспільних відносин, що регулюються цивільним правом та розширення меж правового регулювання діяльності, що складається в різних сферах суспільного життя. Характерною особливістю цивільних правовідносин є те, що вони виникають, змінюються та припиняються у часі. Проблема часових меж у цивільному праві ще не досліджена повністю, тому це призводить до ускладнення встановлення та застосування всіх видів складових функціонування цивільних правовідносин, в тому числі строків та термінів.

Строки в цивільному праві існують для регулювання цивільних відносин шляхом використання певних проміжків часу. Стаття 251 Цивільного Кодексу України розрізняє строки та терміни.

Строком у цивільному праві є період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Отже, якщо протягом трьох років громадянин відсутній за місцем постійного проживання і його місцезнаходження невідоме, то суд, за відповідною заявою зацікавленої особи, може оголосити громадянина померлим. Цей проміжок часу у три роки є строком. Під терміном у цивільному праві розуміють певний момент у часі, із настанням якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення.

Правова природа строків належить до юридичних фактів, а саме –

подій, оскільки перебіг чи настання строку має об'єктивний характер і не залежить від волі суб'єктів цивільних правовідносин.

Правила щодо визначення та обчислення строків містяться у ст. 252-255 Цивільного Кодексу України, але їх визначення та обчислення може здійснюватися за правилами Цивільного процесуального Кодексу України (ст. ст. 67-73) та Господарського процесуального кодексу України (ст. ст. 50-53).

Обчислення строків здійснюється роками, місяцями, тижнями, днями, годинами; термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, що має неминуче настати. Наприклад, при розірванні договору найму нерухомої речі, укладеного на невизначений строк, наймодавець зобов'язаний попередити про це наймача за три місяці. За конкретними договорами про охорону, супровід вантажів, виконання певних робіт строки можуть обчислюватися й погодинно.

Перебіг строку починається наступного дня після закінчення календарної дати чи події, якою визначено його початок. Отже, 6-місячний строк для прийняття спадщини починає обчислення від наступного дня після смерті спадкодавця. Строк, який обчислюється роками, закінчується у відповідний місяць і число останнього року цього строку, а якщо строк обчислюється місяцями – то відповідного числа останнього місяця строку. Якщо кінець строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця. Зокрема, якщо 6-місячний строк, протягом якого за тимчасово відсутнім орендарем зберігається житлове приміщення, розпочався 31 травня, то закінчиться він відповідно 30 листопада, оскільки у листопаді 30 календарних днів.

Якщо останній день строку припадає на неробочий день, то днем закінчення строку вважається перший робочий день. У випадку, коли строк встановлено для виконання певної дії, то він закінчується о 24-й годині останнього дня строку. Але якщо така дія має бути вчинена в певній організації (у нотаріуса, суді), то строк закінчується у той момент, коли в даній організації припиняється робота. Проте строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, інші документи, грошові кошти були здані на пошту до 24 години. Виконання вказаних дій підтверджується поштовою чи телеграфною квитанцією, штемпелем на листі, випискою з реєстру поштових відправлень тощо.

Наділяючи суб'єктів цивільних правовідносин певними правами та обов'язками, законодавець водночас піклується і про їх охорону. Проте державний захист деяких цивільних прав не є безстроковим.

Позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист своїх цивільних прав та/або інтересів (ст. 256 ЦК України). Іншими словами, це строк, протягом якого особа, право якої порушено, може вимагати захисту чи примусового здійснення свого права через суд.

Строки позовної давності мають загальний характер. Вони поширюються на всі правовідносини, крім випадків, передбачених законодавством.

Строки позовної давності встановлюються законом, але за угодою сторін вони можуть бути збільшені, шляхом укладання правочину у письмовій формі. Скорочення строків позовної давності угодою сторін не допускається (ст. 259 ЦК України). Суд застосовує позовну давність лише за заявою сторони у спорі, зробленою до винесення ним рішення (ч. 3 ст. 267 ЦК України).

Для обчислення строків позовної давності потрібно визначити момент початку, оскільки від цього залежить не тільки правильне обчислення строку, а й можливість захисту порушеного матеріального права.

За загальним правилом перебіг строку позовної давності починається з того моменту, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила (ст. 261 ЦК України). Так, якщо за договором позики боржник повинен був повернути борг 1-го числа, але не повернув, то право на позов виникає у кредитора з 2-го числа, оскільки він знає, що боржник порушив строк виконання своїх обов'язків.

У Цивільному Кодексі України також встановлюються спеціальні правила щодо початку перебігу строків позовної давності.

Цивільно-правові строки є достатньо різноманітними і підлягають класифікації за різними підставами та критеріями, насамперед: за джерелом закріплення, ступенем загальності, можливістю бути зміненими тощо.

Найбільш значущим вважається розподіл цивілістичних строків та термінів за призначенням на строки здійснення суб'єктивних прав та виконання обов'язків, строки захисту цивільних прав. До перших відносяться присікальні, гарантійні строки та терміни тощо, до других – претензійні, строки позовної давності та оперативного захисту. Для обчислення строків позовної давності потрібно визначити їх початковий момент, оскільки від цього залежить не лише правильне обчислення строку, а й можливість захисту порушеного матеріального права.

5.2. Питання для самостійного опрацювання теми
(надайте розгорнуту відповідь)

1. *Поняття, значення і юридична природа строків та термінів у цивільному праві.*

2. *Види цивільно-правових строків та термінів. Претензійні, присікальні, гарантійні строки.*

3. *Порядок визначення та обчислення строків (термінів).*

4. Позовна давність у цивільному праві.

5. Поняття, визначення та обчислення строків і термінів у цивільному праві.

6. Поняття та види строків позовної давності. Наслідки спливу строків позовної давності.

7. Переривання і зупинення строків позовної давності.

8. Строки здійснення суб'єктивних прав і виконання обов'язків.

9. Різниця між строком і терміном.

10. Наслідки спливу строків позовної давності.

5.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. За призначенням цивільно-правові строки поділяють на:
а) строки здійснення цивільних прав, строки виконання цивільних обов'язків, строки захисту цивільних прав;

б) строки нездійснення цивільних прав, строки виконання цивільних обов'язків, строки захисту цивільних прав;

в) строки нездійснення цивільних прав, строки невиконання цивільних обов'язків;

г) термін виконання цивільних прав, термін здійснення даного суб'єктивного права.

2. За ступенем поширення цивільно-правові строки можна класифікувати на:

а) визначені і невизначені;

б) специфічні та гарантійні;

в) загальні, скорочені або спеціальні;

г) присікальні та загальні.

3. Заява про захист цивільного права або інтересу має бути прийнята судом до розгляду:

а) незалежно від впливу позовної давності;

б) залежно від впливу позовної давності;

в) встановлюється терміном у 6 років;

г) встановлюється терміном у 10 років.

4. Класифікація строків за правовими наслідками поділяється на:

а) імперативні та диспозитивні;

б) правостворюючі та правоприпиняючі;

в) комунікативні, правозахисні;

г) правовстановлюючі, правозахисні.

5. На які види строків за ступенем поділяє Р. Стефанчук?

а) визначені і невизначені;

б) невизначені, відносно визначені, абсолютно визначені;

в) невизначені, відносно визначені;

г) імперативні та диспозитивні.

6. Особливе місце серед строків здійснення цивільних прав посідають:

а) гарантійні строки;

б) позовні;

в) відстрочувальні;

г) не позовні.

7. Строк позовної давності може бути поновлено у випадку:

- а) незначний фінансовий капітал;
- б) тяжка хвороба;
- в) недієздатності особи;
- г) незначне майно.

8. Строки позовної давності встановлені законом:

- а) не можуть бути скорочені за домовленістю;
- б) не можуть бути скорочені шляхом укладання договору у письмовій формі;
- в) можуть бути скорочені за домовленістю;
- г) можуть бути скорочені шляхом укладання договору у письмовій формі.

9. Сучасне цивільне законодавство розрізняє два види строків позовної давності:

- а) гарантійні, скорочені;
- б) загальні та спеціальні;
- в) загальні та гарантійні;
- г) скорочені та вихідні.

10. Яка дослідниця пропонує відстежувати поняття “момент” і “термін” та чітко їх розділяти?

- а) Р.О. Стефанчук;
- б) С.В. Лозинська;
- в) Ю.В. Білоусова;
- г) Т.М. Вахонева.

5.4. Практичні завдання до теми

(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Давидова прийшла додому і виявила пропажу старої фамільної реліквії – золотого браслета із смарагдами, що належав ще її прабабусі. Вона заявила в поліцію про крадіжку, проте слідів злому на дверях квартири виявлено не було. Через 3,5 роки вона побачила свій браслет на вітрині антикварного магазину. Вона вимагала у власника магазину повернути браслет, проте отримала категоричну відмову. Давидова звернулася за допомогою в поліцію. Проведене розслідування з'ясувало, що браслет в магазин здав на реалізацію Якимчук, приватний

колекціонер, який купив браслет у Давидова, який є колишнім чоловіком Давидової, який на момент пропажі браслету формально знаходився у шлюбі, проте проживав вже протягом 2 років окремо, але мав ключі від квартири. Давидова звернулася до суду з позовом про витребування майна з чужого незаконного володіння (віндікаційним позовом) до магазину, проте представник магазину відмовився передавати річ на тій підставі, що, по-перше, вона вибула з володіння Давидової за її волею, оскільки подружжя діє від імені один одного, а по-друге, спливає строк позовної давності для пред'явлення цього позову.

З якого моменту починається перебіг позовної давності? Чи спливає строк позовної давності у цьому випадку? Чи підлягає захисту порушене право Давидової?

Задача 2. У вересні 2018 р. після занять у школі учень 6-го класу Куріленко, якому виповнилося 12 років, зайшов до свого сусіда Чернишова, якому родичі в день його п'ятнадцятиріччя подарували планшет. Куріленку планшет дуже сподобався, і він став просити

Чернишова обміняти його на що-небудь інше. А оскільки батьки Куріленка були у відрядженні, і внуком опікувала бабуся, Куріленко приніс Чернишову свій мобільний телефон, і запропонував поміняти його на планшет. Наступного дня обмін відбувся. Повернувшись, в січні 2019 р. з відрядження, батько не виявив мобільного телефону сина. Син стверджував, що нічого не знає про те, куди міг пропасти телефон. У травні 2021 р. батько Куріленка випадково побачив вказаний телефон у сусіда Чернишова, який пояснив, що він одержав його від Куріленка. Повернути телефон він відмовився.

Чи могла міна між Куріленком і Чернишовим спричинити правові наслідки? Чи є підстави для визнання зазначеного правочину недійсним? З якого часу почався перебіг позовної давності і коли вона спливає? Чи підлягають задоволенню вимоги батька Куріленка?

Тема 6 ПРАВОЧИНИ

6.1. Методичні рекомендації

Універсальною і доцільною формою здійснення майнових відносин в умовах ринкової економіки є правочин, що являє собою складову і багатопланову цивільно-правову категорію, яка відображає різні аспекти соціального життя – економічний, юридичний, соціальний, політичний та психологічний.

Юридичні факти – це життєві обставини, з якими закон пов'язує виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин. Юридичний склад – система юридичних фактів, пов'язаних між собою так, що правові наслідки наступають лише при наявності всіх елементів цього складу.

Правочин – це дія суб'єктів цивільного права, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків (ч. 1 ст. 202 ЦК України). Всі правочини є юридичними фактами, але при цьому вони мають багато ознак, що відрізняють їх від інших юридичних фактів.

Насамперед правочинами є лише такі дії, що не суперечать чинному законодавству, тобто тільки правомірні дії. Це відрізняє їх від неправомірних дій.

Наступним фактором є те, що правочини завжди здійснюються суб'єктами цивільного права, тобто особами, що володіють повною цивільною дієздатністю. Причому сторони в правочині завжди є рівноправними суб'єктами цивільного права. Це відрізняє правочини від таких юридичних фактів, як адміністративні акти, для учасників яких характерні відношення влади і підпорядкованості.

Правочинами є тільки такі дії, що не суперечать чинному законодавству, тобто тільки правомірні дії. Це відрізняє їх від неправомірних дій.

Правочини поряд з іншими юридичними фактами можуть бути елементами юридичного складу.

Далі слід зазначити, що правочини є вольовими актами поведінки людей і тим самим відрізняються від таких юридичних фактів, як події. При цьому вольовий характер правочинів виражається в тому, що

сторони, укладаючи правочин, мають на меті досягти визначеного правового результату. Внутрішнє бажання особи укласти той або інший правочин і тим самим досягти потрібного результату іменується волею. Проте наявність внутрішньої волі особи є недостатнім для укладення правочину. Необхідно, щоб вона була виражена зовні будь-яким способом. Таке зовнішнє вираження внутрішнього бажання особи на вчинення правочину називається волевиявленням. Для правочинів характерним є збіг волі і волевиявлення. Ця ознака правочинів відрізняється від таких юридичних фактів, як юридичні вчинки.

Форма правочину – це засіб вираження волі сторін, що беруть участь у правочині.

Відповідно до ст. 205 Цивільного Кодексу України правочини можуть вчинятися усно або в письмовій формі (простої або нотаріальної). Форма правочину обирається на розсуд осіб, які її укладають, за винятком випадків, коли закон зобов'язує укласти правочин у певній формі.

Цивільне законодавство і практика укладення правочинів допускають різноманітні форми – від найпростіших до ускладнених спеціальними процедурами. Зокрема, досить поширеними у практиці є такі форми вчинення правочинів: 1) конклюдентні дії; 2) шляхом мовчання; 3) усно; 4) письмово; 5) письмово з нотаріальним посвідченням; 6) письмово з дотриманням спеціальних вимог (державна реєстрація тощо).

Одним із найпростіших способів вираження волі є конклюдентні дії, тобто звичайна за таких обставин поведінка особи, з якої випливає намір особи здійснити правочин на заздалегідь визначених умовах. Правочини за допомогою конклюдентних дій можуть вчинятися лише у випадках, коли це не суперечить їх суті й законом не встановлений інший спосіб вираження волі стосовно таких правочинів.

Під недійсним правочином розуміють дії фізичних і юридичних осіб, які хоч і спрямовані на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків, але не створюють цих наслідків через невідповідність вчинених дій вимогам законодавства. Тобто недійсний правочин не в змозі викликати правові наслідки, наступу яких бажають сторони, однак може викликати наслідки, наступу яких сторони не передбачали і не бажали (наприклад, повернення отриманого майна, виникнення обов'язку відшкодувати збитки, моральну шкоду).

Загальною підставою визнання правочину недійсним є недодержання в момент вчинення правочину сторонами вимог закону щодо умов його дійсності, встановлених ст. 203 Цивільного Кодексу

України.

Вказана норма Цивільного Кодексу України визначає лише загальні умови недійсності правочину. Слід зазначити, що недійсним може бути визнаний лише вчинений правочин, однак визнання його недійсним не потребує реального виконання сторонами, оскільки воно не має значення для визнання правочину недійсним. Це викликано тим, що за загальним правилом правочин вважається недійсним з моменту його вчинення, а у випадку, якщо права та обов'язки за таким правочином передбачалися лише на майбутнє, припиняється можливість їх настання у майбутньому (ст. 236 ЦК України), оскільки неможливо повернути усе одержане за ними (наприклад, уже здійснене користування за договором майнового найму, зберігання за договором схову тощо). Правочин може бути визнаний недійсним повністю або в окремій частині, однак недійсність окремої частини правочину не має наслідків недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини (ст. 217 ЦК України).

Залежно від характеру порушення закону при вчиненні правочинів та правових наслідків, вчинення таких правочинів останні поділяються на нікчемні та заперечні.

6.2. Питання для самостійного опрацювання теми *(надайте розгорнуту відповідь)*

1. *Поняття і види цивільно-правових правочинів:*

2. Форма правочинів і наслідки її недотримання. Державна реєстрація правочинів:

3. Недійсність правочинів. Підстави недійсності правочинів:

4. Нікчемні і оспорювані правочини:

5. Значення правочинів, їх місце у системі юридичних фактів:

6. Класифікація правочинів:

7. Умови дійсності правочину:

8. Правові наслідки недійсності правочинів:

9. Презумпція правомірності правочину:

10. Дотримання прав неповнолітніх дітей при укладенні правочинів:

6.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. У чому полягає відмінність юридичного вчинку від юридичного акту?

- а) під час здійснення юридичного вчинку дієздатними особами, також можуть виникнути правові наслідки;
- б) юридичні вчинки здійснюються без мети спричинення наслідків;
- в) під час вчинення юридичного вчинку недієздатними особами не можуть виникнути юридичні наслідки;
- г) юридичні вчинки здійснюються з метою спричинити правові наслідки.

2. Скільки існує видів юридичних складів?

- а) сім;
- б) три;
- в) п'ять;
- г) чотири.

3. Юридичні вчинки – це:

а) правомірні дії, що спричиняють зміну цивільних правовідносин залежно від волі осіб, які їх вчинили;

б) неправомірні дії, що спричиняють виникнення, зміну чи припинення цивільних правовідносин незалежно від волі осіб, які їх вчинили;

в) неправомірні дії, за допомогою яких здійснюється припинення цивільних правовідносин незалежно від волі осіб, які їх вчинили;

г) правомірні дії, що спричиняють виникнення, зміну чи припинення цивільних правовідносин незалежно від волі осіб, які їх вчинили.

4. Юридичні склади поділяють на:

- а) майнові, немайнові;
- б) загальні, спеціальні;
- в) прості, складні;
- г) правомірні, неправомірні.

5. Явища, які виникають за волею суб'єктів, але розвиваються і перебігають незалежно від їх волі називаються:

- а) правомірні дії;
- б) абсолютні події;
- в) неправомірні дії;
- г) відносні події.

6. Як називаються життєві обставини за допомогою яких цивільні правовідносини виникають, змінюються або припиняють свою дію?

- а) юридичні події;
- б) юридичні дії;
- в) юридичні факти;
- г) юридичні акти.

7. Як називаються факти, які породжують, змінюють або припиняють юридичні правовідносини на основі волевиявлення осіб:

- а) юридичні дії;
- б) неправомірні події;
- в) правомірні дії;
- г) юридичні події.

8. Які дії суперечать нормам актів цивільного законодавства, порушення права інших осіб?

- а) юридичні дії;
- б) неправомірні дії;
- в) правомірні дії;
- г) неправомочні дії.

9. Які підстави виникнення цивільних прав відсутні в переліку:

- а) договори ;
- б) матеріальний стан особи;
- в) створення літературних творів, винаходів та інших результатів творчої діяльності;
- г) завдання майнової і матеріальної шкоди іншій особі.

10. Який існує особливий різновид юридичних актів?

- а) судові рішення;
- б) закони Верховної Ради;
- в) постанови кабінету міністрів України;
- г) рішення прокуратури.

6.4. Практичні завдання до теми

(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Професор консерваторії, якому належала раритетна скрипка роботи італійського майстра, хотів, щоб після його смерті скрипка перейшла у власність його талановитого учня. Здогадуючись, що це викличе незадоволеність членів його родини, він уклав із учнем у простій письмовій формі договір купівлі-продажу. Ніяких грошей за неї він не одержав. Про це знали два товариші молодого скрипаля. Після смерті професора вони про все розповіли членам його родини. Спадкоємці зажадали повернення скрипки. Власник скрипки відмовився її повернути і запропонував спадкоємцям прийняти у нього грошову

ресторан звернувся з позовом до суду про визнання укладеного договору купівлі-продажу недійсним і про стягнення з магазину грошової суми, сплаченої за картину.

Чи може бути визнаний цей правочин недійсним? Що ще може вимагати ресторан крім стягнення вартості картини за таких обставин? Чи зміниться рішення залежно від того, чи знав магазин про те, що картина була копією або добросовісно помилявся?

Тема 7 ПРАВО ВЛАСНОСТІ. РЕЧОВІ ПРАВА НА ЧУЖЕ МАЙНО

7.1. Методичні рекомендації

Право власності – це система правових норм, що регулюють відносини щодо володіння, користування та розпорядження майном його власником. Стаття 316 Цивільного кодексу України визначає, що правом власності є право особи на річ/майно, яке вона здійснює відповідно до закону з власної волі, незалежно від волі інших осіб. В об'єктивному значенні право власності – це право суб'єкта володіти, користуватися та розпоряджатися належними йому матеріальними благами на власний розсуд у межах закону. У суб'єктивному значенні право власності – це система правових норм, що закріплюють належність матеріальних благ визначеним суб'єктом, й регулюють володіння, користування та розпорядження ними, а також захист компетентності власника. Зміст права власності складається з компетентності власника щодо володіння (може бути як законним, так і незаконним), користування та розпорядження певною річчю (ст. 317 ЦК України).

Право володіння – встановлена законом можливість фактично панувати над річчю, мати її в себе: – законне володіння – має правову підставу; – незаконне володіння – володіння викраденим майном; майно, придбаним на підставі недійсного правочину (добросовісний набувач, тобто особа, котра не знала та не могла знати, що придбає майно у не правочинної особи; недобросовісний набувач – особа, яка знала, що купує майно у не правочинної особи).

Право користування – встановлена законом можливість отримати корисні властивості (доходи, плоди) з речі, майна через її виробничу експлуатацію чи особисте споживання.

Право розпорядження – встановлена законом можливість визначення юридичної долі речі (через її відчуження, дарування, знищення та ін.).

Об'єкти права власності:

- рухоме та нерухоме майно;
- земельні ділянки;

- житло, квартири;
- підприємства, як майнові комплекси для здійснення підприємницької діяльності;
- інше майно;
- валютні цінності;
- грошові кошти;
- акції, цінні папери;
- інтелектуальна власність;
- тварини тощо.

Суб'єкти права власності:

- громадяни;
- юридичні особи;
- держава Україна;
- іноземні держави;
- інші суб'єкти публічного права.

Основні форми власності:

- державна;
- комунальна;
- приватна.

Здійснення права власності

1. Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд.

2. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства.

3. Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав.

4. Власність зобов'язує.

5. Власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

6. Держава не втручається у здійснення власником права власності.

7. Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом.

8. Особливості здійснення права власності на національні, культурні та історичні цінності встановлюються законом.

Право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів.

Підстави припинення права власності:

- 1) відчуження власником свого майна;
- 2) відмови власника від права власності;
- 3) припинення права власності на майно, що за законом не може належати цій особі;
- 4) знищення майна;
- 5) викупу пам'яток історії та культури;
- 6) викупу земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю;
- 7) викупу нерухомого майна у зв'язку з викупом із метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене;
- 8) звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника;
- 9) ревізиції (примусово відчужене у власника майно на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості з метою суспільної необхідності у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за ін. надзвичайних обставин);
- 10) конфіскації (безоплатне позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення у випадках, встановлених законом);
- 11) припинення юридичної особи чи смерті власника.
- 12) в інших випадках, встановлених законом.

Особа може відмовитися від права власності на майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності.

Види речових прав на чуже майно:

- 1) право володіння;
- 2) право користування (сервітут);
- 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис);
- 4) право забудови земельної ділянки (суперфіцій);
- 5) інші речові права на чуже майно.

По-перше, право володіння чужим майном може належати одночасно двом або більше особам. Воно виникає на підставі договору з власником або особою, якій майно було передане власником, на ін. підставах, встановлених законом. Власником чужого майна є особа, яка фактично тримає його у себе.

По-друге, право користування чужим майном може бути встановлене щодо земельної ділянки, природних ресурсів або нерухомого майна для задоволення потреб осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом.

Далі слід визначити, що право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб встановлюється договором між власником земельної ділянки і особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб.

А останнє право користування чужою земельною ділянкою для забудови виникає на підставі договору або заповіту, може бути встановлено на визначений або на невизначений строк.

7.2. Питання для самостійного опрацювання теми

(надайте розгорнуту відповідь)

1. *Поняття власності та права власності. Власність як економічна, правова, соціальна категорія. Право власності в об'єктивному і суб'єктивному значенні:*

2. *Співвідношення видів права власності з формами власності. Види права власності за ЦК України (об'єкти, суб'єкти, здійснення, підстави виникнення та припинення):*

3. Способи набуття та припинення права власності:

4. Зміст права власності:

5. Право спільної власності:

6. *Поняття та види спільної власності. Об'єкти та суб'єкти права спільної власності:*

7. *Момент виникнення права власності:*

8. *Межі здійснення права власності:*

9. *Реєстрація речових прав: порядок і правове значення:*

10. Ризик випадкової загибелі або псування майна:

7.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. Речове право – це:

а) сукупність правових норм, що регулюють майнові та особисті немайнові відносини на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності;

б) сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини на засадах диспозитивності, юридичній рівності і майновій незалежності їх учасників;

в) сукупність правових норм, що забезпечують регулювання суспільних відносин за допомогою владного методу впливу;

г) право, що дає уповноваженій особі можливість забезпечити задоволення її потреб та інтересів за допомогою безпосереднього впливу на річ, яка знаходиться в сфері її панування.

2. У яких аспектах розглядається поняття власності?

а) економічному і соціальному;

б) економічному і культурному;

в) політичному і економічному;

г) соціальному і політичному.

3. Право власності – це:

а) сукупність правових норм, що забезпечують регулювання суспільних відносин за допомогою владного методу впливу;

б) сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини на засадах диспозитивності, юридичній рівності і майновій незалежності їх учасників;

в) сукупність правових норм, що регулюють відносини, пов'язані з

володінням, користуванням і розпорядженням власником незалежним його майном;

г) сукупність правових норм, що регулюють майнові та особисті немайнові відносини на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні.

4. Суб'єктами права спільної власності називаються:

- а) власники;
- б) юридичні особи;
- в) спадкоємці;
- г) співвласник.

5. Як називаються юридичні факти, коли право власності виникає внаслідок волевиявлення попереднього власника?

- а) цивільні угоди;
- б) спадкування за законом;
- в) первісні способи набуття права власності;
- г) похідні способи набуття права власності.

6. Від імені українського народу право власності здійснюють:

- а) органи державної влади;
- б) комунальні підприємства;
- в) органи державної влади та місцевого самоврядування в межах, встановлених Конституцією України;
- г) окремі громадяни.

7. Ризик за пошкодження майна несе:

- а) користувач;
- б) виключно власник;
- в) власник, якщо інше не встановлено договором;
- г) особа, яка знищила або пошкодила майно.

8. Чи набуває особа право власності на нову річ, якщо вона самочинно переробила чужу річ?

- а) так, набуває;
- б) ні, не набуває, і зобов'язан відшкодувати власникові моральну шкоду;
- в) ні, не набуває, і зобов'язан відшкодувати власникові матеріальну шкоду;
- г) набуває лише у тому випадку, якщо відшкодує власникові матеріальну моральну шкоду.

9. Конфіскація – це:

- а) передача майна держави у власність фізичних осіб;
- б) вилучення державою майна у власника в інтересах суспільства з виплатою йому реальної вартості майна;
- в) безоплатне вилучення майна у власника на користь держави;
- г) перехід майна після смерті його власника до інших осіб.

10. Що становить зміст права власності?

- а) право розпорядження;
- б) право оперативного управління;
- в) право володіння, користування і розпорядження майном;
- г) право володіння.

7.4. Практичні завдання до теми

(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Мітін погодився продати Зарубіну житловий будинок, який належав йому на праві власності. Вони спільно оглянули будинок, склали та підписали договір купівлі-продажу. При цьому домовилися, що за нотаріальним посвідченням вказаного договору звернуться до нотаріуса через тиждень, коли Зарубін повернеться з відрядження. Зарубін передав Мітіну передбачені договором грошові кошти, а Мітін віддав Зарубіну ключі від будинку. Через три дні після цих дій відбулося пошкодження проводки в будинку і в ньому спалахнула пожежа. Внаслідок пожежі будинок дістав серйозних ушкоджень. У зв'язку з цим Зарубін подав позов, у якому вимагав від Мітіна сплатити за ремонт будинку та повернути сплачені за нього гроші. Мітін відмовився визнати такі вимоги, посилаючись на те, що на момент пожежі право власності на будинок та ризик його випадкової загибелі і пошкодження вже перейшли до покупця.

Із якого моменту виникає право власності у набувача нерухомого майна за договором? Хто несе ризик випадкової загибелі і пошкодження майна? Чи виникло у покупця в даній ситуації право власності на будинок? Чи підлягають задоволенню вимоги Зарубіна?

Завдання 2. Користувачі прилеглих одна до однієї земельних ділянок приватизували їх. Після цього власник однієї з ділянок заборонив власнику іншої використовувати його ділянку для проходу та проїзду. У відповідь на це, власник іншої ділянки закрити сусідові доступ до колодязя, що до приватизації був у спільному користуванні. Свої дії сусіди мотивували тим, що, ставши власниками земельних ділянок, вони можуть не допускати до них будь-яких осіб. При розгляді спору в управлінні земельних ресурсів було встановлено, що доступ до однієї з ділянок, минувши іншу, є вкрай ускладненим. Спроби забезпечити колодязями обидві ділянки успіху не дали, бо, попри неодноразове буріння свердловини, вода не пішла.

Про яке речове право може йтися у даному випадку і чи є підстави для його встановлення? Яким чином слід вирішити спір, що виник між власниками земельних ділянок?

Тема 8 ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ІНШИХ РЕЧОВИХ ПРАВ

8.1. Методичні рекомендації

Розвиток права власності в Україні відбувається одночасно з соціально-економічним розвитком суспільства. Наразі відомі основні постулати, що стосуються права власності – право власності розглядають в об'єктивному розумінні і право власності розглядають у суб'єктивному розумінні.

Питання про захист права власності досить тісно пов'язане з питанням про його охорону. Однак для їх ототожнення підстави відсутні. Перш за все слід підкреслити необхідність розрізняти поняття охорони і захисту права власності.

Охорона права власності – це створення через нормотворчий процес і практичну діяльність відповідних державних органів умов, що сприяють функціонуванню та розвитку відносин власності у суспільстві і попереджають вчинення правопорушень у цій сфері. Тому про охорону права власності може йтися лише до порушення прав власника.

В іншому випадку – коли право власності порушується і виникає проблема про застосування засобів правового впливу на відносини, що виникають внаслідок правопорушення.

Цивільно-правовий захист права власності – це система активних заходів, що застосовуються власником, компетентними державними чи іншими органами спрямована на усунення порушень права власності, шляхом покладення виконання обов'язку з відновлення порушеного права на порушника

Згідно зі ч.1 ст. 386 Цивільного Кодексу України громадянам, організаціям та іншим власникам забезпечуються рівні умови захисту права власності.

Цивільно-правові способи захисту характеризуються тим, що всі вони носять майновий та відновлюючий (компенсаційний) характер.

Захист суб'єктивних цивільних прав здійснюється відповідно до ст. 16 Цивільного Кодексу Укаїни.

Відповідно до ст. 387 Цивільного Кодексу Укаїни власник має право витребувати своє майно від особи, яка незаконно, без відповідної

правової підстави заволоділа ним.

Отже, віндикаційний позов – це позов (позадовірна вимога) неволодіючого власника до фактичного володільця майна про повернення свого майна з чужого незаконного володіння.

Позивачем за віндикаційним позовом є власник майна. Однак, відповідно до ст. 396 Цивільного Кодексу України позивачем може бути також особа, яка хоч і не є власником, але володіє чужим майном на підставі речового права або на іншій підставі, передбаченій законом або договором. Такі особи іменуються титульними володільцями.

Відповідачем за віндикаційним позовом виступає фактичний володілець майна, незаконність володіння якого підлягає доведенню при судовому розгляді справи, оскільки згідно з ч.3 ст. 397 Цивільного Кодексу України володіння майном вважається правомірним, якщо інше не випливає із закону або не встановлено рішенням суду. Поділ володільців майна на законних і незаконних залежить від підстав його набуття, а не від свідомості особи.

Незаконне володіння – це фактичне володіння, що не спирається на правовий титул. Незаконні володільці відповідають перед власником майна неоднаково, залежно від того, чи є вони добросовісними або недобросовісними набувачами майна. Набувач майна відповідно до ст. 388 Цивільного Кодексу України вважається добросовісним, якщо він не знав і не міг знати, що особа, у якої він придбав майно, не мала права його відчужувати. Якщо ж набувач знав або повинен був знати, що особа, у якої він придбав майно, не мала права його відчужувати, він вважається недобросовісним набувачем майна. Виходячи з презумпції добросовісності набувача майна, обов'язок по доведенню недобросовісності набувача майна лежить на особі, яка звернулася з віндикаційним позовом до суду.

При вирішенні долі віндикаційного позову в суді має значення й те, яким чином майно перейшло до набувача.

Речове право на чуже майно – це визнана законом можливість володіти, користуватися і розпоряджатися чужим майном, що має обмежений зміст, але підлягає захисту в період її існування від будь-якого втручання всіх третіх осіб, включаючи і самого власника.

До земельних сервітутів відносяться право проходу, проїзду, провозу вантажів, прогону худоби і т.п. по чужій землі; право випасу худоби на чужих луках, косовиці, право користування водою для поливу, поїння худоби й інших потреб; право прокладки й експлуатації ліній передач, зв'язку, трубопроводів, водоканалів, меліоративних споруджень, доріг і т.д.

Сервітути на право користування чужою річчю або майном в інтересах конкретної фізичної чи юридичної особи одержали назву особистих. До особистих сервітутів належить право на користування чужим майном без отримання доходів (узус), право користування чужим майном із одержанням доходів (узуфрукт).

Суперфіцій – це довгострокове, відчужуване і наслідуване право користування чужою земельною ділянкою для забудови.

Емфітевзис – це довгострокове відчужуване і наслідуване право користування чужою землею з метою сільськогосподарського виробництва.

8.2. Питання для самостійного опрацювання теми *(надайте розгорнуту відповідь)*

1. Цивільно-правові засоби захисту права власності, їх класифікація:

2. Віндикаційний позов:

3. Негаторний позов:

4. Позов про визнання права власності на майно, на яке накладено арешт, і про зняття з нього арешту:

5. Позов про визнання права власності:

6. Інші способи захисту права власності:

7. Види інших речових прав, їх класифікація:

8. Вимога про звільнення майна від арешту (виключення з опису):

9. Припинення і захист суперфіцію:

10. Встановлення і припинення емфітевзису:

8.3. Тестові завдання до теми

(оберіть правильну відповідь)

1. Право, що дає уповноваженій особі можливість забезпечити задоволення її потреб інтересів за допомогою безпосереднього впливу на речі, яка знаходиться у сфері та її панування без звернення за сприянням у цьому до інших осіб – це:

- а) власність;
- б) речове право;
- в) правомочність володіння;
- г) фактичне володіння.

2. Речові права мають такі способи захисту як:

- а) зобов'язально-правові та цивільно-правові;
- б) обмежувально-правові та речово-правові;
- в) зобов'язально-правові та речово-правові;
- г) цивільно-правові та речово-правові.

3. Хто є суб'єктами права власності в Україні?

- а) народ України, держава, органи місцевого самоврядування;
- б) народ України, фізичні та юридичні особи, держава;
- в) фізичні та юридичні особи, держава, органи місцевого самоврядування;
- г) народ України, фізичні особи, юридичні особи, держава, органи місцевого самоврядування.

4. На які аспекти поділяється право власності?

- а) загальний, особливий;

- б) об'єктивний, суб'єктивний;
- в) об'єктивний, майновий;
- г) майновий, немайновий.

5. Що не належить до речово-правового способу захисту права власності?

- а) віндикаційний позов;
- б) позови про визнання правочину недійсним;
- в) негативний позов;
- г) позов про визнання права власності.

6. Чим регламентуються способи захисту права власності та речових прав?

- а) цивільно-процесуальним кодексом;
- б) цивільним кодексом;
- в) трудовим кодексом;
- г) адміністративним кодексом.

7. Фактична наявність речі в господарстві власника та його можливість впливати на неї безпосередньо-це:

- а) володіння;
- б) користування;
- в) добросовісне володіння;
- г) розпорядження.

8. Які розрізняють форми власності?

- а) колективна власність, приватна власність, індивідуальна власність;
- б) власність українського народу; приватна власність;
- в) приватна власність, колективна власність, державна власність;
- г) територіальна власність, загальнодержавна власність.

9. Застосування судовими органами у разі порушення прав власника сукупність відповідних правових засобів, передбачених у цивільному законодавстві і спрямованих на відновлення прав власника-це:

- а) компенсаційний захист права власності;
- б) судовий захист права власності;
- в) цивільно-правовий захист прав власності;
- г) охорона прав власності.

10. Фактичний володар речі, незалежно від наявності права на неї-це:

- а) невласник;
- б) користувач;
- в) фізична та юридична особи;
- г) володілець.

8.4. Практичні завдання до теми
(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Виїжджаючи в тривале закордонне відрядження, Комаров віддав ключ від своєї кімнати сусіду по квартирі Зубкову на випадок, якщо потрібно буде відкрити її у зв'язку з якою-небудь непередбаченою подією (аварією опалювальної системи, пожежею, і т.п.). Через півтора роки Комаров повернувся додому. Зубков повідомив його, що рік тому він, украй потребуючи грошей, продав частину речей Комарова – кіноапарат, деякі книги й дві кришталеві вази. Кіноапарат купив товариш по службі Зубкова, Дроздов, якому Зубков повідомив причину продажу цієї речі, що знаходилася в кімнаті його сусіда по квартирі. Покупцями книг були невідомі Зубкову особи. Дві кришталеві вази він продав через комісійний магазин, але йому відомо, що їх купила в комісійному магазині артистка міського драматичного театру Найда. Крім того, Зубков проінформував Комарова про те, що він користувався кілька разів його велосипедом, але всього два тижні потому був викрадений, про що він відразу заявив в поліцію. Незабаром велосипед був виявлений у Акиміна, який купив його на ринку, що підтвердили три свідки. Комаров пред'явив позов до осіб, у яких опинилися речі, що належать йому до Дроздова, Найди, Акиміна, а від Зубкова зажадав відшкодування вартості проданих ним книг.

Які способи захисту права власності може обрати Комаров? Чи може Комаров пред'явити віндикаційні позови до вказаних осіб? Які з перерахованих Комаровим вимог підлягають задоволенню та на яких підставах? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. Петрушина, у якої були викрадені деякі цінні речі, зокрема фамільна брошка з діамантами і смарагдами роботи Фаберже, виявила її в міському ломбарді, куди брошку було здано під заставу позики, одержаної Сидоровим. Сидоров, як з'ясувалося, купив цю брошку в ломбарді.

До кого Петрушина може пред'явити позов про витребування своєї брошки? Чи є підстави для задоволення такого позову?

Тема 9 ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

9.1. Методичні рекомендації

Інтелектуальна діяльність – це результат творчої діяльності людини, яка виражається у тому, що вона є оригінальною, унікальною та відрізняється неповторністю. Національна система законодавства розуміє під інтелектуальною власністю сукупність виключних прав, як особистого немайнового, та майнового характеру на результати творчої діяльності в науковій, літературній, інтелектуальній, художній і промисловій сферах. Тобто можна дійти висновку, що інтелектуальна власність – це закріплені законом особисті немайнові та майнові права на результати інтелектуальної діяльності у науковій, літературній, виробничій, художній сферах.

Законодавство, що регулює правовідносини у галузі інтелектуальної власності. Першочергово регулюються статтями 41 та 54 Конституції України, Цивільним кодексом України. Та основними джерелами права промислової власності є Закони України: «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Основним законом, що регулює правовідносини в сфері авторських і суміжних прав, є Закон України «Про авторське право і суміжні права».

Найпотужнішим джерелом права інтелектуальної власності є міжнародні конвенції та договори, що ратифіковані Україною. Найбільш важливими є: Паризька Конвенція про охорону промислової власності; Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків; Договір про патентну кооперацію (договір РСТ); Лісабонська угода про охорону місць походження та їх міжнародної реєстрації; Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів; Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення.

Об'єкти інтелектуальної власності – це результат творчої праці людини. Розрізняють два види творчості – технічну та художню. Можна дійти висновку, що всі об'єкти інтелектуальної власності поділяють на дві групи: об'єкти промислової власності й об'єкти авторського права та суміжних прав.

Для зручності, в окрему групу виділяють нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. Наприклад, промислові зразки, знаки для товарів і послуг є результатом науково-технічної творчості винаходи, корисні моделі, вони відносяться до об'єктів промислової власності, зокрема твори літератури, науки і мистецтва, виконавці творів та їх права – це результат художньої творчості, виокремлений як об'єкт авторського права та суміжних прав. Досліджуючи об'єкти промислової власності, слід звернути увагу, що винаходом визначається продукт (штам мікроорганізму, пристрій, речовина, культура клітин рослини та тварини), спосіб. Для визначення винаходу патентоспроможним, зазначений об'єкт промислової власності має відповідати таким критеріям: винахідницькому рівню, новизні, промисловій придатності.

Корисна модель повинна відповідати таким критеріям: промисловій придатності та новизні.

Промисловий зразок – це малюнок або якась форма, що можуть визначати зовнішній вигляд промислового виробу який в свою чергу призначений для задоволення естетичних потреб. Промислові зразки можуть бути об'ємними та площинними або комбінованими. Також згідно з патентним законодавством не можуть одержати правову охорону: промислові, гідротехнічні споруди, об'єкти архітектури, стаціонарні споруди, будь-яка друкована продукція, об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких речовин.

Товарний знак – це позначення, що відрізняє послугу або товар один від іншого.

Фірмове найменування – це позначення, що відрізняє підприємства між собою.

Географічне зазначення – це об'єкт промислової власності, що представляє собою позначення, та ідентифікує товар який має походження певної країни, регіону або місцевості, а вихідні якості, та характеристики значною мірою пов'язані з географічним походженням.

Об'єкти авторського права та суміжних прав поділяються на дві групи:

об'єкти авторського права (наприклад, комп'ютерні програми, твори науки, мистецтва, літератури, бази даних);

об'єкти суміжних із авторськими прав, до яких належать права виконавців творів, виробників фонограм та аудіограм, організацій мовлення. Об'єкти авторського права і суміжних прав використовуються в гуманітарній сфері для збагачення внутрішнього світу людини.

Не є об'єктами авторського права: офіційні документи (закони,

постанови, рішення тощо), та офіційні переклади; офіційні символи і знаки (прапори, герби, ордени, грошові знаки тощо); народна творчість; повідомлення про новини дня або повідомлення про поточні події, що мають характер та віднесені до звичайної інформації.

Комерційна таємниця – це інформація, що є секретною, оскільки вона не є відомою та легкодоступною для осіб, які мають справу з видом інформації, до якого вона належить. Ноу-хау – це є конфіденційна інформація виробничого, наукового, адміністративного, фінансового, технічного, комерційного або іншого характеру, яка застосовується у діяльності підприємства або у практичній фаховій діяльності та ще не стала загальним надбанням. Ноу-хау може виступати об'єктом ліцензійного договору, що є сукупністю конфіденційних відомостей у вигляді незапатентованих технічних рішень, досвіду, знань та навичок.

До суб'єктів промислової власності першочергово входять творці об'єкту, власники патенту, та їх правонаступники.

Творцем об'єкту промислової власності визначається фізична особа, яка створила даний об'єкт, якщо під час створення об'єкту промислової власності приймали участь декілька фізичних осіб, то вони стають співвласниками цього об'єкту. Порядок щодо розпорядження правами на об'єкт, який відповідно належать співвласникам, визначається на підставі угоди, яку укладають співвласники.

Патентовласник – це особа, яка отримала патент, як права на винахід, корисну модель або промисловий зразок. Першочергово, право на одержання патенту на своє ім'я має творець об'єкту.

Відповідно законодавства України у сфері інтелектуальної власності право на патент на службовий об'єкт промислової власності належить роботодавцю. У цьому випадку творцям буде виплачуватись винагорода в обов'язковому порядку, розмір виплат буде визначено діючим законодавством або на умовах договору, в разі спору – на підставах які будуть задоволені в судовому порядку. Також потрібно зазначити, якщо настання смерті творця об'єкта права інтелектуальної власності або власника патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок власниками патентних прав стають спадкоємці.

Спадкування патентних прав відбувається як за заповітом, так за законом. При спадкуванні патентних прав до спадкоємців переходять тільки майнові права. Особисті немайнові права (наприклад, право авторства і право на авторське ім'я) у спадщину не переходять.

Слід зазначити: якщо об'єкт інтелектуальної власності втратив юридичну силу (наприклад, коли закінчується термін дії, визначений

охоронним документом або своєчасно не вноситься плата за підтримання чинності охоронного документа), то цим об'єктом може скористуватися будь-яка фізична чи юридична особа, та він стає суспільним надбанням.

9.2. Питання для самостійного опрацювання теми
(надайте розгорнуту відповідь)

1. Обґрунтуйте, що таке інтелектуальна діяльність:

2. Наведіть, що таке інтелектуальна власність:

3. Зазначте нормативно правові акти, на яких ґрунтується національне законодавство у сфері інтелектуальної власності:

4. Які об'єкти інтелектуальної власності можна віднести до групи права промислової власності?

5. Обґрунтуйте, які об'єкти інтелектуальної власності відносяться до групи авторського права:

6. Зазначте об'єкти інтелектуальної власності, що відносяться до суміжних прав:

7. Який об'єкт промислової власності можна назвати винаходом і яким критерієм він відповідає?

8. Аргументуйте, що таке корисна модель та які ознаки їй притаманні?

9. Який об'єкт промислової власності називають промисловим зразком?

10. Що таке товарний знак та фірмове найменування?

9.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. Що належить до об'єктів інтелектуальної власності:

- а) промислові зразки;
- б) ліцензії;
- в) цінні папери;
- г) ноу-хау.

2. Об'єктами права інтелектуальної власності, згрупованими відповідно до сфер і механізмів їх функціонування є:

- а) об'єкти авторського права і суміжних прав та об'єкти права промислової власності;
- б) об'єкти права промислової власності та нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності;
- в) об'єкти авторського права і суміжних прав та нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності;
- г) об'єкти авторського права і суміжних прав, об'єкти права промислової власності та нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності.

3. Об'єктами права інтелектуальної власності, згрупованими відповідно до сфер і механізмів їх функціонування є:

- а) об'єкти авторського права і суміжних прав та об'єкти права промислової власності;
- б) об'єкти права промислової власності та нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності;
- в) об'єкти авторського права і суміжних прав та нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності;
- г) об'єкти авторського права і суміжних прав, об'єкти права промислової власності та нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності.

4. Термін дії авторського права:

- а) протягом всього життя автора;
- б) 5 років після смерті автора;
- в) 10 років після смерті автора;
- г) 50 років після смерті автора.

5. Винаходом визнається:

- а) нове промислово придатне конструктивне виконання пристрою;
- б) комп'ютерна програма;
- в) технологічне вирішення, що відповідає умовам патентоспроможності;
- г) відкриття наукових теорій та математичних методів.

6. Право промислової власності регулює:

- а) відносини, що складаються у процесі створення, оформлення і використання результатів науково-технічної творчості;

б) відносини, що складаються у процесі створення, оформлення і використання результатів духовної творчості;

в) лише майнові відносини авторів винаходів, корисних моделей і промислових зразків;

г) лише відносини, що виникають з приводу оформлення і використання засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

7. До умов патентоздатності винаходу належать:

а) новизна;

б) однорідність;

в) винахідницькій рівень

г) стабільність.

8. Визнання пропозицію раціоналізаторською здійснюється:

а) компетентним державним органом України у справах інтелектуальної власності;

б) судом;

в) господарським судом;

г) юридичною особою, якій вона була подана.

9. До умов патентоздатності винаходу належать:

а) новини ринку;

б) однорідність;

в) винахідницькій рівень

г) стабільність.

10. Визнання пропозицію раціоналізаторською здійснюється:

а) компетентним державним органом України у справах інтелектуальної власності;

б) судом;

в) господарським судом;

г) юридичною особою, якій вона була подана.

9.4. Практичні завдання до теми
(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Автори навчального посібника «Основи цивілістики» уклали договір з видавництвом «АВС», щодо його публікації. Строк випуску посібника та строк дії договору визначено не було. Протягом двох років вони звертались до видавництва щодо його публікації, однак він так і не був виданий. Оскільки керівництво «АВС» не надало конкретної відповіді щодо строків видання посібника, автори звернулися до іншого видавництва «Лінгвіст», з яким узгодили чіткі строки видання. Коли автори повідомили директора видавництва «АВС» про намір розірвати договір, він відповів, що оскільки строки в договорі не були визначені, то це означає, що він діє безстроково. Відповідно права на посібник слід вважати такими, що передані назавжди і автори посібника ніяких авторських прав на нього не мають.

Хто зі сторін у цьому випадку правий? Яке рішення повинен прийняти суд у разі подання позову?

Задача 2. Мешканець смт. Добропілля гр. Тесля О. М. відкрив ремонтну майстерню для меблів та зареєстрував її як юридичну особу ПП «Меблевий рай». Протягом трьох років він лагодив старі меблі, досягнув значних комерційних успіхів та зміг розширити свою справу. Він взяв на роботу двох майстрів, дизайнера та почав виробляти й продавати нові меблі. Однак у Добропіллі відкрився магазин меблів «Меблевий рай», який був частиною однойменної мережі магазинів, що вже більш як десять років реалізовувала вітчизняні та іноземні меблі у

різних містах України. Керівництво магазину звернулося до гр. Теслі О. М. з вимогою припинити використання комерційного найменування «Меблевий рай», змінивши його на інше.

Проаналізуйте ситуацію та дайте їй правову оцінку. Чи правомірні вимоги керівництва магазину меблів? Які дії повинен вчинити Тесля О. М.?

Тема 10 ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

10.1. Методичні рекомендації

Одним із способів забезпечення виконання зобов'язань слід зазначити спеціальні правові засоби, що на користь кредитора гарантують виконання основного зобов'язання боржником. Вони мають перемінний характер до основного зобов'язання та можуть бути взагалі відсутні між сторонами зобов'язання.

Аналізуючи норми законодавства можна виділити чотири способи забезпечення виконання зобов'язань:

- загальноцивілістичні. Відповідно ч. 1 ст. 546 ЦК України виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком, що належать до основних;

- спеціальні, що передбачені окремими галузями законодавства, зокрема, господарським (відмова від укладення договору на майбутнє), морським (затримання судна);

- інституційні, що передбачені на рівні окремих інститутів цивільного права. Так згідно з ч. 2 ст. 735 ЦК України платник ренти не має права відчужувати майно, передане йому під виплату ренти, не інакше, як за згодою одержувача ренти. Ще більш детально способи в ст. 754 ЦК України стосовно забезпечення виконання договору довічного утримання. Цьому слугує такий спеціальний його тубінститут, як заборона відчуження до смерті відчужувача переданого за договором довічного утримання майна, а також неможливість укладення щодо такого майна договору застави й звернення стягнення на нього протягом життя відчужувача;

- подвійного призначення, забезпечувальні засоби можуть мати самостійне значення або слугувати забезпеченню іншого зобов'язання.

Договором або на підставі закону можуть встановлюватись інші види щодо забезпечення виконання зобов'язання (ч. 2 ст. 546 ЦК), зокрема, обов'язок страхувати ризик під час невиконання зобов'язання. Обов'язок забезпечення має особливі властивості мають деякі форми

безготівкових розрахунків: акредитивів, безакцептне списання, передоплата й ін. Визначені забезпечувальні якості властиві деяким видам договорів, зокрема, договорам страхування, лізингу, факторингу, кредиту, також це стосується цінних паперів, зокрема, векселя.

Речово-правові способи забезпечення виконання зобов'язань:

Завдаток – у грошових зобов'язаннях спосіб забезпечення їх виконання. Завдатком відповідно до ч.1 ст.570 ЦК України є грошова сума або рухоме майно, що надається кредитору боржником у рахунок належних з нього за договором відповідних платежів, на забезпечення та підтвердження виконання відповідного зобов'язання. Важливо вказати й на законодавче застереження, що коли не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом.

Застава – спосіб забезпечення виконання зобов'язання, за яким кредитор-заставодержатель набуває право у випадку невиконання з боку боржника зобов'язання, яке забезпечується заставою, щодо одержання задоволення за рахунок заставленого майна перед іншими кредиторами. Право застави виникає з моменту укладення договору, а у разі, нотаріальному посвідченню договору, – з моменту запису. Право застави може також виникати на підставі закону.

Притримання – спосіб забезпечення виконання зобов'язання, суть якого полягає в тому, що кредитор в якого правомірно знаходиться річ, що підлягає передачі боржнику або вказаній боржником особі, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів витрат та інших збитків має право притримати її в себе до повного виконання боржником зобов'язання (ч. 1 ст. 594 ЦК України).

Зобов'язально-правові способи забезпечення виконання зобов'язань

Найбільш поширеним способом забезпечення виконання договірних зобов'язань, особливо грошових і строкових, є неустойка. Відповідно до ст. 549 ЦК неустойкою (штрафом, пенєю) є грошова сума або інше майно, що боржник повинен передати кредитору у випадку порушення боржником зобов'язання.

Предметом неустойки відповідно до ст. 551 ЦК може бути як сума виражена в грошовому еквіваленті так і рухоме та нерухоме майно.

Залежно від особливостей визначення розміру неустойки та характеру порушення відповідних зобов'язань неустойка може виступати в наступних правових формах:

а) штраф – це неустойка, що обчислюється у відсотках залежно від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, або

виражена у твердій грошовій сумі;

б) пеня – це неустойка, що обчислюється у відсотковому значенні залежно від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожний день прострочення виконання.

За співвідношенням неустойки зі збитками можна виділити наступні види:

1) штрафну, відповідно якої кредитор має право вимагати стягнення неустойки в повному обсязі, незалежно від відшкодування збитків. Така неустойка буде основною та повністю гарантує майнові інтереси кредитора, оскільки він має право стягнення в повному розмірі як спричинені збитки, так і неустойку;

2) виняткову, за якої підлягає стягненню виключно неустойка, без права відшкодування збитків.

3) залікову, умовами якої кредитор вимагає, як сплатити неустойку, так і частину не покриття неустойки, на відшкодування збитків;

4) альтернативну, за якої кредитор має право стягувати з боржника або неустойку, або збитки.

За умови договору поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним обов'язку (ч.1 ст. 553 ЦК України).

Ознаками поруки, як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, є:

– порука використовується у відносинах, у яких беруть участь юридичні та фізичні особи;

– порука може забезпечити лише дійсну вимогу;

– порука має додатковий характер: у випадку недійсності основного зобов'язання виникає недійсність поруки;

– сфера застосування поруки використовується для безумовного забезпечення грошового зобов'язання;

– порука виникає виключно на підставі договору укладеного між кредитором боржника та поручителем. Договір поруки може бути укладено як в письмовій формі між кредитором по основному зобов'язанню так і поручителем.

Банківська гарантія має такі різновиди:

– умовна банківська гарантія – вид гарантії, за якої вимога бенефіціара до гаранта підлягає задоволенню тільки у випадку, якщо бенефіціаром буде надано судове рішення або будь-який інший доказ неналежного виконання договірних зобов'язань;

– безумовна банківська гарантія – як вид гарантії, за якої гарант проводить платіж на першу вимогу бенефіціара, навіть не підтверджену доказами неналежного виконання зобов'язань;

- відклична банківська гарантія – це вид гарантії, за якої гарант може відкликати її в будь-який момент, але до вимоги бенефіціаром;
 - безвідклична банківська гарантія – як вид гарантії, згідно з якою гарант не може в подальшому її змінювати чи скасовувати без згоди бенефіціара;
 - пряма банківська гарантія – вид гарантії, відповідно до якої гарант безпосередньо зобов'язаний бенефіціару;
 - непряма банківська гарантія – вид гарантії, де банк-гарант висуває пропозицію іншому банку виступити гарантом.
- Зобов'язання гаранта перед кредитором припиняються у випадку:
- сплати кредитору (бенефіціару) повної суми, що була під гарантію;
 - закінчення терміну дії гарантії;
 - відмови кредитора (бенефіціара) від своїх прав за гарантією під час повернення її гаранту або за умови подання гаранту письмової заяви про звільнення його від обов'язків за гарантією.

10.2. Питання для самостійного опрацювання теми
(надайте розгорнуту відповідь)

1. Надайте визначення зобов'язання з відшкодування шкоди:

2. Хто є суб'єктом відповідальності в зобов'язаннях з відшкодування шкоди?

3. Назвіть ознаки zobov'язання з відшкодування шкоди:

4. Які підстави деліктної відповідальності?

5. Які існують підстави деліктної відповідальності як вина?

6. Що таке протиправність як умова деліктної відповідальності?

7. Розкрийте відмінності договірної відповідальності та зобов'язань щодо відшкодування шкоди:

8. Які існують поняття, функції та види неустойки?

9. Зазначте відмінність завдатку від авансу:

10. Визначте види застави: заклад, застава товарів у обороті та переробці, застава майнових прав, застава цінних паперів, іпотека:

10.3. Тестові завдання до теми (оберіть правильну відповідь)

1. Особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за нього, якщо доведе, що це порушення сталося:

- а) із вини кредитора;
- б) унаслідок відсутності на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання;
- в) унаслідок відсутності у боржника необхідних коштів;
- г) унаслідок непереборної сили.

2. Покупець у разі передання йому непродуктивного товару неналежної якості має право обміняти його на аналогічний товар інших розміру, форми, габариту, фасону, комплектації тощо протягом:

- а) семи днів;
- б) чотирнадцяти днів;
- в) двадцяти восьми днів з моменту передання товару;
- г) гарантійного строку;

3. Гарантійний строк експлуатації обчислюється починаючи з такого строку:

- а) від дня введення виробу в експлуатацію;
- б) не пізніше одного року з дня одержання виробу покупцем (споживачем);
- в) від дня роздрібного продажу речі;
- г) іншого строку, передбаченого стандартами, технічними умовами або договором.

4. Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування в такому випадку:

- а) обдарований створює загрозу для життя дарувальника та його сім'ї;
- б) обдарований створює загрозу безповоротної втрати дарунка;
- в) через недбале ставлення обдаровуваного до речі, що становить історичну, наукову, культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена;
- г) обдарований рідко навідує дарувальника.

5. Зобов'язанням є:

а) домовленість двох або більше осіб про встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків;

б) правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку;

в) дія особи спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків;

г) домовленість, за якою одна сторона зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

6. Зобов'язання вважається взаємним, якщо:

а) лише одна сторона має права і обов'язки;

б) одній стороні належать лише права, а іншій – лише обов'язки;

в) кожна із сторін має одночасно і права, і обов'язки;

г) сторони повинні виконувати свої обов'язки одночасно.

7. До акцесорних зобов'язань відносять:

а) факультативні зобов'язання;

б) особисті зобов'язання;

в) неустойку;

г) гарантія.

8. Зобов'язання, в якому є основний боржник і додатковий, називають:

а) субсидіарним;

б) солідарним;

в) частковим;

г) акцесорним.

9. Елементами зобов'язання є:

а) істотні умови договору;

б) право вимоги;

в) права та обов'язки сторін;

г) суб'єкти, об'єкт, зміст.

10. У солідарному зобов'язанні кредитор може пред'явити вимоги:

- а) лише до всіх боржників разом;
- б) до кожного з боржників окремо відповідно до його частки в боргу;
- в) до одного з боржників, вимагаючи сплатити борг за всіх, якщо на те є поважна причина;
- г) до всіх боржників разом або до одного з них, зобов'язавши його сплатити борг за всіх.

10.4. Практичні завдання до теми
(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. За кредитним договором позичальник зобов'язався сплатити 20% від суми кредиту за кожний день прострочення повернення кредиту. Сплативши 75% боргу, позичальник прострочив сплату решти боргу на 4 місяці. У зв'язку з цим кредитор пред'явив до позичальника позов про стягнення обумовленої договором неустойки.

Боржник, не заперечуючи факту прострочення, звернувся до суду з проханням про звільнення його від сплати неустойки, оскільки її розмір в декілька разів перевищує суму залишку основного боргу. Він зазначив, що більша частина боргу їм сплачена, на цей момент у нього проблеми з роботою, і він не має змоги сплатити решту боргу.

Яке рішення вправі винести суд? Який вид неустойки застосовувався сторонами? Чи має суд право зменшити суму неустойки, що обумовлена договором?

Тема 11 ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

11.1. Методичні рекомендації

Цивільно-правова відповідальність – самостійний вид юридичної відповідальності, який полягає у застосуванні заходів державного примусу до правопорушника через покладення обов'язків майнового характеру та позбавлення певних благ. До правопорушника належать такі санкції майнового характеру, які спрямовані на відновлення порушених прав та підлягають відшкодуванню збитків, стягненню неустойки або пені.

У ЦК України наведено поняття збитків. Відповідно до ст. 22 ЦК України збитками є:

1) втрати, пов'язані зі знищенням або пошкодженням речі, що зазнала особа, а також витрати, що будуть понесені для відновлення порушеного права (реальні збитки),

2) доходи, які особа могла одержати за звичайних обставин, якби не було порушено її права (втрачена вигода).

На підставі ст. 1166 ЦКУ, майнова шкода, завдана неправомірними діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана належному майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка призвела до цього.

Законодавець зазначив загальні умови, за наявності яких у сукупності можливе примусове відшкодування майнової шкоди особою, яка її заподіяла:

1) наявність реальної майнової шкоди, завданої особистим немайновим правам, або шкоди, що завдана майну фізичної або юридичної особи. За умови ст. 22 ЦКУ шкода може бути виражена у формі втрат, що їх особа зазнала у зв'язку пошкодженням або знищенням речі, витрати, які особа понесла для відновлення свого порушеного права (реальні збитки), а також доходи, що їх особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби не порушувались її права (упущена вигода);

2) неправомірні рішення або бездіяльність особи, які призвели до

шкоди, або псуванню чужого майна за положенням ст. 321 ЦКУ обмежує власника у здійсненні свого права, а відтак, власник може наполягати щодо усунення таких порушень та поновленню прав;

3) наявність безпосереднього зв'язку між діями або бездіяльністю особи та завданою шкодою, яка спричинила заподіяння майнової шкоди, повинна бути наслідком певної неправомірної дії, та не виникати на підставі інших чинників;

4) наявність вини особи, крім випадків, зазначених ч. 2 ст. 1166 ЦКУ особа, яка завдала шкоди, може бути звільнена від її відшкодування, якщо буде доведено, що шкода завдана не з її вини.

Шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок непереборної сили, відшкодовується у випадках, установлених законом.

Зміст, ст. 1167 ЦКУ містить підстави загального характеру щодо відповідальності за завдану моральну шкоду – таким чином в ч. 1 зазначеної статті моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала. Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, що підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром такого відшкодування.

У цивільному законодавстві виділено відповідальність по видам та критеріям. Зокрема, за підставами виникнення прав та обов'язків, за порушення яких встановлено відповідальність, відокремлюють договірну та позадоговірну відповідальність.

Договірна відповідальність у формі відшкодування збитків, сплати штрафу, втрати завдатку або позбавлення суб'єктивного права за невиконання або неналежне виконання зобов'язання, яке виникло з договору. Позадоговірною (або не договірною) є відповідальність, що настає за вчинення протиправних дій однією особою щодо іншої за відсутності між ними договору або незалежно від наявних між ними договірних відносин. Така відповідальність настає за порушення обов'язку, встановленого законом або підзаконним актом, і найчастіше виражається у формі відшкодування збитків. Так, у разі заподіяння каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я фізична або юридична особа, відповідальні за шкоду, зобов'язані відшкодувати потерпілому заробіток (дохід), втрачений ним внаслідок втрати чи зменшення працездатності, виплатити потерпілому одноразову допомогу у встановленому законом порядку та компенсувати витрати, спричинені ушкодженням здоров'я, зокрема на посилене харчування, протезування, санітарно-курортне лікування, сторонній догляд тощо (ст. 1195 ЦКУ). У

цьому разі відповідальність є позадоговірною, хоча потерпілий може перебувати у трудових договірних відносинах із організацією чи громадянином³.

Юридичне значення розмежування договірної і не договірної відповідальності полягає в тому, що форми та розмір не договірної відповідальності встановлюються виключно законодавством, а форми й розмір визначаються як законом, та відповідно договору. При укладенні договору сторонами можливо передбачається відповідальність за правопорушення, за які чинне законодавство не передбачає будь-якої відповідальності. Сторони можуть також знизити або підвищити розмір відповідальності порівняно зі встановленим законом.

За наявності договірного позову відповідальність має бути також договірною, отже вирішення даного питання гарантує для кожної сторони повну охорону прав без послаблення встановленої законом відповідальності.

Залежно від характеру розподілу відповідальності декількох осіб розрізняють дольову, солідарну і субсидіарну відповідальність.

Дольова відповідальність настає тоді, коли кожен із боржників несе відповідальність тільки в тій частині, яка припадає на нього відповідно до законодавства або договору. Дольова відповідальність має значення загального права і застосовується тоді, коли законодавством або договором не встановлено солідарної або субсидіарної відповідальності. Частки, що припадають на кожного з відповідальних осіб, визнаються рівними, якщо законодавством або договором не встановлено інший їх розмір.

Солідарна відповідальність характеризується тим, що кредитор може вимагати відшкодування збитків як від усіх боржників разом, так і від кожного з них окремо, причому як повністю, так і в частині боргу. За чинним цивільним законодавством солідарна відповідальність настає лише у випадках, передбачених законом чи договором. Прикладом солідарної відповідальності, передбаченої законом, є відповідальність кількох осіб за спільне заподіяння шкоди.

Субсидіарна відповідальність (додаткова відповідальність) застосовується тоді, коли у зобов'язанні беруть участь два боржники, один із яких є основним, а другий – додатковим, однак перед тим як звернутися з вимогою до додаткового боржника, кредитор повинен притягнути до відповідальності основного боржника.

Залежно від розміру відповідальність може бути повного і

³ Цивільне право та процес (1 частина) : навч. посібник. / кол. авт.: Коваленко А. В. (кер.), Ведмідський О. В., Круглова О. О. та ін.]. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 275 с.

обмеженою. Воно розповсюджується, як на договірну, так і на недоговірну відповідальність. Проте у випадках, передбачених законом, розмір відповідальності може бути обмеженим. Обмеження відповідальності може бути викликане специфікою того чи того договору, положеннями міжнародних договорів та під впливом інших обставин (майнового стану суб'єктів відповідальності тощо)»⁴

11.2. Питання для самостійного опрацювання теми
(надайте розгорнуту відповідь)

1. Назвіть підстави цивільно-правової відповідальності:

2. Зазначте особливості цивільно-правової відповідальності:

⁴ Цивільне право та процес (1 частина) : навч. посібник / кол. авт.: Коваленко А. В. (кер.), Ведмідський О. В., Круглова О. О. та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 276 с.

3. Особливості відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки:

4. Порівняйте види цивільно-правової відповідальності:

5. Зазначте збитки та упущену вигоду; необхідну оборону й непереборну силу:

6. Охарактеризуйте особливості відповідальності неповнолітніх; відповідальність за чужу вину:

7. Наведіть підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності:

8. Сформулюйте поняття цивільного правопорушення:

9. Зазначте загальні та спеціальні ознаки цивільно-правової відповідальності:

10. Окресліть види цивільних правопорушень:

11.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. Загальна ознака цивільно-правової відповідальності – це:

- а) державний примус;
- б) майновий характер;
- в) немайновий характер;
- г) компенсаційний характер.

2. Чи є відповідальність юридично рівних суб'єктів один перед одним зі специфічною ознакою цивільно-правової відповідальності?

- а) ні;
- б) так;
- в) лише в межах договірної відповідальності;
- г) лише в межах недоговірної відповідальності.

3. Яка основна функція цивільно-правової відповідальності?

- а) компенсаторно-відновлювальна;
- б) штрафна;
- в) стимулююча;
- г) попереджувальна.

4. Відповідальність поділяється на:

- а) повну та обмежену;
- б) договірну та недоговірну;
- в) субсидіарну та солідарну;
- г) відшкодування збитків та сплату неустойки.

5. Відповідальність за порушення цивільних прав та обов'язків, що виникають не з договору, а з інших підстав, називається:

- а) солідарною;
- б) збільшеною;
- в) недоговірною;
- г) договірною.

6. Форма та розмір недоговірної відповідальності встановлюються:

- а) договором;
- б) договором або законом;

- в) виключно законом;
- г) всі відповіді невірні.

7. Обмежена відповідальність може встановлюватись:

- а) договором;
- б) законом;
- в) рішенням суду;
- г) усі відповіді вірні.

8. У якому випадку не може обмежуватися цивільно-правова відповідальність?

- а) за винне порушення зобов'язань;
- б) за умисне порушення зобов'язань;
- в) у разі втрати майна;
- г) в разі сплати неустойки.

9. Солідарна відповідальність виникає:

- а) лише у випадках, встановлених договором або законом;
- б) завжди, якщо у зобов'язанні беруть участь кілька боржників або кілька кредиторів;
- в) лише у випадках, встановлених договором;
- г) лише у випадках, встановлених законом.

10. Коли настає субсидіарна відповідальність?

- а) у разі відповідальності учасників повного товариства між собою за зобов'язаннями цього товариства;
- б) у разі відповідальності батьків (усиновителів) або піклувальника за шкоду, завдану неповнолітнім;
- в) у разі відповідальності осіб, які спільними діями завдали шкоду;
- г) у разі неподільності предмета зобов'язання.

11.4. Практичні завдання до теми

(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Михайлов опублікував в газеті «Сьогодні» компрометуючу інформацію стосовно приватного підприємця Картункова, вказуючи що останній займається виготовленням піратських копій відеопродукції. При зустрічі через тиждень Михайлов та Картунков домовились про спростування недостовірної інформації.

Однак, тільки через два роки після цього Картунков подав позов до суду про відшкодування моральної шкоди у розмірі 30000 грн. та публікування спростування зазначеної інформації, судом встановлено факти, що Картунков був винен Михайлову 30000 грн. та повернув їх, розгляд справи було припинено мировою угодою.

Що є підставою виникнення відповідальності? В якій частині позову Картункову може бути відмовлено при поданні відповідної заяви Михайловим?

Задача 2. Степанов порушив правила дорожнього руху, що призвело до зіткнення з автомобілем Зоркіна. Оскільки аварія сталася з вини Степанова, він погодився добровільно відремонтувати пошкоджений автомобіль Зоркіна, про що домовився із працівниками автомайстерні Павловим та Василенком. Після закінчення роботи Степанов зменшив обговорену суму у зв'язку з несвоєчасним виконанням роботи. Павлов і Василенко звернулись до суду про стягнення з нього повної вартості ремонтних робіт.

Скільки зобов'язань визначено в задачі, охарактеризуйте їх? Які види відповідальності зазначені у цій ситуації?

Тема 12 ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР

12.1. Методичні рекомендації

Договір – основна підстава виникнення зобов'язань, що встановлюють суб'єктивні права та обов'язки для учасників сторін. Договір – це угода двох і більше сторін, спрямованих на встановлення, зміну або припинення цивільних правовідносин.

Предмет договору – це завжди правомірна дія, у випадку неправомірної дії, такий договір визнається недійсним. Договір можна вважати дійсним за умови дотримання засад законності, волевиявлення сторін, правоздатності та дієздатності сторін, та дотримання законності укладення договору.

Зміст договору становлять права та обов'язки сторін, головним елементом договору є волевиявлення сторін, щодо досягнення мети договору, які не суперечать законодавству.

Договір вважається укладеним, коли досягнуто згоди з усіх істотних умов; умовами договору слід вважати визнані законом або необхідні для договору та його результат; у договорі зазначаються як випадкові так і звичайні умови, останні належать до практичних аспектів, що діють, не порушуючи норми законодавства. Випадковими умовами прийнято вважати ті, що не встановлені умовами договору, проте мають бути виконаними.

Договори поділяються на односторонні та багатосторонні, залежно від кількості учасників, проте слід зазначити, що договори, у яких одна сторона наділена правами, а друга – виключно обов'язками, називаються односторонніми. Такі договори необхідно відокремлювати від односторонніх, де учасником є тільки одна особа, зазвичай у договорі беруть участь не менше двох осіб.

Договори в яких обидві сторони мають рівні права та обов'язки мають назву двосторонні або взаємні.

Прийнято розрізняти договори реальні, що вважаються укладеними з моменту вчинення певних дій та консенсуальні, які набувають юридичного значення з моменту досягнення згоди по основним умовам договору.

«За формою договори можуть бути усними і письмовими. Останні, зазвичай, поділяються на прості та нотаріально посвідчені.

За загальним правилом вибір форми договору залежить від волевиявлення осіб, однак у ряді випадків закон вимагає певної форми.

Усна форма є прийнятною в договорах, що виконуються під час їх укладання, якщо інше не встановлено законом.

Проста письмова форма застосовується в разі укладення договорів між юридичними особами, між фізичною та юридичною особою, окрім договорів, що виконуються під час їх укладення. У простій письмовій формі укладаються й договори громадян з дотриманням форми.

Нотаріальне посвідчення письмових договорів є обов'язковим у випадках, передбачених законом. На вимогу фізичної або юридичної особи будь-який правочин з її участю може бути посвідчений нотаріально. Недодержання форми договору, якої вимагає закон, тягне за собою недійсність договору лише в разі, якщо такий наслідок безпосередньо обумовлений у законі»⁵.

Договір можна вважати укладеним із моменту досягнення згоди з усіх суттєвих умов, під час укладення договору слід зазначити дві стадії: 1) пропозиція укладення договору (оферта) та 2) прийняття пропозиції (акцепт). У Цивільному кодексі України зазначено умови, з якого моменту договір вважається укладеним, – із моменту, коли зроблено пропозицію та одержано відповідь від контрагента. Водночас, коли пропозиція щодо укладення договору зроблена в усній формі без зазначення строку відповіді, договір слід вважати укладеним.

Якщо відповідь, щодо укладення договору було надіслано вчасно, але одержано із запізненням, вона вважається такою, що надіслана своєчасно, про що (про одержання відповіді) слід негайно повідомити іншій стороні. У такому випадку відповідь вважається новою пропозицією.

До того ж відповідь про згоду укласти договір на інших, ніж було запропоновано, умовах визнається відмовою від пропозиції і, водночас, новою пропозицією, здебільшого сторони самостійно обговорюють момент вступу договору в юридичну силу, тобто момент, із якого договір вважається укладеним, про що прямо зазначено в договорі – договір набуває чинності з такого року, місяця, дня. В іншому випадку моментом укладення договору є важливе значення, оскільки з цим моментом пов'язані певні юридичні наслідки – такі як перехід права власності до покупця, як ризик випадкової загибелі речі.

⁵ Цивільне право та процес (1 частина) : навч. посібник / кол. авт.: Коваленко А. В. (кер.), Ведмідський О. В., Круглова О. О. та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 275 с.

12.2. Питання для самостійного опрацювання теми
(надайте розгорнуту відповідь)

1. Викладіть підстави цивільно-правової відповідальності:

2. Наслідки солідарного виконання зобов'язання:

3. Охарактеризуйте поняття відшкодування шкоди, завданої невиконанням умов договору:

4. Порівняйте види відповідальності при невиконанні умов договору:

5. Що таке збитки та упущена вигода при відмові від договору?

6. Охарактеризуйте особливості укладання договору:

7. Наведіть приклади односторонніх договорів:

8. Сформулюйте поняття договору:

9. Наведіть загальні та спеціальні ознаки цивільно-правової відповідальності?

10. Які існують види цивільних договорів?

12.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. Договір приєднання:

а) умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому;

б) сторони якого зобов'язуються протягом певного строку укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, установлених попереднім договором;

в) в якому одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться;

г) сторони якого – підприємці зобов'язуються протягом певного строку укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, установлених державою.

2. Договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок не кредитору, а іншій особі, називається:

а) попереднім договором;

б) договором приєднання;

в) публічним договором;

г) договором на користь третьої особи.

3. Оферта характеризується:

а) наявністю сторони, до якої вона звернена;

б) наявністю усіх істотних умов договору і вираженням наміру особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття;

в) додержанням письмової форми, наявністю сторони, до якої вона звернена та усіх істотних умов договору;

г) повнотою та безумовністю .

4. Умови, досягнення згоди стосовно яких є обов'язковим для сторін при укладенні договору, називають:

а) випадковими;

б) звичайними;

в) чинними;

г) істотними.

5. Договір вважається укладеним, якщо сторони:

а) в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору;

б) досягли згоди з усіх істотних умов договору та умов договору, на досягненні згоди з яких наполягає одна із сторін;

в) досягли згоди з ціни договору;

г) досягли згоди з усіх істотних умов договору.

6. Договір укладається:

- а) тільки у письмовій формі;
- б) тільки у письмовій формі з обов'язковим нотаріальним посвідченням;
- в) у письмовій формі, а в усній – тільки у випадках, передбачених актами чинного цивільного законодавства України;
- г) у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлено законом.

7. Договір, за яким підприємець бере на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до нього звернеться, називається:

- а) публічним договором;
- б) договором на користь третьої особи;
- в) попереднім договором;
- г) договором приєднання;

8. Договором є домовленість:

- а) двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків;
- б) двох сторін, спрямована на встановлення чи припинення цивільних прав та обов'язків;
- в) двох сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків;
- г) двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну, припинення чи поновлення цивільних прав.

9. Пропозиція, адресована однією стороною іншій із метою укладення договору, називається:

- а) акцептом;
- б) офертою;
- в) реституцією;
- г) віндикацією.

10. Відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти договір про її прийняття, називається:

- а) акцептом;
- б) офертою;
- в) реституцією;
- г) зобов'язанням.

12.4. Практичні завдання до теми (виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Ломов подарував своєму родичу Сичову дорогий швейцарський годинник. Незабаром відносини між родичами різко погіршилися, і під час чергової сварки Сичов грубо образив Ломова, а також завдав тілесних ушкоджень водію останнього, за що і був засуджений до позбавлення волі.

Під час відсутності Сичова, Ломов забрав у нього з будинку годинник, заявивши, що відмовляється від виконання договору дарування. Дружина Сичова звернулася в суд з вимогою повернути їй подарунок.

Вирішіть справу.

Задача 2. Підприємець Уматов уклав договір оренди порожнього гаража під склад товарів з Хвостовим. Орендна плата була внесена до передачі об'єкта договору.

У призначений день Хвостов гараж не передав, оскільки виїхав в тривале відрядження. Уматов зазнав великих збитків, розміщуючи поставлену партію товару по різних торгових місцях. Після повернення Хвостова з відрядження Уматов зажадав від нього відшкодування збитків, заподіяних невиконанням ним умов договору оренди.

Чи правомірна вимога Уматова до Хвостова? Чи має право Уматов не платити орендну плату за період з моменту укладення договору оренди до моменту фактичної передачі йому гаража Хвостовим?

Тема 13

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

13.1. Методичні рекомендації

Відповідно до ст. 655 ЦК України за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Правова мета договору купівлі-продажу – перехід права власності від однієї особи до іншої.

Юридична характеристика договору. Договір купівлі-продажу може бути як реальним, так і консенсуальним. Договір купівлі-продажу є двосторонньо зобов'язуючим (взаємним) і оплатним.

Сторони договору купівлі-продажу – продавець і покупець, ними можуть бути будь-які суб'єкти цивільного права.

Істотною умовою договору купівлі-продажу є предмет. «Предметом договору за загальним правилом може виступати будь-яке майно, не вилучене з цивільного обігу, причому як таке, що є в продавця на момент укладення договору, так і таке, що буде створене (придбане, отримане) продавцем у майбутньому. Це можуть бути речі (рухомі й нерухомі), майнові права, права вимоги, якщо вимога не має особистого характеру, валютні цінності й цінні папери, якщо інше не встановлено законом про ці види договорів купівлі-продажу або не впливає з їх суті. Речі, обмежені в обігу, можуть бути предметом договору купівлі-продажу тільки при дотриманні їх спеціального правового режиму»⁶.

Ціна і строк, за загальним правилом, істотними умовами договору купівлі-продажу не є. Однак для окремих різновидів купівлі-продажу перелік істотних умов може бути розширений і включати, окрім умови про предмет, також і умову про ціну (наприклад, у договорі купівлі-продажу в кредит з умовою розстрочки платежу) та інші умови.

Форма договору. Форма договору купівлі-продажу встановлюється загальними положеннями про форму договору та правочину, тобто він

⁶ Цивільний кодекс України.

може укладатися як в усній формі (наприклад, роздрібна купівля-продаж), так і в письмовій формі (наприклад, купівля-продаж між юридичними особами). Але договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається в письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню.

Права та обов'язки сторін. «родавець зобов'язаний: – передати покупцеві продане майно. Цей обов'язок вважається виконаним належним чином, якщо передачу зроблено з дотриманням усіх умов договору щодо предмета, місця, строку, способу передачі; – інформувати покупця про якість речі, її недоліки. Якість речі, що продається, має відповідати умовам договору, а за відсутності вказівок про якість у договорі – ustalеним вимогам (державному стандарту, технічним умовам, санепідеміологічним вимогам і т. ін.); – попередити покупця про права третіх осіб на річ, що виникли з раніше укладених договорів (наприклад найму, застави, довічного утримання та ін.).

Обов'язки продавця за цими договорами можуть у зв'язку з продажем речі перейти до покупця й стати істотним обмеженням можливостей нового власника з володіння, користування й розпорядження річчю. Покупець у момент укладення договору має знати про прийняті обтяження, інакше він може вимагати зменшення ціни або розірвання договору й відшкодування збитків; – зберігати продану річ у випадках, якщо право власності до покупця переходить до її передачі. Покупець, у свою чергу, зобов'язаний відшкодувати продавцеві необхідні витрати із забезпечення схоронності речі, якщо договором це було передбачено. Покупець зобов'язаний прийняти товар і оплатити його. Поряд із вказаними основними обов'язками договором можуть бути встановлені й додаткові обов'язки як продавця, так і покупця, наприклад обов'язок застрахувати товар⁷.

Під виконанням договірною зобов'язання купівлі-продажу слід вважати одночасно передання речі продавцем у власність покупця і прийняття цієї речі покупцем, а також виплату обумовленої договором суми (ціни речі) покупцем і прийняття цієї суми продавцем. У більшості випадків виконання зобов'язання полягає саме у вчиненні активних дій, хоча виконання зобов'язання може полягати в діях пасивних – утриманні від вчинення певних дій (наприклад, автор не повинен передавати рукопис в інше видавництво).

⁷ Цивільний кодекс України.

13.2. Питання для самостійного опрацювання теми
(надайте розгорнуту відповідь)

1. Яким договором охоплюються всі види зобов'язань щодо відчуження майна у власність на визначеноеквівалентній основі?

2. Як здійснюється правове регулювання договору купівлі-продажу?

3. Надайте визначення договору купівлі-продажу і назвіть його характерні риси:

4. Чим відрізняється договір купівлі-продажу від інших договорів, що також опосередковують перехід права власності на майно від однієї особи до іншої (від договору дарування, позики, довічного утримання (догляду), ренти)?

5. Що може бути предметом договору купівлі-продажу?

6. Які істотні умови договору купівлі-продажу?

7. Охарактеризуйте зміст договору купівлі-продажу:

**8. Які види договору купівлі-продажу врегульовані на рівні ЦК?
Чи вважається цей перелік вичерпним?**

**9. Надайте визначення роздрібною купівлі-продажу й викладіть
сутність цього договору:**

**10. Надайте визначення й викладіть сутність договору купівлі-
продажу підприємства:**

13.3 Тестові завдання до теми *(оберіть правильну відповідь)*

1. Договором купівлі-продажу вважають договір про:

- а) відплатну передачу майна у власність;
- б) передачу майна у користування за гроші;
- в) здійснення дій юридичного або фактичного спрямування;
- г) безоплатну передачу речей у власність.

2. Договір купівлі-продажу є договором:

- а) загальним;
- б) консенсуальним ;
- в) організаційним;
- г) засновницьким.

3. Умови про що є істотними умовами договору купівлі-продажу?

- а) предмет та строк;
- б) ціну та предмет;
- в) мету, місце і засіб виконання;
- г) предмет, строк та ціну.

4. Що не може бути предметом договору купівлі-продажу?

- а) майнове право ;
- б) право вимоги, якщо вимога має особистий характер;
- в) товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений продавцем у майбутньому;
- г) цінний папір.

5. Кому належить право продажу товару, за виключенням випадків примусового продажу та інших випадків встановлених законом?

- а) продавцю товару;
- б) володільцеві товару;
- в) власникові товару;
- г) покупцю товару.

6. До вимог у зв'язку з недоліками проданого товару застосовується позовна давність:

- а) п'ять років;
- б) три роки;
- в) два роки;
- г) один рік.

7. Якщо в договорі купівлі-продажу не вказано строк виконання продавцем обов'язку передати товар покупцю, то продавцю необхідно виконати це з дня пред'явлення покупцем вимоги про його виконання протягом:

- а) тридцяти днів;
- б) п'ятнадцяти днів;
- в) десяти днів;
- г) семи днів.

8. Покупець, який отримав товар неналежної якості, має право вимагати від продавця за своїм вибором:

- а) зменшення ціни пропорційно;
- б) безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк;
- в) відшкодування витрат на усунення недоліків товару;
- г) вірні усі відповіді.

9. Із якого моменту ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження товару переходить до покупця?

- а) складання договору купівлі-продажу;
- б) коли продавець виконав свій обов'язок з передання товару покупцю;
- в) оплати ціни товару покупцем;
- г) коли оплачений товар залишений у продавця для зберігання.

10. У випадку вилучення товару за рішенням суду у покупця на користь третьої особи на підставах, що виникли до продажу товару, продавець має відшкодувати покупцеві спричинені йому збитки, якщо покупець:

- а) повинен був знати або знав про наявність цих підстав;
- б) знав про наявність таких підстав;
- в) не знав або не міг знати про наявність цих підстав;
- г) не міг знати про наявність цих підстав.

13.4. Практичні завдання до теми
(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Олексенко за договором купівлі-продажу купила у Ребрика житловий будинок. До будинку вона з родиною заселилася наприкінці літа 2022 року і, коли почали вмикати опалення в будинку, виявилось, що система опалення перебуває в несправному стані (розмерзлася, протікає котел) і непридатна для використання, на стінах з'явився грибок, що був прихований проведеним Ребриком косметичним ремонтом, у туалеті житлового будинку при піднятті рівня каналізаційних стоків у вигрібній ямі з'являється запах каналізації.

У судовому засіданні було встановлено, що про вказані недоліки Ребрик знав, напередодні продажу провів ремонт, завдяки чому була прихована вологість стін. Зі свого боку, Ребрик пояснив, що по-перше, у процесі продажу він і не стверджував, що будинок в ідеальному стані і, по-друге, Олексенко була надана можливість оглянути будинок і жодних претензій вона не заявила.

Зробіть аналіз аргументів сторін. Дайте правовий аналіз описаної ситуації. Які правові наслідки передання товару неналежної якості?

Тема 14 ДОГОВІР ДАРУВАННЯ

14.1. Методичні рекомендації

За договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність (ст. 717 ЦК). Правова мета договору дарування полягає у безоплатному перенесенні права власності на майно (дарунок) від дарувальника до обдаровуваного⁸.

Юридична характеристика. Договір дарування є реальним тоді, коли дарувальник передає обдаровуваному предмет дару у власність. Договір дарування є консенсуальним тоді, коли дарувальник зобов'язується передати обдаровуваному предмет дару у власність. Для укладення реального договору дарування окрім згоди потрібна також передача майна, тоді як для консенсуального достатньо однієї згоди.

Договір дарування є одностороннім, якщо дарувальник прийняв на себе обов'язок передати дар (право) у власність обдаровуваному. Договір дарування завжди є безвідплатним.

Сторонами у договорі дарування є дарувальник та обдаровуваний. Ними можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи, держава Україна, АРК Крим, територіальна громада. Дарувальником може бути лише власник майна. Підприємницькі товариства можуть укласти договір дарування між собою, якщо право здійснювати дарування прямо встановлено установчим документом дарувальника, за винятком такого різновиду дарування, як пожертва.

Істотні умови. Предметом – дарунком – можуть бути рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, а також нерухомі речі. Дарунком можуть бути майнові права, якими дарувальник володіє або які можуть виникнути в нього в майбутньому.

Форма. «Договір дарування може укладатися як в усній, так і в письмовій формі. Зокрема, в усній формі може укладатися договір дарування предметів особистого користування та побутового призначення (ч. 1 ст. 719 ЦК). У письмовій формі договір дарування

⁸ Цивільний кодекс України.

укладається, якщо: – за його умовами встановлюється обов'язок дарування майнового права з передачею дару в майбутньому. У разі недодержання письмової форми цей договір є нікчемним (ч. 3 ст. 719 ЦК); – даруються рухомі речі, що мають особливу цінність (ч. 4 ст. 719 ЦК); – його предметом є нерухома річ, або валютні цінності, які перевищують п'ятидесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян. У такому разі вимагається також нотаріальне посвідчення договору дарування (ч. 2, 5 ст. 719 ЦК).

Права та обов'язки сторін. За договором дарування дарувальник зобов'язаний: – повідомити обдаровуваного про відомі йому недоліки речі, що є дарунком, та її особливі властивості, які можуть бути небезпечними для життя обдаровуваного або інших осіб (ч. 1 ст. 721 ЦК); – передати дарунок обдаровуваному в майбутньому, через певний строк (у певний термін), якщо такий обов'язок встановлюється договором дарування (ст. 723 ЦК)⁹.

Дарувальник має право: – відмовитися від передачі дару до вручення його обдаровуваному (ч. 2 ст. 722 ЦК); – в односторонньому порядку відмовитися від передачі дару, якщо після укладення договору його майновий стан істотно погіршився (ст. 724 ЦК); – вимагати від обдаровуваного виконання покладеного на нього обов'язку на користь третьої особи (ч. 2 ст. 725 ЦК); – вимагати розірвання договору дарування і повернення нерухомих речей чи особливо цінного майна: якщо обдаровуваний умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей; створює загрозу втрати дарунка; недбало ставиться до подарованої речі, що становить історичну, культурну цінність (ст. 727 ЦК).

Обдаровуваний зобов'язаний: виконати покладений на нього обов'язок на користь третьої особи (ч. 2 ст. 725 ЦК), якщо його передбачено договором; повернути дарунок у натурі в разі розірвання договору дарування (ч. 5 ст. 727 ЦК). Обдаровуваний має право: вимагати від дарувальника передання дарунка в разі настання строку (терміну, події) виконання договору дарування з обов'язком передати дар у майбутньому (ч. 2 ст. 723 ЦК); відмовитися від прийняття дарунка на підставі договору дарування з обов'язком передати дар у майбутньому (ч. 2 ст. 724 ЦК). Момент виникнення права власності на дарунок. Право власності обдаровуваного на дарунок виникає в момент його прийняття. Прийняття обдаровуваним документів, які посвідчують право власності на річ, інших документів, що посвідчують належність дарувальникові предмета договору, або символів речі (ключів, макетів

⁹ Там само.

тощо) є прийняттям дарунка (ст. 722 ЦК).

Правові наслідки невиконання (неналежного виконання) сторонами своїх обов'язків полягають у покладенні на сторону, винну в порушенні умов договору дарування, додаткового обов'язку з відшкодування шкоди або збитків. Так, дарувальник має відшкодувати обдаровуваному шкоду, завдану дарунком (ст. 721 ЦК), у разі невиконання обов'язку повідомити обдаровуваного про відомі йому недоліки речі, що є дарунком, та її особливі властивості, які виявилися небезпечними для життя обдаровуваного або інших осіб. У разі порушення обдаровуваним обов'язку на користь третьої особи дарувальник має право вимагати розірвання договору і повернення дарунка, а якщо таке повернення дарунка неможливе, – відшкодування його вартості (ст. 726 ЦК). У свою чергу, обдаровуваний має право вимагати від дарувальника відшкодування вартості дарунку в разі непередання останнім дарунка на підставі договору дарування з обов'язком передати дар у майбутньому (ч. 2 ст. 723 ЦК)¹⁰.

Пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів фізичним або юридичним особам, державі Україна, АРК Крим, територіальній громаді, для досягнення ними наперед обумовленої мети (ст. 729 ЦК). Договір пожертви є реальним, оскільки вважається укладеним з моменту прийняття пожертви. Як і договір дарування, договір пожертви завжди є безвідплатним. Укладається договір пожертви у формі, передбаченій для договору дарування. Пожертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву. Якщо пожертва використовується не за призначенням, пожертвувач або його правонаступники мають право вимагати розірвання договору про пожертву (ст. 730 ЦК).

14.2. Питання для самостійного опрацювання теми *(надайте розгорнуту відповідь)*

1. Що становить предмет договору дарування?

¹⁰ Там само.

2. Поняття та загальна характеристика договору дарування:

3. Хто є сторонами договору дарування?

4. Які порядок укладення, форма та істотні умови договору дарування:

5. Охарактеризуйте зміст договору дарування:

6. Відмова від договору та розірвання договору дарування. Правові наслідки:

7. Договір дарування з умовою передання дарунку у майбутньому:

8. Договір дарування з покладенням на обдарованого обов'язку на користь третьої особи:

9. Правове регулювання благодійної діяльності:

10. Поняття, предмет та форма договору про пожертву:

**14.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)**

1. В поняття договору дарування входить договір про:

- а) перехід права власності;
- б) перехід права користування;
- в) перехід права розпорядження;
- г) перехід права володіння.

2. Хто є сторонами договору дарування:

- а) обдарований та дарувальник;
- б) дарувальник і жертвувач;
- в) дарувальник і обдарований;
- г) власник і обдарований.

3. Коли у обдарованого виникає право власності на дарунок?

- а) після спливу строку набувальної давності;
- б) із моменту підписання договору;
- в) із моменту прийняття дарунка;
- г) із моменту оприлюднення тексту договору.

4. Яким є договір дарування, у якому одна сторона зобов'язується в майбутньому передати безоплатно другій стороні річ або майнове право?

- а) консенсуальним;
- б) алеаторним;
- в) реальним;
- г) публічним.

5. Що може виступати предметом договору дарування?

- а) рухоме та нерухоме майно;
- б) майнові права та рухоме майно;
- в) рухоме та нерухоме майно, майнові права;
- г) права та обов'язки.

6. У простій письмовій формі укладається договір дарування:

- а) валютних цінностей на суму, що перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- б) майнового права та договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому;
- в) нерухомої речі;
- г) предметів особистого користування та побутового призначення.

7. У якій формі укладається договір дарування валютних цінностей на суму, яка перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян?

- а) усній;
- б) простій письмовій;
- в) письмовій і підлягає нотаріальному посвідченню;
- г) конклюдентній.

8. Дарувальник має право відмовитися від передання дарунка у майбутньому, якщо після укладення договору:

- а) стан здоров'я обдарованого змінився настільки, що користування річчю для нього стало б ускладненим;
- б) до дарувальника звернулися родичі обдарованого з проханням не дарувати останньому річ;
- в) майновий стан дарувальника істотно погіршився;
- г) майновий стан обдарованого істотно покращився.

9. Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування нерухомих речей чи іншого особливо цінного майна, якщо обдарований:

- а) вчинив злочин та перебуває під слідством;
- б) умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей;
- в) зник з сім'ї, в якій він жив та не залишив адреси свого місцезнаходження;
- г) поширює відомості, що принижують честь та гідність дарувальника.

10. Спадкоємці дарувальника мають право вимагати розірвання договору дарування, якщо:

- а) обдарований вчинив адміністративне правопорушення;
- б) обдарований умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника;
- в) обдарований вчинив вбивство дарувальника з необережності;
- г) обдарований вчинив умисне вбивство батьків, дружини (чоловіка) або дітей дарувальника.

14.4. Практичні завдання до теми

(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Сорокін пообіцяв своєму онуку Івану, що купить йому будь-яку квартиру в елітній новобудові на вибір. після закінчення останнім навчання в інституті. На підтвердження своєї обіцянки Сорокін склав письмове зобов'язання. Через рік Сорокін помер.

Після закінчення інституту Іван зажадав від Антонова – єдиного спадкоємця Сорокіна, зазначеного в заповіті, подарувати йому квартиру в новобудові «Перлина» або виплатити її вартість грошима. Одержавши відмову, Іван звернувся до суду.

Надайте обґрунтовану відповідь із посиланням на на норми ЦК. Яке рішення має прийняти суд та на яких підставах? Надайте характеристику договору, про який ідеться в задачі?

Задача 2. Кушніренко, перебуваючи у лікарні, подарувала своїй сестрі Поповій свої золоті прикраси. Через тиждень Лозова померла, а її чоловік почав вимагати від Попової повернення прикрас. Свою вимогу він мотивував тим, що його дружина не розуміла значення своїх дій під впливом лікарських засобів, які вона застосовувала, тим більше що, на його думку, договір дарування коштовних речей повинен бути нотаріально посвідченим. Попова відмовилась повертати дорогоцінності. Тоді чоловік Кушніренко подав позов до суду з вимогою про розірвання договору дарування та повернення йому речей дружини.

Яке рішення має винести суд?

Тема 15 ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ

15.1. Методичні рекомендації

Трапляються ситуації, коли літні люди, які не спроможні самостійно забезпечувати власні потреби, вимушені звертатися по допомогу до сторонніх осіб. Зазвичай, переважно на користь цих осіб укладаються договори про передачу або дарування майна, у результаті чого вони стають власниками нерухомого майна, а літні люди залишаються позбавленими житла. Відсутність юридичних знань у таких громадян є основною причиною цих негативних наслідків. Наразі постає питання: як уберегти себе від шахраїв та захистити своє майно? Для цього існує такий правовий інститут, як договір довічного утримання (догляду).

За договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та/або доглядом довічно (ст. 744 ЦК).

Правова мета договору довічного утримання (догляду) полягає у перенесенні права власності на майно до набувача, взамін на одержання від нього відчужувачем довічного утримання або догляду.

Юридична характеристика. Договір довічного утримання (догляду) є: реальним, оскільки вважається укладеним із моменту передачі речі; одностороннім, оскільки правами в ньому наділений відчужувач, а обов'язками – набувач майна; відплатним, бо за відчуження майна у власність має надаватися утримання або догляд; алеаторним (ризиковим), оскільки загальний розмір утримання або догляду (у грошовому вираженні) може виявитися як більшим, так і меншим за вартість відчуженого майна»¹¹.

Сторонами договору довічного утримання (догляду) є відчужувач та набувач майна (ст. 746 ЦК). Відчужувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути будьяка фізична особа незалежно від її

¹¹ Цивільний кодекс України.

віку та стану здоров'я. Набувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути повнолітня дієздатна фізична особа або юридична особа. Договір довічного утримання (догляду) може бути укладено відчужувачем на користь третьої особи.

Істотні умови. Договір довічного утримання (догляду) може бути укладено за умови погодження таких істотних умов: предмета і форми матеріального забезпечення або догляду, яким набувач повинен забезпечити відчужувача.

Предметом договору довічного утримання (догляду) може бути житловий будинок, квартира або їх частина, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність. Якщо відчужується майно, що перебуває у спільній частковій власності, то для цього воно спочатку повинно бути виділено в натурі.

Матеріальне забезпечення може бути в грошовій або натуральній формі (у вигляді житла, продуктів харчування, одягу, ліків). Догляд може полягати в обов'язку набувача забезпечувати надання відчужувачу розважально-лікувальних послуг (читанні книжок, забезпеченні доглядачкою, пранні білизни, прибиранні житлового приміщення) і т. ін. Матеріальне забезпечення, яке щомісячно має надаватися відчужувачеві, підлягає грошовій оцінці. Така оцінка підлягає індексації у порядку, встановленому законом (ст. 751 ЦК).

Форма. Відповідно до ст. 745 ЦК договір довічного утримання (догляду) укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Оформлення договору довічного утримання (догляду) є моментом, з якого до набувача переходить вправо власності на майно (ст. 748 ЦК), а також моментом, з якого він стає зобов'язаним до надання утримання (догляду) відчужувачу»¹².

Права та обов'язки сторін. Сторони договору довічного утримання (догляду) набувають таких прав та обов'язків. Набувач зобов'язаний: – систематично забезпечувати відчужувача утриманням або доглядом; – забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку, що йому передано; – у разі смерті відчужувача поховати його, навіть якщо договором між ними це не було обумовлено; Відчужувач має право: – вимагати від набувача свого систематичного забезпечення утриманням або доглядом; – вимагати надання йому або третій особі житла в будинку, який передано набувачу.

Правові наслідки невиконання (неналежного виконання) сторонами своїх обов'язків полягають у можливості сторони, чії права порушені, вимагати відшкодування збитків або навіть розірвання договору

¹² Там само.

довічного утримання (догляду) (ст. 755 ЦК). Наприклад, такі вимоги можуть бути пред'явлені відчужувачем майна, якого перестала задовольняти якість матеріального забезпечення (догляду), що надає набувач. Або, якщо набувач взагалі припинив надавати забезпечення відчужувачу, внаслідок чого останній змушений позичати кошти для забезпечення своїх повсякденних потреб. У такому разі у відчужувача виникають збитки, компенсації яких він може вимагати від набувача майна. Дані вимоги відчужувача можуть бути задоволені судом незалежно від вини набувача (п. 1 ч. 1 ст. 755 ЦК)»¹³.

Договір довічного утримання (догляду) також може бути розірвано й на вимогу набувача майна, який внаслідок погіршення свого матеріального становища не може належним чином виконувати свій обов'язок з матеріального забезпечення відчужувача. У такому разі договір довічного утримання (догляду) припиняється за рішенням суду. Відчужувач набуває право власності на майно, що було ним передане, та має право вимагати його повернення (ч. 1 ст. 756 ЦК). Витрати, зроблені набувачем, не підлягають поверненню.

15.2. Питання для самостійного опрацювання теми *(надайте розгорнуту відповідь)*

1. Розкрийте поняття договору довічного утримання (догляду):

2. Надайте юридичну характеристику договору довічного утримання (догляду):

¹³ Там само.

3. Якою має бути форма договору довічного утримання (догляду)?

4. Охарактеризуйте сторін договору довічного утримання (догляду):

5. Які передумови виникнення у набувача права власності на майно , передане за договором довічного утримання (догляду)?

9. Перелік документів, необхідних для укладення договору:

10. В чому проявляється алеаторний та фідучіарний характер договору довічного утримання?

15.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. Набувачем у договорі довічного утримання може бути:

- а) фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я;
- б) повнолітня дієздатна фізична особа чи юридична особа;
- в) юридична особа чи кілька фізичних осіб;
- г) працездатна фізична особа.

2. Способи забезпечення виконання договору довічного утримання:

- а) з моменту передання майна набувач набуває право застави на це майно;
- б) правом відчужувача на неустойку;
- в) набувач не має права до смерті відчужувача продавати, дарувати, міняти майно, укладати щодо нього договір застави, передавати його у

власність іншій особі на підставі іншого правочину;

г) неможливість звернення стягнення на майно, передане набувачу, за його обов'язаннями протягом життя відчужувача;

3. Правові наслідки розірвання договору довічного утримання:

а) право власності залишається у набувача;

б) право власності переходить до спадкоємців;

в) право власності за рішенням суду може залишитися за набувачем;

г) у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням набувачем обов'язків за договором, право власності на майно, що було ним передане, набуває відчужувач;

4. Обов'язки набувача за договором довічного утримання:

а) прийняти майно, що є предметом договору, від відчужувача;

б) не надавати матеріальну допомогу іншим особам;

в) застрахувати майно, що є предметом договору;

г) надавати відчужувачу різні види матеріального забезпечення, а також усі види догляду (опікування), якими набувач має забезпечувати відчужувача;

5. У договорі довічного утримання можуть бути передбачені умови про:

а) плату за житловий будинок, переданий набувачеві у користування;

б) строки користування нерухомим майном;

в) передачу у власність набувача частини квартири;

г) види матеріального забезпечення відчужувача;

6. Заміна набувача за договором довічного утримання (догляду) допустима:

а) у разі істотного погіршення майнового стану набувача;

б) тяжка хвороба набувача;

в) тяжка хвороба членів сім'ї набувача;

г) у разі неможливості подальшого виконання фізичною особою обов'язків із підстав, що мають істотне значення – за згодою відчужувача.

7. Договір довічного утримання (догляду) – договір, за яким:

а) відчужувач передає набувачеві у користування житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, що має значну цінність, натомість набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом на протязі строку, передбаченого у договорі;

б) відчужувач передає набувачеві у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, що має значну цінність, натомість набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно;

в) відчужувач передає набувачеві у володіння будь-яке нерухоме майно або рухоме майно, натомість набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно;

г) набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно.

8. Договір довічного утримання (догляду) є:

а) консенсуальним, безоплатним;

б) реальним, оплатним;

в) консенсуальним, оплатним;

г) реальним, безоплатним.

9. Договір довічного утримання (догляду) укладається в:

а) усній формі;

б) письмовій формі та підлягає державній реєстрації;

в) письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню;

г) простій письмовій формі.

10. Право власності у набувача за договором довічного утримання (догляду) виникає з моменту:

а) укладення договору;

б) передання майна;

в) смерті відчужувача;

г) за погодження сторін.

15.4. Практичні завдання до теми
(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. При укладенні договору довічного утримання між Андреевою та Мельничук, сума матеріального забезпечення на харчування та лікування встановлена у розмірі 5550 грн щомісячно. Через 3 місяці Андреева переїхала до родичів у Польщу. Ще через місяць Андреева звернулася до суду з позовом про розірвання договору та повернення їй будинку, стягнувши з Мельничук суму витрат на матеріальне забезпечення, мотивуючи це тим, що вона проживає у забезпечених родичів.

Вирішіть справу. Надайте обґрунтовану відповідь із посиланням на норми ЦК України.

Задача 2. До Шевченківського районного суду м. Дніпро звернулася гр. Лобанова А.В. В обґрунтування позовних вимог посилалась на те, що вона є сестрою Сидорової К.В., яка проживала у квартирі за адресою: м.Дніпро, вул. Н.Преремоги, 56. 4 липня 2022 року між Сидоровою К.В. та відповідачем укладено договір довічного утримання, посвідчений приватним нотаріусом Дніпровського міського нотаріального округу Марко Л. В.

Позивач Лобанова А. вказує, що у Сидорової К. В. через вікові особливості та прогресуючого захворювання органів зору спостерігалися розлади мислення та психіки, що проявлялись у

забудькуватості, невмотивованій агресії та підозрілості, неадекватній поведінці. Позивач вважає, що вказані обставини свідчать про те, що договір довічного утримання сестра уклала у момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та не могла керувати ними, тобто в стані, який характеризувався дефектом волі – невідповідністю її внутрішнього бажання зовнішньому волевиявленню, оскільки до моменту укладення договору Сидорова К. В. виявляла бажання скласти заповіт на позивача; крім того, цей договір сестра не підписувала, а потім з'ясувалось, що договір довічного утримання складений на підставі дублікатів правовстановлюючих документів, а саме: дублікату свідоцтва про право власності на 1/2 частку квартири, виготовленого 11 червня 2022 року, дублікату свідоцтва про право на спадщину за законом на 1/2 частки квартири, виготовленого 12 червня 2022 року.

Надайте обґрунтовану відповідь із посиланням на норми ЦК України. Яке рішення та на яких підставах має прийняти суд? Надайте характеристику договору, про який ідеться в задачі?

Тема 16

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ). ДОГОВІР ПОЗИЧКИ

16.1. Методичні рекомендації

Договір найму (оренди) – договір, за яким наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк (ч. 1 ст. 759 ЦК). Правова мета договору – передання майна у тимчасове користування за плату.

Юридична характеристика. Договір найму (оренди) може бути як реальним, так і консенсуальним. Сторонам надається можливість вибору необхідної конструкції договору. Договір характеризується як двосторонній, оскільки права та обов'язки виникають у кожної зі сторін, і оплатний, як це прямо передбачено змістом ч. 1 ст. 759 ЦК. Окрім того, договір найму (оренди) є строковим, навіть якщо він укладений без зазначення строку.

Відповідно до ст. 763 ЦК договір найму укладається на строк, встановлений договором, а якщо строк найму не встановлений, договір найму вважається укладеним на невизначений строк.

Сторонами договору є наймодавець та наймач. Згідно зі ст. 761 ЦК наймодавцем може бути власник речі або особа, якій належать майнові права, а також особа, уповноважена на укладення договору найму. Це положення поширюється на суб'єктів різних форм власності, тому наймодавцем може бути будь-яка фізична або юридична особа. Наймачем є фізична або юридична особа, яка зацікавлена в отриманні майна у користування.

Істотною умовою договору найму (оренди) є предмет. Предметом договору найму (оренди) можуть бути тільки індивідуально визначені, неспоживні речі, не вилучені з цивільного обороту, рухомі або нерухомі¹⁴.

Отже, головна характерна риса предмета зазначеного договору – це те, що речі не втрачають своїх властивостей у процесі їх використання, що дозволяє забезпечити повернення речі наймодавцю.

Предметом договору найму (оренди) можуть бути також майнові права. Форма договору найму (оренди) визначається загальними

¹⁴ Цивільний кодекс України.

правилами про форму правочинів за винятком випадків, зазначених у законі. Зокрема, договір найму будівлі або іншої капітальної споруди строком на три роки і більше укладається в письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації.

Права та обов'язки сторін. Наймодавець зобов'язаний: передати наймачеві річ у користування негайно або в строк, встановлений договором; передати наймачеві річ у комплекті та у стані, що відповідають умовам договору та її призначенню; попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача чи інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею; повідомити наймача про права третіх осіб на річ, що передається у найм; проводити капітальний ремонт переданої в найм речі, якщо інше не встановлено договором або законом.

Наймач зобов'язаний: прийняти майно та в присутності наймодавця перевірити його справність; проводити поточний ремонт за свій рахунок, якщо інше не встановлено договором або законом; усунути погіршення речі, яке відбулося з його вини; своєчасно вносити плату за користування майном; після припинення договору негайно повернути річ у стані, у якому вона була отримана, із урахуванням нормального зносу, або в стані, обумовленому в договорі»¹⁵.

Правові *наслідки* невиконання (неналежного виконання) сторонами своїх обов'язків. Порушення наймодавцем своїх обов'язків тягне за собою виникнення певних прав у наймача, а саме: якщо наймодавець не передає наймачеві майно, наймач має право за своїм вибором або вимагати від наймодавця передання майна і відшкодування збитків, завданих затримкою, або відмовитись від договору найму і вимагати відшкодування завданих йому збитків; якщо наймодавець порушив обов'язок передати наймачеві річ у комплектації і у стані, що відповідають умовам договору найму та її призначенню, наймач може вимагати розірвання договору найму; якщо наймодавець порушив обов'язок попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, що йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача чи інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею, наймач вправі вимагати відшкодування завданої шкоди; у разі невиконання обов'язку проводити капітальний ремонт речі, що перешкоджає її використанню відповідно до призначення та умов договору, наймач має право або відремонтувати річ, зарахувавши вартість ремонту в рахунок плати за користування

¹⁵ Там само.

нею, або вимагати відшкодування вартості ремонту, або вимагати розірвання договору та відшкодування збитків¹⁶.

Порушення наймачем своїх обов'язків наділяє наймодавця такими правами: порушення обов'язку користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору дає право наймодавцю вимагати розірвання договору та відшкодування збитків; у разі невнесення плати за користування річчю протягом трьох місяців підряд наймодавець може відмовитись від договору та вимагати повернення речі; наймодавець може вимагати також розірвання договору, якщо: 1) наймач користується річчю всупереч договору або її призначенню; 2) наймач без дозволу наймодавця передав річ у користування іншій особі; 3) наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі; 4) наймач не приступив до проведення капітального ремонту, якщо на нього був покладений такий обов'язок; у разі неповернення речі наймачем після закінчення строку договору наймодавець може вимагати сплати неустойки в розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення.

За договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ч. 1 ст. 827 ЦК).

Найбільш близький договір позички до договору майнового найму, за яким майно також передається у тимчасове користування, але завжди відплатно. Тому до договору позички застосовуються загальні положення гл. 58 ЦК щодо майнового найму (оренди). Крім того, на відміну від договору майнового найму, предметом договору позички не можуть бути майнові права.

Юридична характеристика. Договір позички завжди є безоплатним. Сформульоване у законі визначення договору позички припускає можливість його укладення як у момент досягнення сторонами домовленості, так і при переданні майна однією зі сторін іншій. Тобто договір позички може бути як консенсуальним, так і реальним. На підставі досягнутої домовленості користувач зазвичай отримує право вимагати передання йому певної речі.

Незважаючи на те яким є договір (реальним чи консенсуальним), він є взаємним, (двосторонньо зобов'язуючим), тобто кожна зі сторін має взаємні обов'язки. Якщо договір позички є консенсуальним, обидві сторони мають рівнозначні обов'язки – передати річ у користування (для позичкодавця) та повернути її (для користувача). У випадку реальності договору позички, він також має взаємний характер,

¹⁶ Там само.

оскільки на позичкодавця покладається обов'язок відповідати за недоліки речі, переданої в позичку.

Істотною умовою договору позички є його предмет.

Предметом договору позички можуть бути індивідуально визначені, неспоживні речі, які є оборотоздатними. Строк користування предметом позички може розглядатися як істотна умова, якщо він погоджений сторонами. Договір позички може укладатися як на визначений, так і невизначений строк.

Строк дії договору може встановлюватися сторонами у договорі або, якщо цього не зроблено, визначатися відповідно до мети користування річчю (ст. 831 ЦК).

Сторони договору. Позичкодавцем може бути фізична або юридична особа (ч. 1 ст. 829 ЦК), яка є власником переданого у користування майна або особою, уповноваженою законом або власником майна передати його у позичку. Тобто інші, окрім власника, володільці майна повинні мати спеціальне повноваження на передання його у безоплатне користування. Це повноваження має ґрунтуватися на законі або на волевиявленні власника, як, наприклад, повноваження особи, яка здійснює управління майном (ч. 1 ст. 829 ЦК).

Форма договору позички визначається правилами ст. 828 ЦК. Договір позички речі побутового призначення між фізичними особами може укладатися усно. Договір позички між юридичними особами, а також між юридичною та фізичною особою укладається у письмовій формі.

Договір позички будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремої частини) укладається у письмовій формі, а якщо будівля, інша капітальна споруда (їх окрема частина) передається строком на три роки і більше – договір позички підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації.

Договір позички транспортного засобу (окрім наземних самохідних транспортних засобів), у якому хоча б однією стороною є фізична особа, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Права та обов'язки сторін. Обов'язки позичкодавця:

1) позичкодавець зобов'язаний негайно або у зазначений у договорі строк передати та забезпечити користування обумовленою у договорі річчю протягом усього строку дії договору (цей обов'язок покладається на позичкодавця за консенсуальним договором позички);

2) передаючи майно, позичкодавець зобов'язаний попередити користувача про особливі властивості та недоліки речі, що йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна користувача

або інших осіб чи призвести до пошкодження самої речі під час користування нею;

3) здійснювати капітальний ремонт, якщо інше не встановлено законом або договором (ст. 776 ЦК);

4) при заподіянні шкоди переданою у позичку річчю позичкодавець повинен нести відповідальність перед третіми особами, якщо буде встановлено, що це сталося внаслідок особливих властивостей або недоліків речі, про наявність яких користувач не знав і не міг знати. При цьому умова щодо звільнення позичкодавця від вказаної відповідальності є нікчемною;

5. Власником речі, яка передана у безоплатне користування, залишається позичкодавець, а отже на нього покладається ризик її випадкового знищення та пошкодження.

6. Позичкодавець зобов'язаний попередити користувача про всі права третіх осіб на річ (сервітут, право застави тощо). Передача речі у безоплатне користування не викликає припинення або зміни прав третіх осіб на цю річ.

Права позичкодавця:

1) залишаючись власником речі, позичкодавець може відчужувати річ, передану у користування. До того ж, користувач не отримує переважного права на купівлю речі, переданої йому в користування (ч. 2 ст. 832 ЦК)¹⁷;

2) позичкодавець має право вимагати розірвання договору, якщо у зв'язку з непередбаченими обставинами річ стала потрібна позичкодавцю, а також у випадках, коли користувач використовує річ не за її призначенням чи відповідно до мети, визначеної у договорі, або самочинно передав річ у користування іншій особі чи поводить з нею так, що її може бути знищено або пошкоджено (ч. 2 ст. 834 ЦК);

3) позичкодавець може вимагати повернення речі після закінчення договору у стані, в якому вона була одержана, з урахуванням нормального зносу, або у стані, що був обумовлений у договорі;

4) якщо договір позички укладено на невизначений строк, позичкодавець може у будь-який час вимагати розірвання договору, письмово попередивши про це користувача не менш як за один місяць, а у разі позички нерухомого майна – за три місяці, якщо інший строк попередження не встановлений законом чи договором.

Обов'язки користувача:

1) під час приймання речі користувач зобов'язаний перевірити її справність. У разі невиконання користувачем цього обов'язку річ

¹⁷ Там само.

вважається такою, що передана йому в належному стані;

2) отримавши майно у тимчасове безоплатне користування, користувач зобов'язаний користуватися ним відповідно до його призначення чи відповідно до мети, визначеної в договорі (зазвичай для побутових, благодійних і комерційних цілей). Якщо договором не встановлено цільове використання речі, користувач зобов'язаний використовувати її за призначенням, тобто так, як цю річ використовував позичкодавець, або так, як така річ зазвичай використовується;

3) за загальним правилом, користувач зобов'язаний використовувати річ особисто, якщо інше не встановлено договором. Майно може бути передане користувачем третій особі лише за згодою позичкодавця;

4) після закінчення строку договору користувач повинен повернути річ у такому стані, в якому вона була на момент її передання (ст. 833 ЦК), з урахуванням нормального зносу, або у стані, який було обумовлено в договорі;

5) у разі дострокового розірвання договору щодо речі, яка потребує особливого догляду або зберігання, користувач зобов'язаний попередити про це позичкодавця не менш ніж за сім днів до повернення речі.

Права користувача:

1) вимагати від позичкодавця передання йому речі у безоплатне користування;

2) вимагати від позичкодавця здійснення капітального ремонту речі;

3) під час дії договору здійснювати за згодою позичкодавця поліпшення речі, яка є предметом договору. У цьому випадку користувач має право на відшкодування вартості необхідних витрат, а якщо поліпшення можуть бути відокремлені від речі без її пошкодження, користувач має право на їх вилучення;

4) в односторонньому порядку відмовитися від договору позички та повернути річ у будь-який час до закінчення строку договору, що не впливатиме негативно на майнові інтереси позичкодавця¹⁸.

Правові наслідки невиконання (неналежного виконання) сторонами своїх обов'язків. Якщо користувач використовує річ не за її призначенням чи всупереч меті договору або самочинно передав річ у користування іншій особі, чи поводить з нею так, що вона може бути знищена або пошкоджена, позичкодавець має право вимагати розірвання договору та повернення речі.

¹⁸ Там само.

16.2. Питання для самостійного опрацювання теми
(надайте розгорнуту відповідь)

1. Розкрийте поняття та значення договору найму (оренди):

2. Які істотні умови договору найму?

3. Форма та зміст договору найму (оренди):

4. Правовий статус наймодавця:

5. Правовий статус наймача:

6. Підстави припинення договору найму:

7. Поняття та юридична характеристика договору позички:

8. Відмінність позички від найму (оренди):

9. Сторони договору позички. Права та обов'язки сторін за договором позички:

10. Порядок укладення та форма договору позички. Назвіть підстави розірвання договору позички:

16.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. Яким може бути договір позички:

- а) консенсуальним або реальним;
- б) реальним або умовним;
- в) консенсуальним або публічним;
- г) реальним або публічним.

2. Хто може бути сторонами договору позички:

- а) орендодавець і орендар;
- б) позичкодавець і наймач;
- в) позичкодавець і користувач;
- г) наймодавець і наймач.

3. Проста письмова форма укладення договору позички передбачена для:

- а) речей побутового призначення;
- б) між фізичною та юридичною особою, між юридичними особами;
- в) транспортного засобу;
- г) будівлі або іншої капітальної споруди строком понад один рік.

4. Договір позички транспортного засобу, в якому однією стороною є фізична особа може укладатися у:

- а) усній формі;
- б) простій письмовій формі;
- в) письмовій нотаріально посвідченій формі;
- г) письмовій формі та підлягає державній реєстрації.

5. Юридична особа, що здійснює підприємницьку зовнішньоекономічну діяльність, не може передавати речі у безоплатне користування:

- а) керівнику органу місцевого самоврядування;

- б) особі, яка є її засновником, учасником, керівником, членом її органу управління або контролю;
- в) юридичній особі та членам її органу або контролю;
- г) фізичній особі – приватному підприємцю.

6. У випадку якщо позичкодавець не виконує обов'язку передати річ у користування, друга сторона має право вимагати:

- а) сплати штрафу за неналежне виконання договору;
- б) розірвання договору та відшкодування завданих збитків;
- в) прискорити передачу речі згідно договору;
- г) сплати штрафу та відшкодування реальних збитків.

7. Чи буде припинено договір позички у випадку смерті фізичної особи, якій річ було передано в користування?

- а) припиняється в силу закону;
- б) припиняється, якщо інше не встановлено договором;
- в) не припиняється, в силу закону;
- г) не припиняється, оскільки права користувача переходять до його спадкоємців.

8. Кожна із сторін договору позички, укладеного на невизначений строк, може відмовитися від договору в будь-який час, письмово попередивши про це другу сторону за:

- а) один місяць;
- б) два місяці;
- в) три місяці;
- г) шість місяців.

9. Якщо річ за договором позички потребує особливого догляду або певного виду зберігання, користувач має обов'язок повідомити позичкодавця про відмову від договору не пізніше ніж за:

- а) десять днів до повернення речі;
- б) п'ятнадцять днів до повернення речі;
- в) три дні до повернення речі;
- г) сім днів до повернення речі.

10. У випадку самочинної передачі речі у користування іншій особі позичкодавець має право вимагати:

- а) сплати штрафу;
- б) розірвання договору і повернення речі;

- в) розірвання договору і відшкодування збитків;
- г) розірвання договору і сплати штрафу.

16.4. Практичні завдання до теми *(виконайте завдання у письмовому вигляді)*

Задача 1. Сизов та ПП Грибова 14 серпня уклали між собою договір позички торгівельно-офісної будівлі строком на 4 роки. В умовах цього договору зазначили, що позичкодавець має право достроково розірвати договір позички, якщо з непередбачуваних обставин майно стало йому потрібно для власних цілей. Через рік після укладення договору Сизов завчасно повідомив ПП Грибову про розірвання договору з вказаної підстави, однак остання добровільно звільнити приміщення не захотіла.

Сизов звернувся до суду з вимогою про розірвання договору. Як доказ необхідності приміщення для власних потреб Сизов надав виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань про те, що він 10 років зареєстрований як суб'єкт підприємницької діяльності. Інших доказів того, що він дійсно займається підприємницькою діяльністю, у зв'язку із здійсненням якої надане у позичку майно стало потрібне йому самому, Сизов не надав.

Як вирішити спір? Які обставини необхідно довести в суді для розірвання договору позички на підставі п. 1 ч. 2 ст. 834 ЦК України? Яке рішення винесе суд?

Задача 2. Стешенко уклав із Домбровським договір найму, умовами якого стала передача Домбровському гаражного приміщення у тимчасове користування строком на 2 роки. Домбровський використовував гараж в особистих цілях для утримання машини. Для забезпечення належного зберігання автомобіля в зимовий час, Домбровський напередодні зими здійснив утеплення гаража, а також замінив покриття з старої черепиці на даху гаража. Через півтора роки Стешенко продав свій будинок разом із гаражем Онацьку. Останній почав вимагати від Домбровського, щоб той негайно звільнив гараж. Домбровський відмовився виконувати таку вимогу, оскільки вважав, що строк дії договору ще не закінчився, і в свою чергу вимагав від Онацька як нового власника гаража відшкодування усіх витрат, понесених у зв'язку із ремонтом та покращенням гаража.

Як вирішити справу? Чи припиняється договір оренди в разі зміни власника речі? Чи повинен Онацько відшкодувати Домбровському його витрати на ремонт та покращення гаража?

Тема 17 ДОГОВОРИ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ

17.1. Методичні рекомендації

Послуги визначаються цивільним законодавством окремим видом об'єктів цивільних прав, які мають нематеріальний характер, що й є їх відрізненням від інших об'єктів цивільного права, таких як результати робіт, речей матеріального світу тощо. Так, послуги безпосередньо пов'язуються з особою виконавця такої послуги, а також здійснення останнім відповідної діяльності, до того ж, вони (послуги) не збігаються із конкретними діями виконавця, а існують окремо як нематеріальне благо.

Відтак, доходимо першого висновку, що послуга має існування лише під час її здійснення, що й відрізняє її від результатами робіт, що виконуються на підставі договірних відносин, адже/оскільки послуги, як вид об'єктів цивільних прав, не мають кінцевого результату, що має матеріальний вигляд (втілення).

Цивільні правовідносини, предметом яких є послуги, втілюються через відповідний вид цивільно-правового договору – договори про надання послуги, які, у свою чергу, поділяються, на підвиди у відповідності до характеру послуг та набуваються однойменною до послуги назви, наприклад: договір страхування, договір комісії, договір перевезення, договір доручення тощо. Цивільний кодекс України у своїх нормах Глави 63 закріплює лише деякі види договорів про надання послуг, однак, такий законодавчий перелік договорів не є вичерпним. До тих видів договорів про надання послуг, що не закріплені у Главі 63 Цивільного кодексу України окремою нормою, застосовуються норми, які передбачають загальних характер вимог та які розповсюджуються на усі види таких договорів.

Договори про надання послуг, в залежності від характеру діяльності суб'єкта цивільних правовідносин, можна поділити на наступні види договорів:

- про надання послуг фактичного характеру;
- про надання послуг юридичного характеру;
- про надання фінансових послуг;
- які мають змішаний характер надання послуг.

Деякі договори про надання послуг можуть мати публічний характер, до яких можна віднести наступні договори: про надання послуг зв'язку, про медичне обслуговування, про надання банківських послуг тощо. Публічний характер таких договорів передбачає надання послуг усім, хто звертатиметься до такого підприємства, установи чи організації на однакових умовах (крім випадків, зазначених чинним законодавством щодо надання таким особам пільг).

Договір надання послуг покладає зобов'язання на одну сторону – виконавця покладеного на нього другої сторони – замовника щодо надання послуги під час здійснення відповідної діяльності, що, наразі покладає на замовника зобов'язання сплати виконавцеві означену у договорі вартість послуги, якщо інше не встановлено самим договором про надання послуги.

Відповідно до юридичної характеристики договору про надання послуг, такий договір вважається укладеним з моменту, коли усі сторони дійшли узгодження у відповідній формі, а тому такий договір є консенсуальним. Враховуючи, що означений договір передбачає встановлення прав та обов'язків двох сторін, він є двостороннім. Також, однією з умов такого договору є ціна, у зв'язку з чим такий договір може бути відплатним та безвідплатним.

Отже, частиною 1 статті 903 Цивільного кодексу України встановлюється, що замовник зобов'язаний оплатити надану йому послугу в розмірі, у строки та в порядку, що встановлені договором. Ціна за договором про надання послуг поділяється на дві частини: плата за саму діяльність та відшкодування витрат.

Виходячи із означених сторін договору про надання послуг, суб'єктивним складом таких правовідносин виступають виконавець та замовник. Щодо суб'єктів договору про надання послуг законодавчих обмежень не встановлено, однак передбачені окремі випадки, у яких передбачається надання послуг лише особами, які мають відповідну ліцензію на здійснення певної діяльності, зокрема: надання медичних послуг, надання послуг зв'язку, надання послуг із охорони об'єктів тощо.

Також, у деяких випадках, в залежності від види надання послуги, можуть встановлюватись обмеження (вимоги) й до замовника, зокрема: надання медичних послуг у спеціалізованих медичних закладах надається лише особам, які звернулись у відповідності до профілю надання такої медичної допомоги; до вступу до закладів вищої освіти допускаються лише особи, які мають середню або середню-спеціальну освіту та виконали вимоги вступної кампанії.

До форми договору про надання послуг застосовуються загальні вимоги, щодо передбачені для правочинів та договорів, окрім тих послуг, до яких цивільним законодавством встановлена вимога щодо письмової форми договору або інші спеціальні правила.

Як і усі види цивільно-правових договорів, договір про надання послуг має істотні умови. Так, предметом у такому договорі є здійснення вказаних у такому договорі дій чи певної діяльності виконавцем, тобто корисність від такої діяльності останнім. До того ж, важливою є також якість наданої такої послуги. Обов'язкові вимоги щодо якості результату наданих послуг може встановлюватись чинним законодавством або іншими нормативно-правовими актами, а також самим договором. У зв'язку з чим, гарантії щодо такої якості поділяються на договірні (щодо яких сторони дійшли згоди) та встановлені законодавством.

Договір про надання послуг передбачає, що таку послугу виконавець буде здійснювати особисто. Однак передбачається можливість виконання такого договору третіми особами, при чому повна відповідальність за виконання такої послуги покладається на самого виконавця.

Строк, як одна з умов договору про надання послуг, встановлюється сторонами під час укладення такого договору, якщо чинним законодавством не передбачені інші строки.

У випадках, коли мова йде про відплатний вид договору про надання послуг, істотною умовою у такому випадку виступають встановлена вартість послуги, порядок її сплати та встановлені на це строки.

Зміст за договором про надання послуг складають суб'єктивні права та обов'язки сторін за договором. Так, до обов'язку виконавця належить виконання обумовленої послуги належної якості, який у свою чергу має право на залучення до виконання третіх осіб, не втрачаючи при цьому особисту відповідальність за виконання договору про надання такої послуги.

У свою чергу до обов'язків замовника належить вчасна сплата, у випадку складення відплатного договору про надання послуг, за виконану виконавцем послугу, а у випадку безоплатного договору – відшкодування фактичних витрат для виконання такої послуги.

Ризик невиконання договору про надання послуг з причин, що не залежать від вини виконавця, покладається на замовника. У разі неможливості виконати відплатний договір про надання послуг, що виникла не з вини виконавця, замовник зобов'язаний виплатити

виконавцеві розумну плату, розмір якої залежить від понесених витрат і дій, які були здійснені виконавцем.

У випадку неможливості виконати договір про надання послуг на безоплатній основі пов'язана з виною замовника або через непереборну силу, замовник має відшкодувати виконавцю фактичні витрати, які є необхідними для виконання такого договору.

У випадку порушення умов договору про надання послуг, відповідальність сторін договору встановлюється законом або означена безпосередньо у договорі, а також залежить від того, договір є безоплатним чи відплатним. Також, цивільним законодавством встановлені умови з відшкодування завданих збитків з огляду на особу виконавця, а саме мова йде про наявність чи відсутність вини виконавця. Отже, якщо виконавцем виступає суб'єкт підприємницької діяльності, збитки відшкодовуються незалежно від наявності вини виконавця, окрім випадку непереборної сили, внаслідок якої виконавець може бути звільненим від юридичної відповідальності, якщо інше не було зазначено у договорі. Однак, коли виконавець є не суб'єктом підприємницької діяльності, то збитки повинні бути відшкодовані у повному обсязі лише за наявності вини такого виконавця, якщо інше не вказано у договорі про надання послуг.

Цивільний кодекс України передбачає також інший порядок відшкодування збитків, а саме, частиною 2 статті 906 зазначається, що збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг, підлягають відшкодуванню виконавцем у розмірі, що не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Розірвання договору про надання послуг здійснюється за загальним правилом розірвання цивільно-правових договорів та може бути розірваним за погодженням обох сторін такого договору.

Однак, цивільним законодавством України передбачається й інший порядок розірвання договору про надання послуг, а саме розірвання договору шляхом відмови однієї зі сторін такого договору, що передбачено статтею 907 Цивільного кодексу України. У зв'язку з чим підстави такої відмови, а також порядок розірвання залежать від конкретних особливостей договору про надання послуг і встановлено або законодавством, або безпосередньо сторонами договору.

17.2. Питання для самостійного опрацювання теми
(надайте розгорнуту відповідь)

1. Що входить до істотних умов договору про надання послуг?

2. Які вимоги встановлено для сторін договору про надання послуг?

3. Які існують особливості відповідальності виконавців, які займаються підприємницькою діяльністю, за договором надання послуг?

4. Які права пасажирів за договором перевезення передбачено чинним законодавством України?

5. Яке значення має вина виконавця за невиконання умов договору про надання послуг?

6. Які умови належать до істотних умов договору про надання послуг?

7. Залежно від характеру діяльності суб'єкта цивільних правовідносин, на які види поділяються договори про надання послуг?

8. Який передбачено порядок розірвання договору про надання послуг згідно з чинним законодавством?

9. Із чого складається зміст договору про надання послуг?

10. У яких випадках передбачено відшкодування збитків сторонами договору про надання послуг?

17.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. Договір, відповідно до якого підприємець зобов'язується виконувати певну роботу або надавати послуги усім, хто звертатиметься до нього, є:

- а) публічним;
- б) договором приєднання;
- в) попереднім;
- г) одностороннім.

2. У разі неможливості виконати договір за відсутності вини виконавця, останній:

- а) має право отримати розумну плату;
- б) має право на оплату фактичних витрат;
- в) не має права на оплату;
- г) має право на отримання оплати у повному обсязі.

3. Оберіть правильне твердження щодо покладення виконання виконавцем на іншу особу у рамках договору про надання послуг:

- а) виконавець не має права перекладати виконання умов договору на третіх осіб;
- б) за виконавцем залишається відповідальність перед замовником за порушення умов договору;
- в) виконавець не несе відповідальність у повному обсязі перед замовником за порушення умов договору;
- г) виконавець нестиме відповідальність у разі умисного порушення зобов'язання третіми особами.

4. Який із наведених видів договорів належить до договорів про надання послуг?

- а) договір ренти;
- б) договір довічного утримання;
- в) договір побутового підряду;
- г) договір комісії.

5. Яка форма договору передбачена для перевезення вантажу?

- а) письмова нотаріально посвідчена;
- б) усна форма;
- в) письмова форма;
- г) усна форма, якщо інше не встановлено законом.

6. Що з переліченого є характерним для ознак договору про надання послуг?

- а) договір про надання послуг односторонній;
- б) договір про надання послуг встановлює зобов'язання перед виконавцем щодо вчинення певних дій або здійснення діяльності;
- в) суб'єктом договору про надання послуг є лише суб'єкт підприємницької діяльності;
- г) договір про надання послуг лише відплатний.

7. Який строк позовної давності для правовідносин в межах договору перевезення вантажу передбачено на сьогодні?

- а) п'ять місяців;
- б) два місяці;
- в) три роки;
- г) один рік.

8. Оберіть із наведених варіантів відповіді назву договору, відповідно до якого одна сторона зобов'язується зберігати річ, передану їй іншою стороною та повернути її останній схоронності:

- а) договір страхування;
- б) договір охорони;
- в) договір зберігання;
- г) договір оренди.

9. Яке з наведених понять відповідає визначенню, що договір, за яким товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому покладавцем, і повернути цей товар у схоронності?

- а) договір зберігання;
- б) договір надання послуг;
- в) договір доручення;
- г) договір складського зберігання.

10. До якого з видів договорів належить договір перевезення транспортним засобом загального користування?

- а) публічним;
- б) безвідплатним;
- в) консенсуальним;
- г) попереднім.

17.4. Практичні завдання до теми
(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Гр. Нікіфоров, збираючись у відрядження, звернувся до товариша гр. Барінова щодо передання останньому на зберігання мотоцикла. Гр. Барінов зберігати у себе в гаражі мотоцикл погодився, після чого мотоцикл було поставлено до означеного гаражу. Однак, коли гр. Нікіфоров повернувся з відрядження та звернувся до гр. Барінова щодо повернення мотоцикла. Гр. Барінов, зі свого боку, попередив, що поверне мотоцикл після сплати гр. Нікіфоровим коштів за зберігання мотоцикла. Гр. Нікіфоров сплачувати кошти відмовився та вказав про намір подавати позов до суду.

Надайте правову оцінку ситуації.

Задача 2. Гр. Маковецька після робочого дня залишила свій автомобіль на платній стоянці, за що сплатила 30 грн за добу, після чого охоронець автостоянки зареєстрував автомобіль у журналі реєстрації. Вранці наступного дня гр. Маковецька прийшла за своїм автомобілем, однак помітила розбите скло її автомобіля та проколоті колеса. Гр. Маковецька заявила вимогу директору автостоянки гр. Дідусенку про відшкодування завданої шкоди. Директор Дідусенко відшкодувати відмовився посилаючись на те, що автостоянка не несе відповідальності за стан майна, що на ній знаходиться.

Проаналізуйте ситуацію.

Тема 18. ДОГОВІР ПІДРЯДУ

18.1. Методичні рекомендації

Договір підряду має широкий спектр свого застосування у цивільно-правових відносинах, адже такий договір складається в усіх випадках, які мають відношення до виконання робіт та окремо від них результату.

Однією з найпоширеніших сфер застосування договорів підряду є сфера будівництва. Сфера дії такого договору може охоплювати як безпосередньо будівельні роботи, так і опосередковані до них, зокрема, монтажні, проектні, ремонтні тощо. Це може стосуватись як замовлень підприємств щодо виконання великих проектних робіт, так і задовольняти запити громадян під час будівництва будівель, ремонту приміщень, створення художніх витворів та інші.

Поняття, підстави та загальні вимоги до сфери дії договору підряду передбачені § 2 Глави 61 Цивільного кодексу України.

Статтею 837 Цивільного кодексу України передбачено, що одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Такий договір може бути укладений на обробку, ремонт, виготовлення, переробку речей або щодо виконання інших робіт, що передбачають передачу результатів такої роботи замовнику¹⁹.

Договори підряду, відповідно до норм Цивільного кодексу України, можна поділити на такі види: побутовий підряд, будівельний підряд, підряд на проектні та пошукові роботи.

Сторонами договору підряду є замовник та підрядник, де замовник замовляє виконання відповідного виду роботи та зобов'язується у подальшому прийняти та сплатити за результат, а підрядник зобов'язується виконати обумовлену у договорі роботу. У випадках, коли таким договором передбачена наявність стороною споживача, то до таких правовідносин, окрім цивільного законодавства, застосовується Закон України «Про захист прав споживачів».

Цивільним кодексом України передбачено певні обмеження до

¹⁹ Цивільний кодекс України.

виконання підрядниками окремих видів робіт, для яких останній зобов'язаний мати ліцензію або спеціальний дозвіл, зокрема: діяльність у сфері освіти, банківська діяльність, будівельна діяльність, перевезення пасажирів, перевезення вантажу та ін.

Чинним законодавством України надано право підряднику виконання роботи особисто або залучення до виконання третіх осіб. Такі особи, у разі передоручення їм ланки роботи підрядником називаються субпідрядниками. Таке залучення субпідрядників можливо за умови, що за договором підряду не передано особисте виконання роботи підрядником.

Підрядник, який для виконання робіт залучає субпідрядників називається генеральним підрядником, і на нього покладаються обов'язки з виконання визначених основним договором підряду зобов'язань. За таким передорученням законодавством не обмежується визначення частини передорученої роботи, а тому генеральний підрядник може передати субпідрядникам об'єм роботи у повному обсязі із залишенням за собою функцій з контролю та організації виконання такої роботи, а також відповідає перед замовником у разі порушення зобов'язань субпідрядником, а перед самим субпідрядником взятих на себе зобов'язань.

Оформлення субпідрядників до виконання робіт закріплюється окремим документом – субпідрядним договором, що є підвидом договору підряду, тому на нього розповсюджуються вимоги, що існують для договору підряду.

Часом укладання договору підряду є момент досягнення узгодженості сторонами умов договору, у зв'язку з чим Цивільний кодекс України не встановлює спеціальних форм договору підряду, а тому на нього розповсюджуються загальні вимоги про форму правочинів. Договори підряду, що укладаються між юридичними особами, а також між юридичною та фізичною особою, укладаються лише у письмово.

Предметом договору підряду може виступати робота, під час виконання якої створюється результат, що набуває матеріалізованої форми та в подальшому передається замовнику.

Обов'язковою характеристикою предмету договору підряду, що відмежовує таких договір від інших видів договорів – це об'єднаність самої роботи та її результатів.

Відповідно до умов договору підряду, за виконану роботу підрядним має право одержати винагороду, однак таке право у нього виникає після виконання такої роботи та здачі її замовникові.

Окрім умови про роботу, до істотних умов відносять ціну та строк виконання умов договору підряду.

Строки виконання договору підряду врегульовані частиною 2 статті 846 Цивільного кодексу України, а саме: підрядник зобов'язаний виконати роботу, а замовник має право вимагати такого виконання у розумні строки, якщо конкретні строки не встановлено у самому договорі підряду.²⁰

До термінів та строків, що можуть бути зазначені у договорі підряду, відносяться термін початку робіт, термін закінчення роботи, а також можуть включатись проміжні строки, тобто такі, під час яких виконавець повинен виконати певну ланку роботи або її частину.

Ціна договору підряду включає у себе й витрати підрядника, які безпосередньо пов'язані з виконанням роботи та оплата за виконану останнім роботу. Інші витрати, якщо вони не передбачались договором підряду, відшкодовуються замовником.

Однією з особливостей договору підряду є виконання роботи на свій ризик, тобто можливе несення несприятливих наслідків, що можуть виникнути та за які не відповідають ані сторони договору, ані інші особи.

Такі ризики можна поділити на два види:

- 1) випадкове знищення або пошкодження матеріалу до настання строку здачі підрядником роботи, що визначена договором;
- 2) випадкове знищення або пошкодження матеріалу після настання строку здачі підрядником роботи, визначеної договором.

Замовник може забезпечити підрядника матеріалами у випадках, передбачених законом чи договором. До того ж, підрядник, приймаючи матеріали, має їх оглянути та оцінити їх придатність для використання під час виконання роботи. У випадку виявлення неякісного матеріалу, підрядник повинен своєчасно повідомити про це замовника, в іншому випадку він втрачає своє право на відмову від договору підряду та подальшого відшкодування збитків.

За невиконання або неналежне виконання роботи, що спричинене недоліками матеріалу, несе відповідальність підрядник, якщо не доведе, що такі недоліки не могли бути виявленими під час приймання матеріалу.

До обов'язків підрядника під час виконання роботи за договором підряду, дотримання строків, передбачених у такому договорі, а також забезпечення належної якості виконаної роботи.

За невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань

²⁰ Цивільний кодекс України.

підрядником або замовником настає цивільно-правова відповідальність.

Наразі, частина 2 ст. 850 Цивільного кодексу України, у випадку порушення замовником договірних зобов'язань покладає на нього обов'язок сплати підряднику винагороди у повному обсязі²¹.

Однак, у разі, коли підрядник недотримався обумовлених договором підряду умов, що у подальшому погіршило роботу, а також у разі допущення ним інших недоліків у роботі, замовник, у свою чергу, має право на наступні вимоги до підрядника: розірвання такого договору та відшкодування збитків; безоплатне усунення підрядником недоліків у розумні строки; усунення таких недоліків їх за власний рахунок із правом на відшкодування таких витрат або відповідного зменшення оплати за роботу, якщо інше не встановлено договором підряду.

Питання цивільно-правової відповідальності підрядника за неналежну якість виконаної роботи врегульовано статтею 858 Цивільного кодексу України, відповідно до якої за замовником залишається право висунути підряднику альтернативні вимоги за його вибором, що можливо реалізувати лише у разі встановлення такого права договором підряду.

18.2. Питання для самостійного опрацювання теми *(надайте розгорнуту відповідь)*

1. У разі прострочення виконання умов договору підряду замовником, які наслідки передбачено?

2. Яким чином захищено законодавством права замовника в межах договору підряду у разі порушення такого договору підрядником?

²¹ Цивільний кодекс України.

3. Які строки встановлено для пред'явлення позовної заяви щодо виявлених замовником недоліків у роботі підрядника до суду?

4. Які істотні умови передбачено для договору підряду?

5. Які права замовника закріплено за договором підряду?

6. Які строки встановлено для пред'явлення позовної заяви замовником щодо недоліків побутового підряду?

7. Які умови є істотними для договору будівельного підряду?

8. Яка форма договору підряду передбачена для проведення проектних та пошукових робіт?

9. Який строк встановлено для пред'явлення позовної заяви до суду щодо виявлені недоліки будівельного підряду?

10. За ким залишається обов'язок щодо організації відповідних умов робіт та прийняття їх після виконання відповідно до договору будівельного підряду?

18.3. Тестові завдання до теми *(оберіть правильну відповідь)*

1. Надайте юридичну характеристику договору підряду:

- а) односторонній, відплатний;
- б) відплатний, публічний, двосторонній;
- в) відплатний, взаємний, консенсуальний;
- г) відплатний, взаємний, реальний.

2. За якою стороною в межах договору підряду визначена юридична відповідальність за неналежну організацію зберігання майна, яке було передано замовником?

- а) замовник несе відповідальність солідарно з підрядником;
- б) підрядник несе відповідальність, якщо це прямо зазначено у договорі;
- в) відповідальність несе та сторона, що зазначена у договорі;
- г) відповідальність несе підрядник, оскільки/адже це передбачено цивільним законодавством.

3. Який обов'язок замовника в межах договору підряду закріплений Цивільним кодексом України?

- а) прийняти роботу;
- б) оплатити роботу;
- в) оплатити матеріали, якщо це передбачено договором;
- г) усі відповіді правильні.

4. У випадку неналежної якості матеріалу для виконання роботи в рамках договору підряду, хто нестиме юридичну відповідальність?

- а) замовник;
- б) замовник та підрядник солідарно;
- в) підрядник;
- г) виробник.

5. Яким чином реалізуються залишки матеріалу, наданого замовником після виконання роботи за договором підряду?

- а) залишки знищуються, якщо інше не передбачено договором;
- б) залишки можуть бути реалізовані підрядником на власний розсуд;

- в) залишки залишаються у підрядника;
- г) залишки надаються замовнику.

6. У випадку уповільнення виконання роботи підрядником, що може стати наслідком невиконання роботи в обумовлений строк, які права має замовник?

- а) замовник має право вимагати сплати підрядником неустойки;
- б) замовник має право вимагати від підрядника прискорити виконання роботи;
- в) замовник має право вимагати повернення підрядником частини сплаченої оплати роботи та відшкодування завданих збитків;
- г) замовник має право вимагати від підрядника відшкодувати збитки та відмовитись від договору.

7. У яких випадках підрядник має право на вимогу до замовника сплати йому авансу? У якому розмірі?

- а) прямо зазначені у законі;
- б) у випадках, погоджених із замовником після здачі певної ланки роботи;
- в) у випадках, закріплених договором;
- г) немає правильної відповіді.

8. Які права закріплено за споживачем у разі виявлення недоліків в межах договору побутового підряду?

- а) споживач має право вимагати усунення недоліків та відшкодування збитків;
- б) споживач має право на безоплатне усунення виявлених недоліків;
- в) споживач має право на дострокове розірвання договору з подальшим відшкодуванням збитків;
- г) споживач має право вимагати зменшення ціни роботи.

9. Яким судом розглядаються спірні правовідносини, що виникли у результаті дії договору побутового замовлення?

- а) територіальна підсудність законодавчо не визначена;
- б) судом відповідно до місця проживання виконавця;
- в) судом відповідно до місця проживання замовника;
- г) судом за місцем виконання робіт.

10. Надайте юридичну характеристику договору будівельного підряду:

- а) договір відплатний, публічний, взаємний;
- б) договір відплатний, реальний, взаємний;
- в) договір відплатний, односторонній, консенсуальний;
- г) договір відплатний, взаємний, консенсуальний.

18.4. Практичні завдання до теми
(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Гр. Ліпецька 11 квітня замовила в ательє «Світанок» весільну сукню, термін виготовлення якої було погоджено на 14 липня. Вартість пошиття сукні оголошено у 10 000 грн. Перша примірка сукні була призначена на 25 червня. Гр. Ліпецька прийшла до ательє 25 червня для примірки, однак адміністратором ательє їй повідомили, що закрійник не виконав роботу у необхідному обсязі через перебування на лікарняному, а інших закрійників в ательє «Світанок» немає. Гр. Ліпецька звернулась до майстра в іншому ательє, який за свою роботу вимагав 11 000 грн. Гр. Ліпецька звернулась до директора ательє «Світанок» з вимогою про відшкодування різниці між вартістю роботи їхнього майстра та майстра з іншого ательє. Директор ательє «Світанок» відмовила у задоволенні вимоги гр. Ліпецької обґрунтовуючи відмову тим, що закрійник 27 червня приступив до роботи, вийшовши з лікарняного, а тому мав можливість виконати роботу вчасно.

Вирішіть ситуацію.

Задача 2. Між ТОВ «Альянс» та гр. Іващенко та Литвишко 1 червня укладено договір підряду, відповідно до якого підрядники повинні провести ремонтні роботи кабінетного приміщення директора ТОВ «Альянс» з матеріалів, які надані замовником. Згідно договору підряду, термін здачі роботи – 2 липня. Вже 1 липня ремонт у кабінеті директора ТОВ «Альянс» підрядниками був завершений, однак в ніч з 1 на 2 липня у приміщенні офісу ТОВ «Альянс» виникла пожежа, через що було неможливим встановити стан та якісь виконаної роботи. Однак, у зв'язку з тим, що гр. Іващенко та Литвишко обумовлену договором роботу виконали вчасно, останні звернулись до директора ТОВ «Альянс» з вимогою про сплату роботи, а також відшкодування їх обладнання, яким вони працювали під час виконання роботи, і який було пошкоджено пожежею. Директор ТОВ «Альянс» відмовив підрядникам у сплаті їх роботи, так як здача ними та приймання представниками ТОВ «Альянс» роботи не відбулась.

Чи обґрунтовані вимоги підрядників? Яким чином підлягає вирішенню ситуація?

Тема 19 НЕДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

19.1. Методичні рекомендації

Одним із видів зобов'язань у цивільному праві виділяють недоговірні зобов'язання, які пов'язані із недотриманням прав та обов'язків суб'єктів цивільних правовідносин. Підстави, ознаки та порядок врегулювання визначені у підрозділі 2 Розділу III книги 5 Цивільного кодексу України.

Цивільним кодексом України недоговірні зобов'язання класифіковані наступним чином:

- публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу;
- публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу;
- вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення;
- рятування життя та здоров'я фізичної особи;
- рятування майна фізичної або юридичної особи;
- створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи;
- набуття, збереження майна без достатньої правової підстави;
- відшкодування шкоди.

Останній зазначений вид недоговірних зобов'язань – відшкодування шкоди – є найбільш широкою категорією недоговірного характеру. Так, норми Цивільного кодексу України виділяють низку підстав для відшкодування завданої шкоди, а саме:

- відшкодування шкоди у разі її правомірного заподіяння;
- відшкодування фізичною або юридичною особою шкоди, завданої їх працівником чи іншою посадовою особою;
- відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, АР Крим та органами місцевого самоврядування;
- відшкодування шкоди, завданої незаконними діями чи бездіяльністю органу дізнання, досудового розслідування, прокуратури або суду;
- відшкодування шкоди, завданої малолітньою або неповнолітньою особою;
- відшкодування шкоди, завданої недієздатною, обмежено дієздатною особою, а також особою, яка не усвідомлювала значення

своїх дій та/або не могла керувати ними;

- відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки;
- відшкодування ядерної шкоди;
- відшкодування шкоди завданої спільно кількома особами;
- відшкодування шкоди особою, яка застрахувала свою цивільну

відповідальність;

– відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

– відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я малолітньої або неповнолітньої особи;

– відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого;

– відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт, послуг;

– відшкодування шкоди, завданої військовослужбовцями²².

Отже, слід визначити, що недоговірні зобов'язання із відшкодування шкоди є такими зобов'язаннями, відповідно до яких потерпілий (кредитор) має право на вимогу до заподіювача (боржника) відшкодування шкоди, завданої внаслідок протиправних дій останнього шляхом відшкодування збитків, надання майна у натурі або відшкодування моральної шкоди, тобто наявна компенсаторно-відновлювальна функція.

Так, дії заподіювача, спрямовані на забезпечення відновлення порушених прав виступають предметом недоговірних зобов'язань із відшкодування шкоди.

У таких недоговірних зобов'язаннях застосовується поняття делікту – що визначає протиправну (незаконну) поведінку, якою завдано шкоди особі, суспільству чи державі і є підставою для настання юридичної відповідальності у заподіювача.

Так, для настання деліктної відповідальності як наслідку у цивільно-правових відносинах необхідні такі умови:

- наявність завданою шкоди;
- протиправність дій заподіювача, що стали причиною настання шкоди;
- причинно-наслідковий зв'язок між шкодою та діями заподіювача;
- вина заподіювача (зазначена умова може бути не обов'язковою в окремих випадках, визначених цивільним законодавством).

Що стосується публічної обіцянки винагороди, то в такому недоговірному зобов'язанні відсутня протиправність дій, і визначається як правочин, відповідно до якого одна сторона зобов'язується надати

²² Цивільний кодекс України.

матеріальну винагороду особі, яка виконає умови зазначеного результату. Зазначений вид зобов'язання є одностороннім, та поділяється на види у залежності від наявності результату конкурсу або без проведення такого конкурсу. Необхідною умовою до такого види недоговірних зобов'язань є публічність, яка реалізовується шляхом висвітлення у просторах інтернету або засобах масової інформації, або іншим чином, що має суспільний публічний характер без визначення конкретного кола осіб.

Також, обов'язково у такому оголошенні повинні бути визначені дії, які необхідно виконати, повинна міститись інформація про особу, яка надає оголошення, термін, місце виконання або надання результату, а також визначення розміру винагороди. У випадку, якщо така винагорода не має майнового характеру, то відсутні підстави для настання таких цивільно-правових відносин.

У разі виконання особою завдання, що було зазначено в оголошенні, за тією особою, яка надала публічну обіцянку винагороди, залишається обов'язок із виконання своєї частини зобов'язання, а саме виплата такої винагороди.

Також, особа, яка публічно оголосила винагороду за виконання завдання, має право на оголошення про припинення такого завдання, що тягне за собою наслідки відшкодування витрат на підготовку до виконання завдання особі, яка їх понесла.

До недоговірних зобов'язань належать і такі, що виникли внаслідок рятунку життя та здоров'я фізичної особи шляхом правомірних дій особи (рятувальника) щодо відвернення загрози життю та здоров'ю особи, а також передбачає відшкодування такої шкоди державою рятувальнику.

Сторонами зобов'язання щодо рятунку життя, здоров'я фізичної особи або їх майна, виступають:

- особи, які вчинили рятувальні дії (рятувальник);
- особа, життя, здоров'я та/або майно якої врятовано;
- особа, на яку покладено обов'язок із відшкодування шкоди (держава або володілець майна).

Для виникнення таких недоговірних зобов'язань, необхідні такі умови:

- 1) реальна загрози життю та здоров'ю особи;
- 2) відсутність обов'язку в особи на рятувальні дії щодо інших осіб;
- 3) мета вчинення дій – рятування життя та здоров'я особи;
- 4) настання негативних наслідків у рятувальника через вчинені ним рятувальні дії;
- 5) причинно-наслідковий зв'язок між діями та шкодою.

19.2. Питання для самостійного опрацювання теми
(надайте розгорнуту відповідь)

1. Які існують види недоговірних зобов'язань?

2. Які функції виконують зобов'язання щодо з відшкодування шкоди?

3. За яких умов настає цивільно-правова відповідальність?

4. Результатом чого є недоговірні зобов'язання?

5. Відповідно до цивільного законодавства, хто є боржником у деліктному зобов'язанні?

6. Які відмінності між майновою та особистою немайновою шкодою?

7. Які підстави відшкодування немайнової (моральної) шкоди, незалежно від наявності вини особи, яка її завдала?

8. З якого віку настає повна деліктоздатність особи?

9. Хто є суб'єктом відшкодування шкоди у разі її заподіяння джерелом підвищеної небезпеки?

10. У разі ліквідації юридичної особи який саме порядок відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я чи смертю, передбачено законодавством?

19.3. Тестові завдання до теми *(оберіть правильну відповідь)*

1. Що таке деліктне зобов'язання?

а) зобов'язання, що має місце внаслідок протиправних дій, заподіяння шкоди особі;

б) зобов'язання, що має місце внаслідок заподіяння шкоди особі, із якою заподіювач не перебуває у договірних правовідносинах, а також незалежно від таких правовідносин;

в) зобов'язання, що має місце внаслідок заподіяння шкоди особі, із якою заподіювач перебуває у договірних правовідносинах;

г) зобов'язання, що має місце внаслідок протиправних дій,

заподіяння шкоди однією офіційною особою іншій офіційній особі, із якою заподіювач не перебуває у договірних відносинах, або незалежно від таких договірних відносин.

2. Умисел у деліктних зобов'язаннях го:

- а) звільняє заподіювача від відшкодування завданої шкоди;
- б) не звільняє заподіювача від відшкодування завданої шкоди;
- в) є підставою для збільшення розміру відшкодування шкоди;
- г) враховується в окремих випадках.

3. Яким чином відшкодовується шкода, що завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особи внаслідок непереборної сили?

- а) порядок відшкодування встановлений законодавством;
- б) відшкодування такої шкоди законодавчо не передбачене;
- в) відшкодування передбачено лише за наявністю вини заподіювача;

4. У яких випадках особиста немайна (моральна) шкода відшкодовується незалежно від наявності вини органу державної влади, АР Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, що її завдала?

- а) у випадках, встановлених цивільним законодавством;
- б) у випадках, якщо шкода завдана особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відписки про невиїзд, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт;
- в) у випадках, якщо така шкода завдана несправедливістю;
- г) у випадках, якщо така шкода завдана каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, або смертю особи.

5. Яким чином відшкодовується шкода, завдана незаконними діями органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудового розслідування, прокуратури чи суду?

- а) повертається майно, яке було конфісковане або звернено у дохід держави судом, на яке накладено арешт або вилучене органом, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудового розслідування чи прокуратури;

- б) відшкодовуються доходи, які особа втратила внаслідок протиправних дій;
- в) відшкодовується особиста немайна (моральна) шкода;
- г) відшкодовуються кошти, стягнуті з особи у вигляді штрафу, на виконання

6. Яким чином відшкодовується шкода, що була завдана особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та не могла керувати ними в момент її заподіяння?

- а) така шкода не відшкодовується;
- б) шкода відшкодовується особою, яка здійснює нагляд за такою особою (батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники, відповідні заклади);
- в) шкода відшкодовується за підстав, зазначених у законодавстві;
- г) шкода відшкодовується особою.

7. Як відшкодовується шкода, завдана неповнолітньою особою?

- а) шкода відшкодовується у загальному порядку;
- б) шкода відшкодовується неповнолітньою особою самотійно;
- в) шкода відшкодовується солідарно;
- г) шкода відшкодовується субсидіарно.

8. У яких випадках виникає право на відшкодування шкоди, яка завдана особі незаконними діями органу дізнання, досудового розслідування, прокуратури або суду?

- а) якщо кримінальне провадження закрито на підставі внесення змін до чинного законодавства про кримінальну відповідальність;
- б) якщо кримінальне провадження закрито на підставі законодавчого акта про амністію;
- в) якщо судом винесене виправдальний вирок або скасовано обвинувальний вирок суду, закрито кримінальне провадження органом досудового розслідування або прокуратури, а також у випадку закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення;
- г) у випадках, коли за результатами проведених оперативно-розшукових заходів протягом шести місяців не було прийнято рішення про початок кримінального провадження або таке рішення було скасовано.

9. На кого покладається обов'язок із відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки?

- а) на особу, яка незаконно заволоділа транспортним засобом або іншим об'єктом;
- б) на особу, яка має правові підстави володіння транспортним засобом, іншим об'єктом використання, зберігання якого утворює підвищену небезпеку;
- в) на особу, якою завдано шкоди джерелом підвищеної небезпеки;
- г) на особу, яка є власником такого джерела підвищеної небезпеки.

10. Відповідно до чого визначається розмір відшкодування шкоди у випадках завдання каліцтва або іншого ушкодження здоров'я особи, яка в момент завдання такої шкоди не працювала?

- а) неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- б) прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- в) мінімальної заробітної плати;
- г) рівня інфляції.

19.4. Практичні завдання до теми

(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Громадянин, якому 15 років, вирішив викопати тую біля будівлі Дніпровської міської ради. Однак, коли він ніс її містом, його зупинено екіпажем поліції. Під час надання пояснень поліцейським, гр. Волков пояснив, що мав намір посадити викопану ним тую біля інтернату, вихованцем якої він є. Працівники Дніпровської міської ради заявили, що через порушення рослинної композиції біля головного входу до будівлі міської ради, чим створено майнової шкоди на 2 000 грн та моральної шкоди на 5 000 грн. Вимоги із відшкодування шкоди вони висунули керівництву інтернату, у іншому випадку буде підготовлена та подана позовна заява до суду.

Чи зобов'язана адміністрація інтернату нести юридичну відповідальність? Яке рішення обере суд у разі розгляду цивільної справи у судовому порядку?

Задача 2. Відносно гр. Клименко 05.07.2018 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені відомості за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, а саме – крадіжку. Цього ж дня гр. Клименко затримано та обрано запобіжний захід – тримання під вартою. 28.07.2021 року ухвалою суду запобіжний захід – тримання під вартою змінено за запобіжний захід – домашній арешт строком на 60 днів. Однак 15.11.2021 року судом винесено судове рішення, яким кримінальне провадження закрито за відсутністю складу злочину.

Чи має право гр. Клименко на відшкодування шкоди, завданої їй діями органами досудового розслідування, прокуратури та суду?

Тема 20. СПАДКОВЕ ПРАВО

20.1. Методичні рекомендації

Однією з центральних підгалузей національного цивільного права є спадкове право, що включає в себе сукупність встановлених чинним законодавством правових норм, які регулюють порядок та умови переходу майна, майнових прав та обов'язків померлої особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців).

Спадкові правовідносини стосуються кожної особи, оскільки майже кожна особа має певне майно, майнові права та/або обов'язки, що є підставою після її смерті бути спадкодавцем, а у деяких осіб до того ж наступають підстави набути права на таке майно, тобто бути спадкоємцем.

Відповідно до визначення, предметом спадкового права виступають ті суспільні правовідносини, що виникають за настання такого юридичного факту, як смерть особи (або оголошення її судом померлою), а також наявність у такої особи майнових прав та/або обов'язків.

Суб'єктами спадкових правовідносин є спадкодавці та спадкоємці.

Отже, спадкоємцями є особи, які набуваються право на отримання спадщини. Ними можуть бути живі на час відкриття спадщини фізичні особи, а також ті особи, які зачаті за життя спадкодавця, а народились вже після моменту відкриття спадщини. Також, спадкоємцями можуть бути юридичні особи, держава та територіальні громади.

Однак, законодавством визначений перелік осіб, які не можуть бути спадкоємцями, а саме:

1) особи, які вчинили протиправні дії чи замах на такі дії з метою позбавлення життя спадкодавця або когось із потенційних спадкоємців, не мають права на спадок ані за законом, ані за заповітом (окрім випадків, коли після замаху на життя спадкодавця останній склав заповіт на користь такої особи);

2) батьки, які позбавлені батьківських прав, що не були поновлені під час відкриття спадщини;

3) батьки та повнолітні діти, які ухилялись від виконання обов'язків із утримання та доглядом за спадкодавцем у випадку підтвердження такого факту у суді;

4) особи, які своїми діями перешкоджали спадкодавцю скласти заповіт, або внести до такого заповіту зміни чи скасувати його, чим приняли створенню права спадкування у них чи у третіх осіб, або збільшенню їх частки спадщини;

5) особи, між якими є недійсний чи визнаний судом недійсним шлюб.

Отже, під час спадкування права та обов'язки померлого (спадкодавця) переходять до його спадкоємців як єдиний спадок (окрім тих, що є невіддільними від самої особи спадкодавця), спадкове правонаступництво традиційно є загальним.

Об'єктом спадкового права (спадщиною) виступають спадкове майно, сукупність суб'єктивних прав та обов'язків спадкодавця, що останній мав за життя, крім тих, що є невід'ємними від самої особи спадкодавця.

Чинним законодавством визначено перелік прав та обов'язків спадкодавця, що не можуть бути спадщиною:

1) право спадкодавця на аліменти, допомогу, пенсію, а також інші виплати, передбачені останньому за законодавством;

2) особисті немайнові права спадкодавця;

3) право спадкодавця на членство в об'єднаннях громадян, товариствах, якщо інше не встановлено чинним законодавством або іншими документами;

4) права та обов'язки спадкодавця як боржника чи кредитора;

5) право спадкодавця на відшкодування шкоди, що завдана каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.

Важливими елементами для спадкування є час і місце відкриття спадщини. Так, час відкриття спадщини це день фактичної смерті особи або день оголошення судом такої особи померлою. Місцем відкриття спадщини вважається останнє місце проживання особи, а у випадках, коли місце проживання невідоме – місцезнаходження нерухомого майна чи основної його частини, або місцезнаходження рухомого майна, коли нерухоме майно відсутнє.

Зазначені елементи є важливими для відкриття спадщини, що свідчать про наявність відповідних юридичних фактів, відповідно до яких виникають права для спадкування. Такі елементи необхідні для встановлення істотних обставин спадщини, а саме: визначення кола осіб, які є спадкоємцями; визначення строку для прийняття чи відмови від спадщини потенційними спадкоємцями; склад спадщини; визначення строку для звернення із претензіями кредиторів; строк для отримання свідоцтва на спадщину.

Також, відомості про місце відкриття спадщини необхідні для встановлення охорони майна, що є предметом спадщини, у разі такої необхідності.

За видами спадкування поділяються на спадкування за законом та спадкування за заповітом.

Спадкування за законом має місце у випадку відсутності заповіту, а також у випадках, коли спадкоємець за наявним заповітом відмовився від прийняття спадщини або такий заповіт повністю чи частково визнано недійсним. Також, застосовується порядок спадкування за законом, коли у заповіті вказана лише частина майна спадкодавця, у такому випадку інша частина підлягає спадкуванню за законом.

Цивільним кодексом України передбачені п'ять черг спадкування, що допускаються до прийняття спадщини по чергово, а у разі перебування осіб в межах однієї черги, спадкоємці отримують спадок рівними частинами. Також право на отримання спадщини особами наступної черги настає у разі відсутності спадкоємців попередньої або у випадку відмови (усунення) таких осіб від прийняття спадщини. Таким чином, черги спадкування передбачають такий порядок отримання спадщини:

1-а черга: діти спадкодавця (у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті), другий із подружжя, батьки;

2-а черга: рідні брати та сестри спадкодавця, баба та дід (як із боку матері, так і з боку батька);

3-я черга: рідні дядько та тітка спадкодавця;

4-а черга: особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш ніж п'ять років до настання смерті;

5-а черга: інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно (родичі ближчого ступеня споріднення мають першочерговість від родичів дальшого ступеня споріднення, що визначається відповідно до кількості народжень, які віддаляють родичів від спадкодавця, не включаючи самого спадкодавця), а також утриманці спадкодавця, які не були членами його родини.

Окрім спадкування за законом, законодавством надано право особі призначати спадкоємців самостійно шляхом укладення заповіту із зазначенням осіб та частин власного майна на свій розсуд в межах, встановленим чинним законодавством.

Таким чином, заповіт є розпорядженням особи (заповідача, спадкодавця) своїм майном на випадок своєї смерті, що повинно бути оформленим відповідно до форми, що визначена чинним

законодавством.

Однак, законодавством передбачені особи, які мають право на обов'язкову частку у спадщині не менш ніж половини частки, що мала б переходити кожному з них при спадкуванні за законом, незалежно від укладеного заповіту.

Для прийняття спадщини Цивільним кодексом України визначений строк, протягом якого спадкоємець може її прийняти з дня відкриття спадщини – шість місяців. У разі закінчення такого строку спадкоємець може прийняти спадщину лише у разі наявності згоди інших спадкоємців, які встигли прийняти спадщину у строк.

Під час приймання спадку, спадкоємець погоджується на отримання усього майна, що передбачене для спадкування з усіма його складовими та боргами спадкодавця (якщо такі наявні).

Існує також визначена форма для прийняття спадщини, що залежить від суб'єктів прийняття спадщини. Наприклад, особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку має право на подання заяви про прийняття спадщини без згоди батьків або осіб, які їх замінюють, а від осіб, які не досягли такого віку, таку заяву подають їх батьки або особи, що їх замінюють.

Спадкоємці, які прийняв спадщину, зокрема, нерухоме майно, зобов'язані звернутися до нотаріуса щодо видачі їм свідоцтва про право на спадщину на таке майно.

20.2. Питання для самостійного опрацювання теми (надайте розгорнуту відповідь)

1. Що становить предмет спадкового права?

2. Хто належить до спадкоємців за заповітом?

3. Які особи за законом мають право на отримання обов'язкової частки спадщини?

4. Які особи належать до першої черги спадкування за законом?

5. Який передбачено порядок прийняття спадщини?

6. Які є наслідки у разі неприйняття або відмови від прийняття спадщини?

7. Які встановлено вимоги до заповіту?

8. Що таке спадковий договір?

9. Які особи належать до четвертої черги спадкування?

10. Як визначається ступінь споріднення залежно від черги спадкування?

20.3. Тестові завдання до теми
(оберіть правильну відповідь)

1. Як називається особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті?

- а) договір довічного утримання;
- б) заповіт;
- в) спадщина;
- г) розписка.

2. Хто має право на заповіт?

- а) фізичні особи;
- б) фізичні особи із повною цивільною дієздатністю;
- в) юридичні особи;
- г) державні органи.

3. Які особи не належать до тих, хто має обов'язкову частку у спадщині?

- а) неповнолітні особи;
- б) малолітні особи;
- в) непрацездатні батьки;
- г) непрацездатні брати та сестри.

4. У випадках, коли заповіт був складений із порушенням визначених вимог законодавства:

- а) він визнається недійсним;
- б) він є нікчемним;
- в) він є оспорюваним;
- г) він є дійсним лише у разі, якщо відповідає волевиявленню особи, яка його склала.

5. Яка визначена форма заповіту?

- а) законодавчо невизначено;

- б) письмова;
- в) письмова, посвідчена нотаріально або іншим визначеним законом чином;
- г) письмова з державною реєстрацією.

6. Для прийняття спадщини встановлено строк:

- а) 1 рік;
- б) 6 місяців;
- в) 9 місяців;
- г) 3 роки.

7. На чю користь спадкоємець за заповітом має право відмовитись від прийняття спадщини:

- а) на користь спадкоємця першої черги;
- б) на користь іншого спадкоємця за заповітом;
- в) на користь спадкоємця, найближчого за спорідненістю;
- г) на користь держави.

8. Який визначений строк для видачі свідоцтва про право на спадщину?

- а) 6 місяців;
- б) 1 рік;
- в) 3 місяці;
- г) 5 місяців.

9. Які особи входять до п'ятої черги спадкування за законом?

- а) особи, які проживали зі спадкоємцем однією сім'єю;
- б) утриманці спадкодавця;
- в) родичі до шостого ступеня споріднення включно;
- г) усі відповіді правильні.

10. До складу спадщини не входять:

- а) борги та інші майнові права спадкодавця;
- б) аліменти, пенсія, допомога та інші виплати, встановлені законодавством;
- в) права на інтелектуальну власність;
- г) цінні папери.

20.4. Практичні завдання до теми
(виконайте завдання у письмовому вигляді)

Задача 1. Гр. Бондарчуки, мали малолітню доньку Ніну, дядька Микиту, а також на їх утриманні перебував вже 3 роки непрацездатний (визнаний судом обмежено дієздатним) родич гр. Близнюк віком 65 років, які проживали усі разом. Після тяжкої хвороби гр. Близнюк помирає, у зв'язку з чим була відкрита спадщина, яка мала загальну вартість у 25 000 грн.

Хто з перелічених осіб має право на спадщину та у якому розмірі?

Задача 2. Гр. Терешков склав заповіт, відповідно до якого усе його майно мало б перейти до дружини Олени та повнолітнього сина Сергія. Після смерті гр. Терешкова між спадкоємцями виник спір, а саме: проти заповіту виступила дружина Олена, яка мала малолітню доньку від попереднього шлюбу, а також 17-річна племінниця гр. Терешкова, яка проживала разом з спадкодавцем та перебувала на його утриманні з 12 років.

Хто має право на отримання спадщини?

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ

1. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

акти міжнародного права:

1. Міжнародна конвенція про морські застави та іпотеки 1993 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show_995_471.

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори повністю або частково морського міжнародного перевезення вантажів 2008 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show_995_k30.

3. Загальна декларація прав людини. Документ ООН, схвалено 10 грудня 1948 року. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show_995_015.

4. Конвенція про права дитини. Схвалено ООН, Резолюція № 4425, 20 листопада 1989 року. Ратифіковано Україною 27 лютого 1991 р. № 789-XII. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show_995_021.

5. Конвенція про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах. Міжнародна угода від 22 січня 1993 р. Ратифіковано Україною 10 листопада 1994 року № 24094 ВР. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show_997_009.

6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. Права людини. Київ, 1992.

7. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. 2000. № 12.

8. Універсальна конвенція про авторське право від 24 липня 1971 р. *Матеріали Міжнар. симпозиуму «Правовий прогрес через порівняльне право проблеми розбудови комерційного законодавства України на тлі досвіду Сполучених Штатів Америки»*. Київ : Кн. 3, 1993.

9. Конвенція про створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 р. *Матеріали Міжнар. симпозиуму «Правовий прогрес через порівняльне право проблеми розбудови комерційного законодавства України на тлі досвіду Сполучених Штатів Америки»*. Київ : Кн. 3, 1993.

10. Договір про патентне співробітництво 1970 р. *Матеріали Міжнар. симпозиуму «Правовий прогрес через порівняльне право проблеми розбудови комерційного законодавства України на тлі досвіду Сполучених Штатів Америки»*. Київ : Кн. 3, 1993 р.

11. Конвенція про видачу Європейських патентів від 5 жовтня 1973 р. *Матеріали Міжнар. симпозиуму «Правовий прогрес через порівняльне право проблеми розбудови комерційного законодавства України на тлі досвіду*

Сполучених Штатів Америки». Київ : Кн. 3, 1993 р.

12. Договір про інтелектуальну власність стосовно інтегральних схем від 26 травня 1989 р. *Матеріали Міжнар. симпозиуму «Правовий прогрес через порівняльне право проблеми розбудови комерційного законодавства України на тлі досвіду Сполучених Штатів Америки*». Київ. Кн. 3, 1993 р.

13. Директиви Ради Європейських товариств від 3 жовтня 1969 р. з координації визначення умов, встановлених законом правил або адміністративних дій держав-членів, що стосуються телевізійної мережі. *Матеріали Міжнар. симпозиуму «Правовий прогрес через порівняльне право проблеми розбудови комерційного законодавства України на тлі досвіду Сполучених Штатів Америки*». Київ. Кн. 3, 1993 р.

14. Конвенція Європейські патенти для спільного ринку від 15 грудня 1975 р. *Матеріали Міжнар. симпозиуму «Правовий прогрес через порівняльне право проблеми розбудови комерційного законодавства України на тлі досвіду Сполучених Штатів Америки*». Київ. Кн. 3, 1993 р.

15. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений. Парижский акт от 24 июля 1971 г. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2000 р. № 12.

16. Конвенция об охране интересов производителей фонограмм от незаконного воспроизводства их фонограмм от 29 октября 1971 года. Женева, 1972.

кодекси та закони України:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

2. Житловий кодекс України від 30.06.1983. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>.

3. Земельний кодекс України від 25.10.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

6. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001І. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

10. Цивільний процесуальний кодекс України від 23.06.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

11. Про виконавче провадження. : від 02.06.2016. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show1404-19>.
12. Про господарські товариства : від 19.09.1991. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show1576-12>.
13. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : від 01.07.2010. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/showen2398-17>.
14. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : від 01.07.2004. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show1952-15>.
15. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : від 15.05.2003. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show755-15>.
16. Про житловий фонд соціального призначення : від 12.01.2006. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show3334-15>.
17. Про житлово-комунальні послуги : від 24.06.2004. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show1875-15card2#Card>.
18. Про залізничний транспорт : від 4.07.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show27396-%D0%B2%D1%80>.
19. Про заставу : від 2.10.1992. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show2654-12>.
20. Про захист прав споживачів : від 12.05.1991. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show1023-12>.
21. Про інформацію : від 02.10.1992. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show2657-12>.
22. Про нотаріат : від 02.09.1993. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show3425-12>.
23. Про оренду державного та комунального майна : від 10.04.1992. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show2269-12>.
24. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : від 15.12.1993. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show3687-12>.
25. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : від 01.12.1994. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show26694-%D0%B2%D1%80>.
26. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : від 11.12.2003. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show1382-15>.
27. Про страхування : від 07.03.1996 р. № 8596-ВР. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show8596-%D0%B2%D1%80>.
28. Про судову експертизу : від 25.02.1994. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show4038-12>.
29. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : від 06.02.2018. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show2275-19>.
30. Про транспорт : від 10.11.1994. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show23294-%D0%B2%D1%80>.

31. Про транспортно-експедиторську діяльність : від 01.07.2004. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show1955-15>.

32. Про цінні папери та фондовий ринок : від 23.02.2006. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show3480-15>.

підзаконні нормативні акти:

1. Про затвердження Порядку відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайних обставин : постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.1992 р. №562. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show562-92-%D0%BF>.

2. Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи : постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 № 915. *Офіційний вісник України*. 2007. № 52. Ст. 2115.

3. Про затвердження Правил реєстрації актів цивільного стану в Україні : наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 525 (у редакції наказу від 22.11.2007 № 11545). *Офіційний вісник України*. 2007. № 90. С. 3320.

4. Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на промисловий зразок та видачу ліцензії на використання промислового зразка : наказ МОН України від 03.08.2001. № 57-1. *Офіційний вісник України*. 2001. № 34. Ст. 1613.

5. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права та суміжних прав : постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 № 72. *Офіційний вісник України*. 2003. №4. Ст. 129.

6. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір : постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 № 1756. *Офіційний вісник України*. 2001. № 52. Ст. 2369.

судові акти:

1. Про застосування норм цивільного законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 № 2. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/showv0002700-09>.

2. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 № 7. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/showva007700-04>.

3. Про судову практику в справах про виключення майна з опису : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 17.08.1976 № 6. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/showv0006700-76>.

4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/showv0004700-95>.

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЛІТЕРАТУРА

підручники:

1. Дзера О.В. Договірне право України. Загальна частина. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 896 с.
2. Дзера О.В. Договірне право України. Особлива частина. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1200 с.
3. Коссак В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Істина, 2016. 206 с.
4. Майданик Р. А. Речове право України : підруч. Київ : Алерта, 2019. 1092 с.
5. Право інтелектуальної власності : підруч. / О. І. Харитонова, Є. О. Харитонов, Т. С. Ківалова та ін. ; за заг. ред. О. І. Харитонової. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 544 с.
6. Цивільне право України : підруч. 2-е вид., перероб. і доп. У 2-х ч. ; за ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.). Ч. 1. Загальна. Київ : Ліра-К, 2018. 736 с.
7. Цивільне право України. Загальна частина : підруч. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 976 с.

навчальні посібники та інші методичні й довідкові видання:

1. Борисова В. І., Приступа С.Н., Козадаєв В. С. Словник цивільного права. Харків : Фактор, 2016. 168 с.
2. Вчинення виконавчих написів / Укр. нотар. палата, Коміс. з аналізу, методології та прогнозування нотар. практики. Київ. 2012. 176 с.
3. Заїка Ю. О. Українське цивільне право : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Правова єдність, 2016. 368 с.
4. Іванов Ю. Ф., Куриліна О. В., Іванова М. В. Цивільне право України : навч. посібник. У 2-х т. Т. 1. Київ : Алерта, 2019. 342 с.
5. Іванов Ю. Ф., Куриліна О. В., Іванова М. В. Цивільне право України : навч. посібник. У 2-х т. Т. 2. Київ : Алерта, 2019. 348 с.
6. Кухарев О. Є. Спадкове право України : навч.-практ. посібник. Київ : Алерта, 2016. 222 с.
7. Майданик Р. А. Цивільне право. Практикум : навч. посібник. 3-є вид., перероб. і доп. Київ : Алерта, 2019. 622 с.
8. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / За заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. Київ : Парламент. вид-во, 2015. 432 с.
9. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. ; за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Київ : Юрінком Інтер, 2019. Т. І. 752 с.
10. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / За ред. Ю. М. Капіци ; кол. авт.: Ю. М. Капіца,

С. К. Ступак, В. П. Воробйов та ін. Київ : Слово, 2018. 1104 с.

11. Реформування цивільного права в умовах євроінтеграції : навч. посібник / К. Р. Резворович, О. С. Юнін, О. О. Круглова та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 180 с.

12. Цивільне право (Частина 1) : навч.-метод. посібник для студ. денної та заочної форми навчання / О. В. Манжосова, І. Б. Факас, П. П. Латковський, Я. С. Мошинська. Чернівці, 2021. 112 с.

13. Цивільне право : практикум / Р. Я. Демків, І. М. Євхутич, Т.В. Курило та ін. ; за ред. В. О. Кучера. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2021. Ч. 1. 180 с.

14. Цивільне право та процес. Частина 1 : навч. посібник / кер. авт. кол. А. В. Коваленко. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. 276 с.

15. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту : навч. посібник / кол. авт.: Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О.О. та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. Ч. 1. 295 с.

16. Цивільне право України : навч. посіб. до складання вступ. випробування в магістратуру у форматі ЗНО / В. І. Борисова, К. Ю. Іванова, Б. П. Карнаух, Ю. Є. Ходико. Харків : Право, 2021. 396 с.

17. Цивільне право України: курс лекцій : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. В 6-и т. Т. 1 / Р. Б. Шишка (кер. авт. кол.) та ін. ; за ред. Р. Б. Шишки. Харків : Еспада, 2017. 680 с.

18. Цивільне право, загальна частина. Практикум : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / кол. авт. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 232 с.

19. Шимон С. І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн : навч. посібник (курс лекцій). Київ : Вид-во КНЕУ, 2017. 239 с.

монографії та інші наукові видання:

1. Антошкіна В. Принцип єдності юридичної термінології та його реалізація у сучасному цивільному законодавстві (на прикладі терміна «правочин»). *Право України*. 2012. № 7. С. 161-167.

2. Гриняк А. Б. Особливості правового регулювання відносин за договорами підряду : монограф. ; відп. ред. В. В. Луць. Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2011. 300 с.

3. Желіховська Ю. В. Охорона цивільних прав та інтересів нотаріусом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН. Київ, 2012. 20 с.

4. Коваль І. Ф. Захист прав у сфері промислової власності проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування : монограф. Київ : Лазурит-Полиграф, 2011. 320 с.

5. Крижна В. Право інтелектуальної власності та суспільні інтереси. *Право України*. 2011. № 3. С. 60-65.

6. Кубко А. Є. Реалізація публічних інтересів у цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т

ім. Тараса Шевченка. Київ, 2012. 18 с.

7. Кузнецова Н. Проблеми гармонізації та уніфікації сучасного приватного права. *Право України*. 2012. №2. С. 139-153.

8. Кузнецова Н., Кохановська О. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Право України*. 2011. № 3. С. 21-29.

9. Мельниченко Ю. С. Цивільно-правова охорона права на географічне зазначення в Україні : монограф. Донецьк : Ноулідж, 2012. 216 с.

10. Мироненко Н. Захист прав на торговельні марки: українська практика та європейський досвід. *Право України*. 2011. № 3. С. 30-39.

11. Орлюк О. Інтелектуальна власність в Україні досвід, законодавство, проблеми, перспективи. *Право України*. 2011. № 3. С. 4-20.

12. Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин : монограф. / Луць В. В. та ін. ; за заг. ред. акад. НАПрН України В. В. Луця. Київ : НДІ приват. права і підприємн. НАПрН України, 2011. 320 с.

13. Савченко А. С. Незавершене та самочинне будівництво як об'єкти цивільних правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 18 с.

14. Слободянюк С. О. Цивільно-правове регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2012. 18 с.

15. Хортюк О. В. Цивільно-правова охорона ділової репутації юридичної особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України. Київ, 2012. 20 с.

16. Шевченко Я. М. Місце цивільного права в системі права України. *Право України*. 2012. №2. С. 125-138.

інтернет-ресурси:

1. <http://portal.rada.gov.ua> – Верховна Рада України.
2. <http://www.president.gov.ua> – Офіційне представництво Президента України.
3. <http://www.kmu.gov.ua/control> – Урядовий портал.
4. <http://www.court.gov.ua> – Офіційний веб-портал «Судова влада України».
5. <http://www.ccu.gov.ua> – Конституційний Суд України.
6. <http://www.scourt.gov.ua> – Верховний Суд України.
7. <http://www.vasu.gov.ua> – Вищий адміністративний суд України.
8. <http://vgsu.arbitr.gov.ua> – Вищий господарський суд України.
9. <http://sc.gov.ua> – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ.
10. <http://www.minjust.gov.ua> – Міністерство юстиції України.
11. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
12. <http://reyestr.court.gov.ua> – Єдиний державний реєстр судових рішень.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Резворович Кристина Русланівна, завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Юніна Марина Петрівна, доцент кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Ділігул Аліна Сергіївна, доцент кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Нагорна Олена Олександрівна, старший викладач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Мітусова Катерина Сергіївна, викладач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Логінова Марина Вікторівна, викладач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Навчальне видання

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Навчальний практикум

Колектив авторів

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента
К. Р. Резворович

Редактори, оригінал-макет –
Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуга

Редактор *Н. В. Леонова*

Підп. до друку 27.12.2022. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times.
Друк трафаретний (RISO), цифровий. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 12,83.
Обл.-вид. арк. 13,75. Тираж 45 прим. Зам. № 18/22-нп

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018